

Надія Кравцова
Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА

Видавництво

™ «Підручники
і посібники»

Будова слова

корінь   закінчення ☐
префікс   основа слова
суфікс   ^

безхмарний

Частини мови

Іменник	хто? що?
Прикметник	який? яка? яке?
Числівник	скільки? котрий? котра? котре?
Займенник	хто? що? який? скільки?
Дієслово	що робити? що зробити?
Прислівник	коли? звідки? куди? де? як?

Члени речення

<u>підмет</u>	↔	<u>присудок</u>
↓		↓
<u>другорядні члени</u>		

Хмара слів

трамвай справедливість
восені мізінець
мільйон попереду
тепер дисципліна
держава напам'ять
спільнота врівноваженість
наполегливість вгору
влітку кілометр
трамвайбус щотіжня
життєрадісний футбол
взімку гардероб
оптимізм вдень

ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Надія Кравцова, Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 4 класу закладів
загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2025

© Кравцова Н., Савчук А.
© Видавництво «Підручники і посібники»

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 20.08.2025 р. № 1164)

Добридень, учнівська спільното!

Ось і вересень. Розпочинається новий навчальний рік. Разом ми помандруємо стежками рідної мови. У цій подорожі знаходитимемо відповіді на запитання, досліджуватимемо слова, речення, тексти, поглибимо свої знання та неодноразово пересвідчимося у силі українського слова.

Готові?

Тоді гайда в подорож під назвою «ЗНАННЯ»!

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Пограйся

Досліди мовні явища

Попрацюй у парі, групі

Робота зі словами

Вибери завдання

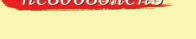
Підказка, порада, нагадування, правило

Зіскануй, переглянь відео, прослухай аудіофайли

Підсумуй вивчене

Домашнє завдання

Оціни свій настрій і успіхи.

мій настрій	мої успіхи
<i>радісно</i>	<i>можу пояснити матеріал</i>
<i>спокійно</i>	<i>було все зрозуміло</i>
<i>сумно</i>	<i>траплялися помилки</i>
<i>недоволено</i>	<i>знадобилася допомога</i>

Е-додаток

https://pp-books.com/E-d_Ukr-mova_4kl_Kravtsova-Savchuk

ЗВУКИ І БУКВИ. СКЛАД. НАГОЛОС. ЗВУКО-БУКВЕНИЙ СКЛАД СЛІВ

ПРАВИЛЬНЕ НАГОЛОШУВАННЯ СЛІВ

Урок

1. 1. Прочитай, правильно наголошуючи слова. Яка тема тексту?

Чому українську мову називають солов'їною?

Завдяки чергуванню голосних і приголосних звуків українська мова мелодійна та милозвучна. А ще в неї великий словниковий запас. Віртуозний солов'їний спів також містить близько тисячі різноманітних звуків. Він складний та унікальний. Тому українську мову вважають такою ж чарівною, як пісня соловейка. Розмовляйте, вивчайте, бережіть, шануйте нашу українську мову!

Ніна Колодяжна

2. Спиши речення, яке розкриває головну думку твору. Постав у словах наголос.

2.

1. Зіскануй QR-код і послухай пісню Володимира Клим'юка на слова Надії Янчук «Українська мова».

2. Запиши слова, які ти використаєш для складання асоціативного куща зі словом **мова**.

3. 1. Прочитай прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш.

1. Ласкаве слово веселить цілий день. 2. Слово до слова, та й зложиться мова. 3. Рідна мова дорога людині, як саме життя. 4. Лагідні слова роблять приятелів, а гострі — завзятих ворогів.

2. Спиши три прислів'я, які тобі найбільше сподобались.

4.   Створіть рекламу української мови. Для цього нехай кожний / кожна з вас придумає речення про мову.
5. Знайди в додатковій літературі чи інтернеті та запиши вислів про мову, який би ти хотів / хотіла розмістити на своїй вебсторінці в розділі «Моя мова — українська».

ПРАВИЛЬНА ВИМОВА ТА НАПИСАННЯ СЛІВ ІЗ ДЗВІНКИМИ ПРИГОЛОСНИМИ В КІНЦІ СЛОВА І СКЛАДУ ПЕРЕД ГЛУХИМИ

УРОК

6. Розглянь таблиці. Пригадай, за допомогою чого утворюються дзвінки приголосні. Що ми чуємо, коли їх вимовляємо?

Приголосні звуки, які мають пару											
Дзвінки	[б]	[д]	[д']	[з]	[з']	[ж]	[дж]	[дз]	[дз']	[г]	[г']
Глухі	[п]	[т]	[т']	[с]	[с']	[ш]	[ч]	[ц]	[ц']	[х]	[к]

Приголосні звуки, які не мають пари									
Дзвінки	[в]	[л]	[л']	[м]	[м']	[н]	[н']	[й]	[р]
Глухі	[ф]								

Щоб запам'ятати парні дзвінкі звуки, вивчи мнемофразу Євгена Дмитренка:

ЖаГа ГеДЗя — у ДуБі ДЖаз.

7. Досліді звуки в поданих словах.

Крок 1. Прочитай слова.

Жа**б**ка, ме**д**, ни**з**ько, зага**д**ка, ву**ж**.

Крок 2. Які звуки позначено виділеними буквами?

а) дзвінкі;

б) глухі.

Крок 3. Де стоять виділені букви? Вибери дві правильні відповіді.

- а) на початку слова;   б) у кінці слова;
в) у кінці складу;   г) на початку складу.

Крок 4. Які звуки позначають наступні букви після виділених у кінці складу чи слова?

- а) дзвінкі;   б) глухі.

Крок 5. Зроби висновок і порівняй його з правилом.

Дзвінкі приголосні звуки **в кінці слова та складу** перед глухими вимовляємо **дзвінко**.

8. 1. Прочитай прислів'я, правильно вимовляючи дзвінкі приголосні звуки в кінці слова та складу перед глухими.

1. На словах милості просить, а за халявою ніж носить. 2. Слова, як мед — діла, як полин. 3. Слово — не стріла, а глибше ранить. 4. Часами і слово тяжко, як з каменя, добути.

Пояснення. Образливим словом людині можна завдати більшої шкоди, ніж зброєю. Про людину, яка дуже мало говорить. Просить допомоги в людей, а сам бажає їм лиха. На словах вдає із себе дуже доброго, а насправді коїть лихо.

2. Поясни, як ти розумієш прислів'я. За потреби використай пояснення прислів'їв.

3. Спиши прислів'я, підкреслюючи букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки в кінці слова та складу перед глухими.

9. 1. Прочитай слова, добираючи букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки в кінці слова та складу перед глухими.

Ни(з/с)ка, лі(с/з)ти, кла(д/т)ка, дося(г/х)ти, ні(ж/ш), ду(ж/ш)ка, лі(ш/ж)ко, ло(ж/ш)ка, зу(п/б).

2. Виконай завдання на вибір.

- Спиши слова, розкриваючи дужки.
- Склади та запиши одне-два речення, використавши якомога більше слів із вправи.

10. Яка фраза допомогла тобі запам'ятати парні дзвінкі приголосні звуки?

11. 1. Прочитай та вивчи скоромовки. Запиши з пам'яті.

1. Бабин біб розцвів у дощ — буде бабі біб у борщ.
2. Бук бундючивсь перед дубом, тряс над дубом бурим чубом. Дуб пригнув за чуба бука — буде букові наука.
2. Підкресли в словах букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки в кінці слова та складу перед глухими.

Урок

12. Проведи дослідження «Вимова слів із сумнівними приголосними».

Крок 1. Прочитай швидко слова.

Боро**ть**ба, про**сь**ба, ні**г**ті, кі**г**ті.

Чи чітко чути звуки, позначені виділеними буквами?

Крок 2. Зверни увагу на виділені букви та звуки, які вони позначають у цих словах. Які звуки (дзвінкі чи глухі) позначають виділені букви?

т → [д']   **с** → [з']   **г** → [х]

Крок 3. Прочитай слова. Зверни увагу на виділені букви. Чи чітко вимовляються позначені ними звуки? Які звуки (голосні чи приголосні) позначають ці букви?

Боро**т**ися, про**с**ити, ні**г**оть, кі**г**оть.

Крок 4. Поміркуй, що потрібно зробити, щоб правильно написати слово із сумнівним приголосним.

про**?**ьба — про**с**ити   боро**?**ьба — боро**т**ися

ні?ті — ніготь

кі?ті — кіготь.

Крок 5. Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

Глухі приголосні **перед дзвінками** вимовляються як **парні їм дзвінкі**: *молотба* [молад'ба]. У словах *легко*, *вогко*, *кігті*, *нігті*, *дбогтю* звук [г] перед **к і т** вимовляється як [х]: *легко* [лехко], *вогко* [вохко], *нігті* [н'іхт'і], *кігті* [к'іхт'і], *дбогтю* [д'охт'у].

Запам'ятай! Щоб перевірити сумнівний приголосний, потрібно дібрати спільнокореневе слово так, щоб після цього приголосного стояв голосний (*легко* — *легенько*), або звернутися до словника.

13. 1. Прочитай українську народну забавлянку для малят.

Ладки, ладоньки, ладусі

— Ладки, ладоньки, ладусі,
ой ладусі, ладки,
де були ви?
— У бабусі.
— Що їли?
— Оладки.
— З чим оладки?
— Із медком та солодким молочком.

2. Випиши з вірша слова із сумнівними приголосними. Добери до них перевірні за зразком.

Зразок. Кладка — кладочка.

14. 1. Запиши слова, розкриваючи дужки.

Хлі(б/п), гарбу(з/с), дзьо(б/п), ягі(д/т)ка, голу(б/п),
моту(з/с)ка, горо(б/п)чик, мере(ж/ш)ка, кни(ж/ш)ка,
ми(ж/ш)ка.

2. Із двома словами (на вибір) склади та запиши речення.

15. Як перевірити сумнівний приголосний?

16. 1. Спиши прислів'я, розкриваючи дужки.

1. Бл**(з/с)**ький сусід кращий від далекого брата.
2. Т**(ж/ш)**ко щастя знайти, а л**(г/х)**ко його згубити.
3. До доброї криниці ст**(ж/ш)**ка утоптана. 4. Краще гірка правда, ніж сол**(д/т)**ка брехня.

2. Випиши виділені слова. Через риску запиши перевірні.

ПОДОВЖЕНІ М'ЯКІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Урок

17. 1. Прочитай рядки з віршів, правильно вимовляючи м'які подовжені приголосні звуки.

1. Рання осінь! Осінні теплі дні. Ще день вдягає платтячко легеньке.
2. Ткала осінь-господиня легкокриле павутиння.
3. Маг-вітрисько в небі синім місить тісто з хмаровиння.

Наталя Карпенко

2. Спиши, підкреслюючи букви, які позначають подовжені звуки.

Пригадай! Подовжений м'який приголосний звук позначають двома однаковими буквами: *зн**а**ння, жит**т**я*, а у звуковій моделі слова — **=: :** *зн**а**[=:]**я**, жи**и**[=:]**я**.*

18. 1. Від поданих слів утвори слова з подовженими приголосними звуками. Запиши за зразком.

Бажати, змагатися, бігати, додавати, малювати, навчати, запитати, читати.

Зразок. Говорити — говоріння.

2. Підкресли слова, які мають таку звукову будову .

19.1. Пригадай і розкажи, як потрібно переносити слова з подовженими приголосними звуками.

ЖИ-ТТЯ
ЖИТ-ТЯ

2. Прочитай та спиши слова, поділивши їх різними способами для переносу.

Суддя, знання, сміття, шиття, взуття, багаття.

20. За вказаний учителем / учителькою час запиши якомога більше слів із подовженими приголосними звуками.

21. Утвори та запиши словосполучення, доповнюючи словами з подовженими приголосними.

Соняшникове (що?) ... , сонячне ... , житнє ... , усміхнене ... , цікаве ... , шкільне ... , вишневе ... .

Слова для довідки: саяво, обличчя, листя, місто, варення, поле, небо, приладдя, колосся, насіння, проміння, оповідання.

РОЗТАШУВАННЯ СЛІВ ЗА АЛФАВІТОМ

УРОК

22. Пригадай алфавіт. Де його використовують?

Український алфавіт

Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ	Дд	Ее	Єє	Жж	Зз
(а) 1	(бе) 2	(ве) 3	(ге) 4	(ґе) 5	(де) 6	(е) 7	(є) 8	(же) 9	(зе) 10
Ии	Іі	Її	Йй	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп
(и) 11	(і) 12	(ї) 13	(йот) 14	(ка) 15	(ел) 16	(ем) 17	(ен) 18	(о) 19	(пе) 20
Рр	Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ
(ер) 21	(ес) 22	(те) 23	(у) 24	(еф) 25	(ха) 26	(це) 27	(че) 28	(ша) 29	(ща) 30
Ь						Юю	Яя		
(м'який знак) 31						(ю) 32	(я) 33		

23. 1. Прочитай вірш Наталі Карпенко. Для складання лепбука «Подарунки осені» запиши виділені слова за алфавітом.

Осінь запасає, осінь пригощає.
В кошику газдині соковиті **дині**,
перці, **баклажани**, **красені каштани**,
жолуді в беретах, **брошки бересклету**,
ягоди калини, **глоду й горобини**,
і солодкі **сливи**, і **грушки** звабліві,
яблука, **горіхи**, **злото обліпихи**...
Господиня осінь подарунки носить.

2. Перевір за словником, чи правильно ти розташував / розташувала слова.

24. 1. Прочитай. Чим особливий цей текст?

Василь вештався вздовж вузенької вулички. Вишукував, видивлявся, винюхував. Вранішній вітерець викручував Василеві вуса.

Євген Дмитренко

2. Запиши слова з тексту за алфавітом, орієнтуючись на першу, другу та третю літери. Постав у кожному слові наголос, підкресли орфограми.

25. Складіть і запишіть за алфавітом список із дванадцяти осіб, з якими ви хотіли б вирушити в подорож.

26. Де ти можеш використати знання, які отримав / отримала сьогодні на уроці?

27. Виконай завдання на вибір.

● Прочитай і спиши слова, вилучивши ті, які порушують алфавітний порядок. Поміркуй, де можна використати цей список.

Береза, бук, верба, сосна, вільха, груша, осика, дуб, тополя, черемха, ялина, ялівець, ясен.

● Склади та запиши два речення, усі слова яких починатимуться однаковою буквою.

ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

ОДНОЗНАЧНІ ТА БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА

УРОК

28. 1. Розгадай анаграму **нечкосо**.
2. Склади речення зі словом-відгадкою. Скільки значень має це слово?

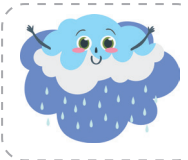

Пригадай! Слова бувають **однозначними** й **багатозначними**.

29. 1. Відгадай загадки. За допомогою тлумачного словника визнач, які слова-відгадки є багатозначними, а які — однозначними.

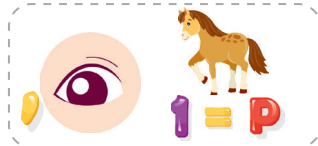
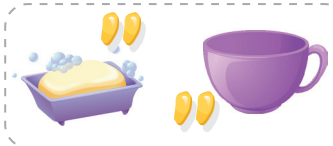

1. Згорнеш — клинець, розгорнеш — млинець.
2. Мене просять і чекають, а як покажусь — утікають.
3. У лісі родилося, в майстерні робилося, а на руках плаче.
4. Сімсот соколят на одній подушці сплять.

2. Спиши загадки, відгадки яких — багатозначні слова.

30. 1. Розгадай ребуси.

2. Склади та запиши речення зі словами-відгадками, ужитими в усіх можливих значеннях. За потреби користуйся тлумачним словником.

31. На аркуші паперу напишіть будь-яке слово. Створіть асоціативний куш до цього слова, щоб було видно, однозначне воно чи багатозначне.

32. Чи корисним був для тебе урок? Чому?

33. 1. Прочитай вірш.

Невеликий, полохливий,
від усіх тікає,
озирається лякливо,
вушка притискає.
Як сапсана бачить **крила**,
то мерщій ховатись —
бо у **зайця** менше сили,
треба рятуватись.

Олена Ходос

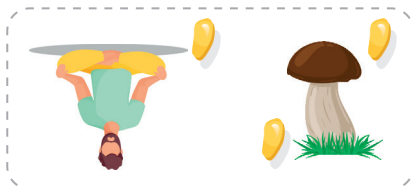

2. Склади та запиши словосполучення або речення з виділеними словами, ужитими в різних значеннях. За потреби користуйся тлумачним словником.

ПРЯМЕ ТА ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ

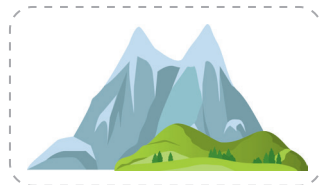

34. 1. Розгадай ребус. Що ти уявив / уявила?

2. Прочитай текст. Що для тебе було новим?

Гори захопливі та різноманітні. Наприклад, у Північній Америці є Скелясті гори, у Перу — Веселкові. А Карпати зелені завдяки хвойним деревам.

Слово «гори» означає форму рельєфу, але має й переносне значення. Можна звернути гори задля

близької людини або пообіцяти комусь золоті гори. А якщо прочитати гору книжок, можна дізнатися багато цікавого.

Ніна Колодяжна

3. Випиши речення зі словом **гори**, ужиті в переносному значенні.

35. 1. Виконай завдання на вибір.

● Добери до поданих слова, щоб утворилися словосполучення з прямим значенням. Запиши.

● Добери до поданих слова, щоб утворилися словосполучення з переносним значенням. Запиши.

Прийшла ... . Заглянула ... . Покликала ... . Виросла ... . Усміхнулася ... .

2. Поміркуйте, чи всі слова можуть мати переносне значення.

36. Розглянь малюнки. Утвори та запиши спочатку три словосполучення з прямим значенням слів, а потім — три словосполучення з переносним значенням.

37. Склади два речення зі словом **цукерка**, уживаючи його лише в прямому / переносному значенні.

38. 1. Прочитай. Утвори та запиши словосполучення з переносним значенням слів.

Солодкі (**цукерки**, **слова**), міцні (**дерева**, **знання**), рожеві (**мрії**, **квіти**), оксамитові (**тканини**, **кольори**).

2. Склади та запиши речення з одним зі словосполучень.

СТАЛІ ВИСЛОВИ — ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

Урок

39.

1. Досліді значення слів у виділеному словосполученні.

Крок 1. Прочитай.

Золоте правило — любити й берегти українську мову!

Крок 2. У виділеному словосполученні слово **золоте** вжито в прямому чи переносному значенні? Що, на твою думку, означає словосполучення **золоте правило**?

Вислів **золоте правило** — фразеологізм.

Фразеологізм — це сталий вислів, який сприймається як єдине ціле, оскільки значення фразеологізму зазвичай не збігається зі значенням окремих слів у ньому.

Знайти фразеологізми та їхні тлумачення можна у **фразеологічному словнику**.

2. Знайди у фразеологічному словнику значення вислову **золоте правило**.

Будь-який **фразеологізм** — це словосполучення, ужите в **переносному** значенні.

40.

Спробуйте самостійно пояснити значення фразеологізмів **розкинути мізками, кіт наплавав, набрати в рот води, ловити гає, мати голову на плечах**. Перевірте за допомогою фразеологічного словника.

41.

1. Зіскануйте QR-код та перегляньте мультфільм «Говоримо українською». Дізнайтеся, як бути хорошим оповідачем, чим зацікавити співрозмовників.

2. Упізнай фразеологізми, які вживали у своєму мовленні лепетуни. Запиши фразеологізми в тому порядку, у якому подано їхні тлумачення.

Дуже давно, не справдилися сподівання, дуже гарний, обізнаний.

42. Прочитай та спиши уривок з вірша Надії Красоткіної. Спробуй пояснити значення виділених словосполучень — фразеологізмів. Порівняй своє розуміння їхніх значень із тлумаченням у фразеологічному словнику.

А щастя — це і є те **сьоме небо**,
куди **на крилах** радості **летиш**.
І стільки світлого в душі у тебе,
що світишся і зіркою **гориш**.

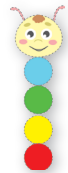

43. Поясни фразеологізми. За потреби скористайся словником фразеологізмів або довідкою.

Спробувати щастя, серце радіє, щастя ще десь завалялося, тішити око.

Зразок. Мати щастя — вживається для вираження гордості за щось, задоволення від чогось.

Довідка. Кому-небудь поталанило, пощастило. Відважитися на щось, сподіваючись на успіх. Відчувати задоволення, радість, насолоду, втіху від чогось. Приємно хвилювати, вабити кого-небудь своїм виглядом.

44. Виконай завдання на вибір.

● Прочитай. Спиши, доповнюючи речення фразеологізмами з довідки.

1. Свою країну вони знають... . 2. Нові будинки ростуть... . 3. Вони схожі... . 4. Усмішку з обличчя Інни... . 5. З вершини село було видно... .

Довідка: як вітром здуло; як свої п'ять пальців; як на долоні; як дві краплі води; як гриби після дощу.

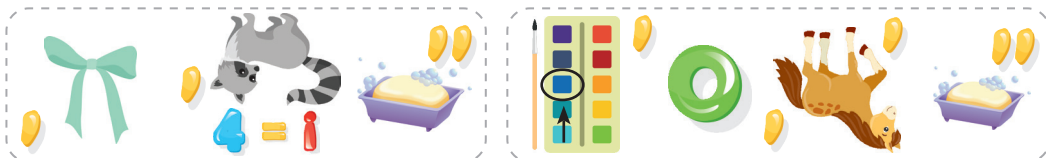
● Запиши три фразеологізми та їхні пояснення, які використують у своєму мовленні твої рідні.

СИНОНІМИ ТА АНТОНІМИ

УРОК

45. 1. Розгадай ребуси. Склади речення зі словами-відгадками.

2. Пригадайте, що вам відомо про синоніми та антоніми. Де можна знайти приклади таких слів?

46. 1. Прочитай. Як ти зрозумів / зрозуміла подані прислів'я?

1. Матері своїх дітей жаль: хоч найменшого, хоч найбільшого. 2. Переливає з пустого в порожнє. 3. Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше. 4. Ранні пташки росу п'ють, а пізні — слізки ллють.

2. Спиши прислів'я з антонімами. Підкресли антоніми.

47. Продовж і запиши сенкан, уставивши потрібні за змістом синоніми. За потреби користуйся словником синонімів.

Україна.

Відома, ...

Захищає, ... , ...

Я щасливий / щаслива, що живу в Україні.

Батьківщина.

48. 1. Прочитай слова.

Розмовляти, починати, випрямляти, зустрічати.

2. Користуючись словниками, виконай завдання на вибір.

● У словнику синонімів знайди два-три синоніми до кожного з поданих слів. Запиши.

Зразок. Бігати, гасати, мчати.

● У словнику антонімів знайди антоніми до кожного з поданих слів. Запиши.

Зразок. Добрий — злий.

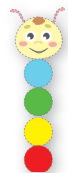
49. Гра «Як п'яте колесо до воза». Як називаємо сталий вислів, що став назвою нашої гри? Як ви його розумієте? Прочитайте слова і визначте «зайві».

Чемний, привітний, грубий, делікатний, гречний.

Сміятися, кепкувати, іронізувати, плакати, посміюватися.

50. Для чого потрібні антоніми? А синоніми?

51. Спиши, доповнюючи групи синонімів. За потреби користуйся словником синонімів.

Олівець (*який?*) оранжевий, ... , ... Хлопчик (*що робить?*) бігає, ... , ... Дівчинка (*що робить?*) дружить, ... , ... Вітер (*що робить?*) віє, ... , ... , ...

ПОХОДЖЕННЯ СЛІВ

УРОК

52.

1. Утвори слово*.

(ГАРДИНА - ДИНА) + (ДЕНЬ - НЬ) + (РОБОТА - ОТА) = ?

2. Зіскануй QR-код і прочитай словникову статтю.

3. Досліді походження слова.

Крок 1. Як ти гадаєш, звідки прийшло до нас слово-відгадка?

Крок 2. Досліді за етимологічним словником походження слова-відгадки.

Походження слів можна з'ясувати за **етимологічним** словником.

53. 1. Прочитай і відгадай загадки Наталі Любиченко.

1. Капюшон є і рукава, назва в неї теж цікава (*актруК*). 2. Товстий тонкого зігріває, «стук-стук-стук» — йому співає (*хявц і котолоМ*). 3. В кошику лежить клубочок — сіро-білий муркоточок (*киток*). 4. Зігріває, наче грубка, це ж зимова тепла ... (*акбуш*).

2. Які слова-відгадки є назвами елементів гардеробу? З'ясуй їхнє походження за допомогою етимологічного словника. Запиши.

54.

Досліді походження слів.

1. Виконай завдання на вибір.

● Як ти гадаєш, від якого слова утворилися слова *рукавиці*, *рукав*?

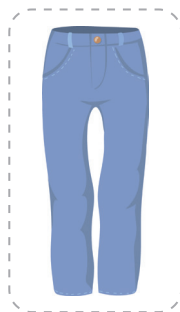
● Від яких слів, на твою думку, утворилося слово *босоніжки*?

2. Який висновок ти можеш зробити про походження слів?

* *Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.*

55. 1. Які види штанів ти ще знаєш? За допомогою етимологічного словника досліди походження одного з різновидів штанів.

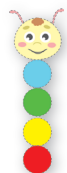
Усім відоме слово «штани» прийшло до нас із праслов(')янської мови. Воно означає «тканина, яку (з/с)шивають чи пришивають до іншої». Сучасні класичні штани зазвичай закривають половину підбора взу(т/тт)я. Якщо штани завдов(ш/ж)-ки нижчі колін, то це вже бриджі. А шорти — це всім відомі короткі штани.

2. Спиши, розкриваючи дужки.

56. Що корисного ти дізнався / дізналася сьогодні на уроці?

57. Проект «Звідки прийшло слово?». Створи етимологічний мінісловник.

Домовтєся:

- на яких аркушах оформлятимете;
- хто зробить обкладинку мінісловника.

Обов'язкова умова:

- кожна дитина вибирає будь-які два слова і записує їхнє походження;
- на одному аркуші можна записувати походження лише одного слова;
- обов'язково гарно оформити аркуш; зробити малюнок або фотографію використаного предмета;
- неодмінно вказати, звідки взято інформацію, її автора.

Підказка. Знайди інформацію в етимологічному словнику або в інтернеті. Можна звернутися по допомогу до рідних.

НОВІ ТА ЗАСТАРІЛІ СЛОВА

Урок

58. 3. Досліди значення слів.

Крок 1. Прочитай уривок із української народної казки «Солом'яний бичок».

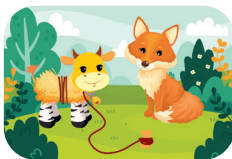
Жили собі дід та баба. Дід служив на майдані майданником, а баба вдома на **прядці мійчки** пряла. От баба якось попросила діда зробити їй солом'яного бичка й осмолити його смолою.

Крок 2. Досліди за етимологічним словником походження виділених слів.

Майданник — смоляр, той, хто займається добуванням смоли та вугілля з деревини хвойних дерев.

Мійчка — пучок конопель або льону, підготовлений для прядіння.

Прядка — домашній верстат, призначений для ручного прядіння.

Крок 3. Як ти гадаєш, чому виникли труднощі під час виконання цього завдання? Коли відбувались події казки?

а) у давнину

б) у сьогоденні

Крок 4. Зроби висновок, порівняй його з правилом.

Частина слів у мові незмінно зберігається протягом тисячоліть. Проте деякі слова люди перестають вживати у своєму мовленні. Такі слова називають **застарілими**.

59. Досліди значення слів.

Крок 1. Прочитай речення. Як ти гадаєш, чи зрозуміли б дід і баба з казки «Солом'яний бичок» значення виділених слів у поданих реченнях?

В **інтернет-магазині** Аліні придбали **скейтборд**. Вона розмістила фото на своїй сторінці в **соцмережі** та отримала безліч **уподобайок** за нього.

Крок 2. Коли відбувалися події в розповіді?

- а) у давнину   б) у сьогоденні

 Із плином часу в житті людей з'являються нові предмети, явища, події, які отримують свої назви. Такі слова називають **новими**.

60. 1. Прочитай текст. Що цікавого ти дізнався / дізналася?

Хочеш здійснити подорож у часі? Тоді уяви себе в старовинному місті. Як ти гадаєш, де можна побачити найбільше людей? Так, на торжкú*!

Ось стельмах продає вози та сани. До нього підійшов гутник. Він виготовляє скло та вироби зі скла.

Сьогодні все по-іншому. Відповідно — інші професії. Наприклад, коучі допомагають іншим досягнути поставленої мети. Маркетологи організовують продаж товарів чи послуг. Дієтологи розробляють індивідуальні схеми харчування. А ким хочеш стати ти?

2. Знайди орфограми в тексті та поясни їхнє написання.

3. Виконай завдання на вибір.

- Спиши абзац, у якому найбільше нових слів.
- Спиши абзац, у якому найбільше застарілих слів.

* Торжок — ринок.

61. Запиши кілька слів, які можна використати для створення *хмари застарілих* або *хмари нових слів*.

62. У яких творах ти зустрічав / зустрічала застарілі слова? Наведи приклади.

63. 1. Прочитай текст. Як ти гадаєш, чи можна тебе назвати геймером / геймеркою?

Комп(')ютер, ноутбук, смартфон мають приносити користь. Але, на жаль, деякі люди багато часу проводять за телефонними іграми. Їм важко відірватися від гри. А такі ігри можуть захопити віртуальним світом і подіями в ньому. Відтак самостійно повернутися до справжнього жи(т/тт)я буде дуже складно. Бережи своє здоров(')я!

2. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли нові слова.

Урок

64. 1. Прочитай. Що тобі відомо про гриби?

Чи знаєш ти, що гриби перетворюють органічне сміття на родючий ґрунт? Лише за кілька місяців!

А ще гриби вживають у їжу. Вміло приготовані боровики, лисички, рижики, маслюки, ковпаки, печериці, моховики, підберезники, рядовки, дощовики, трутовики — корисні страви кожного столу. Та будь завжди уважним / уважною: отруйні гриби дуже схожі на їстівні!

2. Запиши за алфавітом назви їстівних грибів для створення словничка. На дозвіллі знайди в інтернеті зображення цих грибів і проілюструй свій словничок.

65. 1. Прочитай уривок з вірша Петра Сингаївського та спиши його, вставляючи пропущені букви. Як ти гадаєш, що означають назви грибів? Перевір походження цих назв за етимологічним словником.

Йшли у гості сирі(ш/ж)ки, заросили білі ні(ш/ж)ки.
А опен(ь)ки їх зустріли, обсушили, обігріли.
І в танок пішли раден(ь)кі сирі(ш/ж)ки і опен(ь)ки.
Засміявся навіть пень: «Ой, який веселий день!»

2. Цікаво знати!

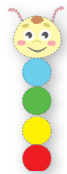
Деякі звірі — сороки, лисиці, лосі, ведмеді — їдять отруйні мухомори, які слугують для них ласощами або ліками.

66. Розшифруй слова та фразеологізм. Що ти можеш сказати про їхнє значення?

ч¹ка²ру³

ли¹уб²и³

бу¹ти²на³ко⁴ні⁵

67. 1. Знайди будь-який вірш і спиши з нього одну строфу. Познач у дужках, у якому значенні вжито слова.

2. Запиши, яка тема з розділу тебе найбільше зацікавила. Як ти оцінюєш свою роботу під час вивчення розділу?

БУДОВА СЛОВА

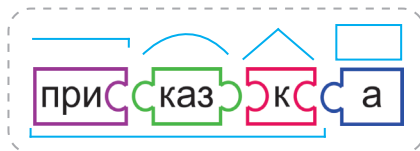

УРОК

68. 1. Пригадай будову слова за схемою.

2. Дай відповіді на запитання.

- Без якої частини не може існувати слово?
- Яка частина слова слугує для зв'язку слів у реченні?
- Які частини слова допомагають утворювати нові слова?

РОЗБІР СЛОВА ЗА БУДОВОЮ

1. закінчення	□	зміни слово	підводний
2. основа	—	визнач частину слова без закінчення	підводний
3. корінь	⤿	добери кілька спільнокореневих слів	підводний

Якщо є

4. префікс	—	перед коренем	підводний
5. суфікс	^	між коренем і закінченням	підводний

69. 1. Прочитай прислів'я та приказки. Як ти їх розумієш?

1. Людей питай, але **розум** свій май. 2. Маленька праця краща за велике безділля. 3. Де **руки** й охота, там спора **робота**. 4. І **коваль**, і **швець**, і **кравець**, і на дуду **грець**.

2. Спиши. Познач будову виділених слів.

70. 1. Прочитай. Знайди та запиши слова, які відповідають одній із поданих схем.

Подарунок, зуби, розкопка, думка, лісник, малята, дощик, прогулянка, краплина, дуб, клас, примовка, безмовний, сосна, новий.

2. Перевірте завдання одне в одного. Що ви можете порадити однокласниці / однокласникові?

71. Склади із вказаних частин слів нові слова. Запиши їх.

	відмова	забіг	підставка
	гадати	думати	водяник
	грушка	рибка	квітник
	коробки	зима	стіл

72.

Розкажіть одне одному, як розібрати слово за будовою.

73.

1. Прочитай уривок з оповідання Бориса Грінченка. Подумай, як можна використати отриману інформацію з користю.

Одна дівчина привчила до себе жабку. Раз на день, після сніданку, вона годувала її. Прийшовши до малого ставочка, дівчина починала гукати: «Томмі! Томмі!» Коли жабка була навіть на тім боці, то зараз же перепливала до дівчини і брала їжу. Але вона приходила до дівчини не тільки по їжу, а щоразу, як та її кликала.

2. Спиши текст. Познач будову виділених слів.

ПРАВИЛЬНА ВИМОВА ТА НАПИСАННЯ НЕНАГОЛОШЕНИХ ГОЛОСНИХ [е], [и] В КОРЕНІ СЛОВА

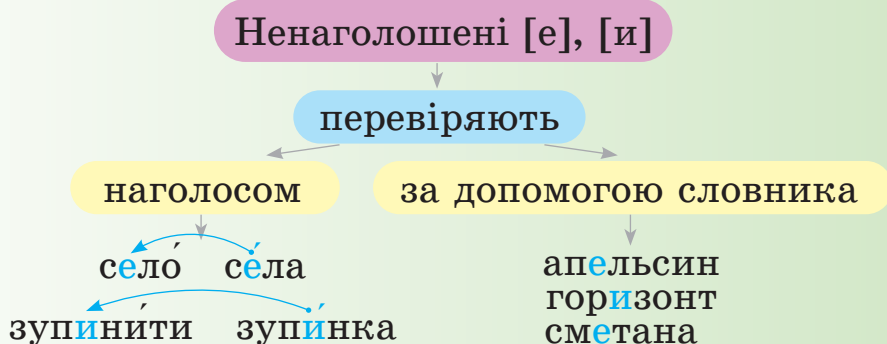
УРОК

74. Пригадай, як вимовляють ненаголошені [е], [и] в коренях слів.

Крок 1. Спиши слова, розкриваючи.

С(е/и)ло, в(е/и)сло, кр(е/и)латі, л(е/и)сток.

Крок 2. Розглянь кластер та зроби висновок.

75. 1. Прочитай текст, розкриваючи дужки. Що ти знаєш про сонце?

Ва(ж/ш)ко повірити, але й зірки, що світяться вночі, і Сонце, що сяє вдень, однакові.

Сонце — це також зірка, до того ж найближча до З(е/и)млі. Ми знаємо, що жи(т/тт)я на нашій планеті залежит(ь) від Сонця. Без сонячного т(е/и)пла на З(е/и)млі (не)зародилось би жи(т/тт)я. Без сонячного світла (не)було б ні з(е/и)-лених рослин, ні тварин, ні людини.

2. Спиши, розкриваючи дужки. Поясни орфограми.

76.   Закріпіть знання правила написання слів із ненаголошеними [е], [и] в коренях.

● Зіскануйте QR-код і повторіть написання ненаголошених [е], [и] (змінить слово або доберіть спільно-коренеve).

● Зіскануйте QR-код і повторіть написання слів з ненаголошеними [е], [и] (за допомогою словника).

77. Чого ти сьогодні навчився / навчилася на уроці?

78. 1. Прочитай. Як ти гадаєш, що можна зробити, щоб зменшити кількість пилу?

Забрудне(н/nn)я повітря пилом є однією з причин грязьових хмар — смогу, що висить над в(е/и)ликими містами. Сьогодні в усіх розвинутих країнах існують сп(е/и)ціальні с(е/и)стеми для боро(д/т)ьби з цим злом, яке завдає шкоди здоров(')ю л(')юдей і навколишній пр(е/и)роді.

2. Спиши, розкриваючи дужки. Поясни написання орфограм.

ПРАВИЛЬНЕ НАПИСАННЯ ПРЕФІКСА ТА ПРИЙМЕННИКА

УРОК

79. Досліді, як розрізняють префікс і прийменник.

Крок 1. Як називають виділену частину поданих слів? Чи зміниться значення слова без префікса? Чому?

Приїхав, зайшов, підберезник.

Крок 2. Прочитай. Зауваж, що виділені слова — **прийменники**.
Поміркуй, чи зміниться значення слова без прийменників.

При школі, **за** деревом, **під** березою, **над** лісом.

Крок 3. Пригадай, що виражають прийменники разом із закінченнями. Перевір себе, розшифрувавши слова.

Код 1. 2а, 1в, 3г, 3б, 1б,
1а, 1г, 2в, 2в, 3а.

Код 2. 3в, 1в, 2г.

Код 3. 1д, 3д, 1б, 2а, 3г, 3в, 2б.

	а	б	в	г	д	
1	ш	о	і	е	ж	с
2	в	и	н	ж	р	г
3	я	н	м	д	а	л

Крок 4. Поміркуй, як пишуть прийменники зі словами (разом чи окремо). Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

Прийменники зі словами пишуть **окремо**.

Між **прийменником** і словом **можна вставити** ще одне слово.

А між **префіксом** і словом — **ні**: *під високою ялиною; піднесли*.

80. 1. Спиши, розкриваючи дужки.

Сонце (**за**)йшло (**за**)ліс. (**На**)лузі Мирон (**на**)косив багато трави. (**Від**)берега (**від**)плив новий теплохід. (**До**)фінішу швидко (**до**)бігла Орися.

Зразок. Добіг до фінішу.

2. Виділи в словах префікс, співзвучний із прийменником. Прийменники підкресли.

81. 1. Прочитай прийменники.

У, в, на, до, над, з, із, за, біля, перед, при, під, від, до, для, без, над, між.

2. Утворіть та запишіть шість слів, у яких префікс співзвучний із прийменником.

82. 1. У виділених словах визнач префікс. Прочитай, добираючи прийменник, співзвучний із префіксом.

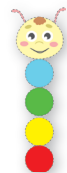
Ми доїхали ... школи. Христина вхопила кульку ... руку. Дівчата відштовхнули човен ... берега. Діти швидко збігли ... гори.

2. Запиши речення, що утворилися. Підкресли прийменники, познач префікси.

83.   Порівняйте прийменник і префікс.

84. Виконай завдання на вибір.

- Запиши п'ять слів із префіксами. Префікси познач.
- Запиши п'ять словосполучень із прийменниками. Прийменники підкресли.

ПРАВОПИС АПОСТРОФА ПІСЛЯ ПРЕФІКСА ПЕРЕД КОРЕНЕМ

85. Досліді, у яких випадках потрібно ставити апостроф після префікса перед коренем.

Крок 1. Прочитай та спиши слова з апострофом.

В'їхати, приїхати, підїхати, з'їхати, заїхати, поїхати, наїхати, роз'яснити, з'юрбитися, об'єднувати.

Крок 2. Досліді, яким звуком (голосним чи приголосним) закінчується префікс. Зверни увагу, тверді чи м'які кінцеві звуки в префіксах.

Крок 3. Досліді, якими буквами починається корінь.

Крок 4. Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

Після префікса з кінцевим **твердим приголосним** звуком перед **я, ю, є, ї**, які позначають два звуки, ставимо **апостроф**.

86. 1. Утворіть та запишіть слова з апострофом після префікса.

в по під від
об з при

явитися ява єднати
їхати юрмитися

2. Доведіть одне одному, що утворені слова потрібно писати з апострофом.

87. 1. Прочитай слова.

З'явилася, п'ятнадцять, в'язати, об'єднання, в'юн, пам'ятник, в'їхати, роз'єднати, з'ясувати, з'юрмився, здоров'я, пір'їна.

2. Виконай завдання на вибір.

- Спиши слова, у яких апостроф стоїть у корені. Познач корінь.
- Спиши слова, у яких апостроф стоїть після префікса. Познач префікс.

88. 1. Зіскануй QR-код і переглянь відеоролик про Хортицю.

2. Прочитай. Де ще, на твою думку, можна знайти цікаву інформацію про Хортицю?

Уранці ми з (д/Д)енисом та (г/Г)алиною під(')їхали на автобусі до школи. Біля дошки оголошень з(')юрмилися учні. Усіх охочих запрошували з(')їздити на (х/Х)ортицю.

І от ми, об(')їхавши Дніпрові пороги, зі(')йшли на землю. Як тут було цікаво! Козацькі курені, церква, площа зібрань... А головне — справжні козаки верхи на конях! Дужі, спритні, умілі!

З(')ївши козацького кулешу*, втомлені, але задоволені, ми повернулися додому.

Валентина Романова

3. Поясни орфограми.

4. Спиши абзац (на вибір), розкриваючи дужки.

89.

Коли після префікса пишуть апостроф? Наведи приклади.

90.

1. Прочитай уривок з вірша Миколи Сингаївського «Лугова казка».

Співуча, ніжна мова
у лугової казки.

Летять до неї птахи,
мов до земної ласки.

З'явилась лелечиха,
а з нею — лелі-діти.
Вони гуляють в лузі
і в казці хочуть жити.

2. Чи потрібний апостроф у виділеному синім кольором слові? Обґрунтуй свою думку.

3. Спиши виділені слова та утвори нові за допомогою префіксів.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ пре-, при-

УРОК

91. 1. Прочитай та спиши слова. Познач у них префікс. Чітко чи нечітко вимовляємо звуки, які позначають виділені букви? Чому?

Премудрий, превисокий, прибіг, прилетів.

2. Як ти гадаєш, чому в одних словах ми пишемо префікс *пре-*, а в інших — префікс *при-*?

3. Досліді, у яких словах треба писати префікс *пре-*, а в яких — *при-*.

Крок 1. Який префікс в утворених словах можна замінити словом *дуже*?

* Куліш — густий суп (зазвичай із пшона).

Крок 2. Випиши слова з цим префіксом. Познач його.

Крок 3. Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

Префікс **пре-** у словах пишуть у тому разі, коли його умовно можна замінити словом **дуже**: **пре**мудрий — **дуже** мудрий, **пре**високий — **дуже** високий.

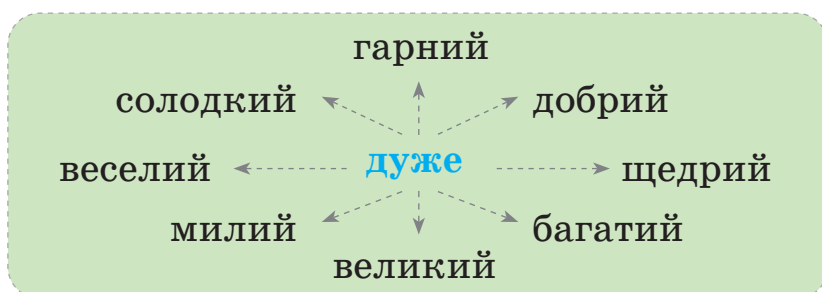
Крок 4. У яких словах треба писати префікс **при-**?

Префікс **при-** пишуть переважно в **дієсловах**, що означають наближення, приєднання, частковість дії тощо та в похідних від них словах: **при**бігти, **при**швидшити, **при**боркати, **при**будувати, **при**борканий.

92. Прочитай. Утвори слова та словосполучення за зразком. Запиши.

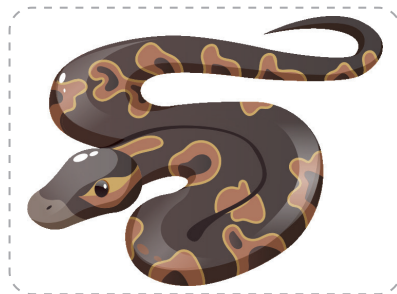
Зразок. Дуже чудовий — **пре**чудовий.

93. 1. Прочитай. Що тебе найбільше вразило в цьому тексті?

Пр(**е/и**)багато загадок про себе пр(**е/и**)ховують змії.

Наприклад, у них немає вух. Однак вони пр(**е/и**)чудово чують. Носа в них теж немає. Проте вони пр(**е/и**)чітко уміють уловлювати запахи. Очі змії пр(**е/и**)криті цілком прозорими повіками. Вони пр(**е/и**)кріплені (**до**)краю очниці, як скельце до ду(**ш/ж**)ки окулярів!

А скільки ще невідомих зміїних таємниць чекають на відкри(т/тт)я!

2. Виконай завдання на вибір.

● Спиши текст, розкриваючи дужки і користуючись за потреби словником.

● Склади і запиши короткий текст про улюблену тварину, уживаючи якомога більше слів із префіксом *пре-*, *при-*.

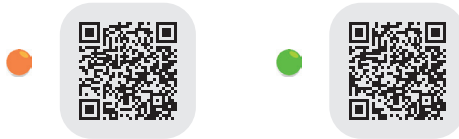
94. 1. Прочитайте сполучення слів. Замініть їх одним словом із префіксом *при-* або *пре-*.

Дуже мудро; дуже щиро; поява птахів навесні; дуже мило; дуже хитро; той, що розташований біля моря; та, що розміщена біля будинку; незначний мороз; одержання або купівля чогось; синонім до слова *прибуття*; дуже чудово.

2. Запишіть за зразком. *Зразок.* Премудро.

3. Який префікс потрібно писати? Перевір свої знання. Виконай завдання на вибір.

95.   Коли потрібно писати префікси *при-* та *пре-*? Наведи приклади.

96. 1. Прочитай прислів'я. Як ти їх розумієш?

1. Хто уміє пр(е/и)казувати собі, той пр(е/и)каже і другим. 2. Хто до кого пр(е/и)стає, таким і стає. 3. Розум (не)поможе, хто рук (не)пр(е/и)ложе. 4. Хто народився, то до чогось пр(е/и)годився. 5. І з сивою бородою не все розум пр(е/и)ходить.

2. Спиши прислів'я, розкриваючи дужки.

РОЛЬ СУФІКСА

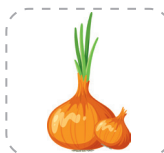
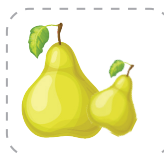

УРОК

97. Досліді роль суфікса.

Крок 1. Розглянь малюнки.

Запиши в одну колонку назви більших предметів, у другу — назви менших.

Крок 2. Розбери слова за будовою. Яка частина слóва додала назвам предметів значення зменшеності, здрібнілості? Зроби висновок.

98. 1. Прочитайте слова. Виконайте завдання на вибір.

● Утворіть за допомогою суфікса **-еньк-** нові слова. Запишіть за зразком.

Гарний, весела, біле, смачні, чисте, ніжно.

Зразок. Світла — світл^{ен}ька.

● Утворіть за допомогою суфікса **-ищ-** нові слова. Запишіть за зразком.

Ліс, вус, рот, лапа, мороз, голос.

Зразок. Вовк — вовч^ище.

2. Поміркуйте, який суфікс надав словам відтінку збільшення, згрубілості, а який — зменшення, пестливості.

99. 1. Прочитай та спиши, розкриваючи дужки. Які іграшки ти вже вмієш виготовляти?

Оленчин горобчик

(уривок)

Маленькій Оленці дуже хотілося впіймати горо**(б/п)**чика. Але той **(не)**давався в руки. Тоді вона надумала **(з/с)**клеїти горо**(б/п)**чика **(з)**сірого пір**(')**я.

Ро(з/с)різала в подушці ма-
леньку дірочку. Набрала сірень-
кого пір(')я. (з)тіста ліпила голого
горо(б/п)чика, обмазала вишневим
клеєм. Натулила пір(')ячка.

Ось і горо(б/п)чик готовий —
сіренький, (з)тоненьким дзьобиком,
з чорними, як макові зернятка,
оченятами. Посадила Оленка гороб(б/п)чика на підві-
ко(н/нн)і.

Василь Сухомлинський

2. У виділених словах познач суфікси.

100. Які слова із суфіксами ти запам'ятав / запам'ятала?

101. 1. Прочитай і спиши вірш Тетяни Строкач.

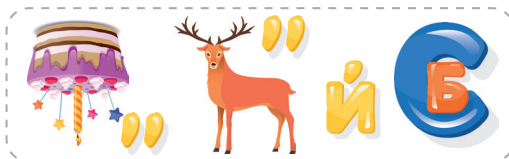
Маленька україночка,
як у віночку квіточка.
Я під яскравим сонечком
всміхаюся так сонячно,
бо сонце, ніби матінка,
теж обіймає лагідно.

2. Виділені слова розбери за будовою. Яких відтінків надали
словам суфікси?

102. 1. Розгадай ребус*.

2. Зіскануй QR-код і переглянь відеорекламу. За
яку особливість ти подякуєш конструкторам
цього транспортного засобу? Чому?

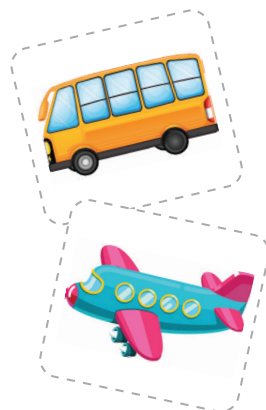
* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

3. Від слова-відгадки утвори за допомогою суфіксів **-н-**, **-НИК** нові слова. Запиши їх та розбери за будовою.

103.1. Відгадай загадки Юлії Забіяки.

1. І уже через хв(и/е)линку
пр(и/е)буває (на)зупинку.
Біля магазину «Глобус»
ми сідаємо в ... .
2. Високо (в)горі літає,
наче птах, він крила має.
Цей в(е/и)ликий мандрівник
вище хмар літати звик.

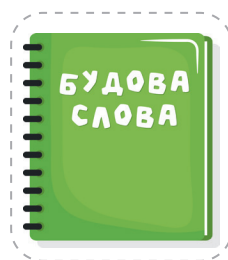

2. Поясни орфограми. Спиши, розкриваючи дужки.
3. Як ти гадаєш, чи достатньо зусиль ти доклав / доклала для вивчення розділу?

104.   1. **Проект «Будова слова».** Об'єднайтеся в групи. Створіть книжечку.

Домовтеся:

- на яких аркушах оформлятимете рекламу кожної частини слова;
- хто зробить обкладинку;
- хто і яку частину слова вибере (частини слова не мають повторюватися) і хто напише або знайде в інтернеті казку про неї.

Обов'язкова умова:

- написати цікаво;
  - доповнити розповідь прикладами, малюнками.
2. У визначений учителем / учителькою час презентуйте роботу.

ЧАСТИНИ МОВИ. ІМЕННИК

УРОК

105.

1. Вправа «Квест»*.
Із вказаних букв
склади слово.

дерево

1 2 3

ложка

3 5

волошка

1 7

2. Як ти розумієш слово-відгадку? Перевір свої здогадки за тлумачним словником. Чим цікаве це слово?
3. До якої частини мови воно належить?

106.

Пригадайте, що ви знаєте про іменник.

Іменник — це частина мови, **яка називає предмети**.

Іменник відповідає на питання **хто?** (мама, тато), **що?** (держава, герб).

Іменники можуть бути **назвами істот** (**хто?** соловейко, дитина) та **неістот** (**що?** вареник, борець).

Іменники можуть бути **загальними** (країна, прапор) і **власними** (Шевченко, Костенко).

Іменники **мають рід**: **чоловічий** (брат, стіл), **жіночий** (сестра, трава), **середній** (немовля, мереживо).

Іменники змінюються **за числами**: **однина** (книга, іграшка) та **множина** (книги, іграшки).

Скорочений запис ознак іменників

істоти / неістоти — **іст.** / **неіст.**

власна / загальна назва — **вл.** / **заг.**

однина / множина — **одн.** / **мн.**

чоловічий рід — **ч. р.** жіночий рід — **ж. р.**

середній рід — **с. р.**

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

107. 1. Прочитай текст Валентини Романової. Чим неповторна Україна? Розкажи іменниками.

Україна — це не тільки родючі землі, засіяні збіжжям. І не лише Карпати зі струнками смереками і квітучими полонинами. Навіть не сивий Дніпро. Це безстрашний Маріуполь, незламний Херсон, мужня Одеса, нескорені Суми і непохитний Харків. Це любляче і віддане серце матері-України — героїчний Київ. Це — наша Батьківщина і її непереможний український народ!

2. Знайди та випиши загальні / власні іменники. Допиши ще три загальні / власні іменники.

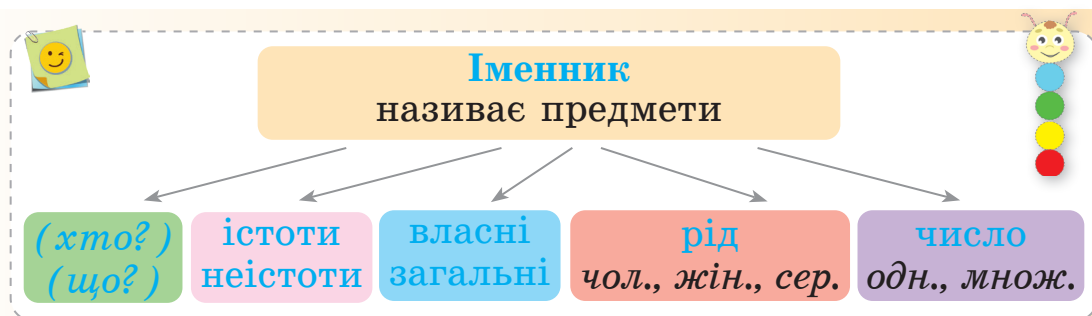

3. Доведіть одне одному, що ви правильно виписали іменники.

108.

Розкажіть про іменник, використовуючи схему. Доповніть прикладами.

109.

Виконай завдання на вибір.

- Знайди в книжці, яку читаєш, чотири речення з іменниками — назвами істот. Спиши речення. Підкресли назви істот.
- Знайди в книжці, яку читаєш, чотири речення з іменниками — назвами неістот. Спиши речення. Підкресли назви неістот.

КОНКРЕТНІ ТА АБСТРАКТНІ ІМЕННИКИ

УРОК

110. Досліді, якими можуть бути іменники.

Крок 1. Розгадай анаграми.

ахпту

цесон

аватр

ревгеа

кошла

Крок 2. Доведи, що подані слова — іменники.

Ці слова називають предмети і явища, які можуть сприйматися органами чуття та які можна намалювати або сфотографувати.

Це — **конкретні** іменники.

Крок 3. Розгадай анаграми.

стьдіра

спіух

ремпегао

анзнян

удмрієст

Крок 4. Доведи сусідові / сусідці по парті, що це іменники. Зроби висновок. *Примітка.* Мовознавці називають предметом усе, до чого можна поставити питання *хто? що?*

Ці слова відповідають на питання **що?**, хоча не мають конкретного значення.

Це — **абстрактні** іменники. Абстрактні іменники називають поняття, явища, властивості, які не можуть сприйматися органами чуття.

111. 1. Прочитай. Як ти розумієш фразеологізм «йти в ногу»?

Із Грицьком Вітька єдна
дружба справжня преміцна.
З нею йдуть нога у ногу
і підтримка, й допомога.

Дмитро Щербина

2. Випиши абстрактні іменники. Доповни тематичний ряд іменників.

112. 1. Прочитай слова.

Зустріч, стіл, вітання, ручка, диван, шарф, навчання, тиша, подарунок, радість, приїзд, канікули.

2. Випиши конкретні / абстрактні іменники.

3. Перевірте роботу одне в одного. Які слова, на вашу думку, правильно записані в однокласника / однокласниці?

113.

Порівняйте абстрактні та конкретні іменники. Для цього намалюйте в зошитах круги Ейлера — Венна. Заповніть їх.

конкретні іменники   абстрактні

114.

За вказаний учителем / учителькою час запишіть:

- якомога більше конкретних іменників;
- якомога більше абстрактних іменників.

115.

Виконай завдання на вибір.

- Прочитай правила дружби, вибираючи з дужок доречні іменники. Спиши утворений текст. Підкресли абстрактні іменники.
- Пригадай разом із рідними та запиши правила дружної родини, яких ви дотримуетесь. Вживай у своїх правилах абстрактні іменники.

Дружба — це (зрада, підтримка), (допомога, ігнорування), (взаєморозуміння, байдужість). Дружба — це захоплюючі (образи, ігри). І, звичайно, спільні мрії та задуми. Гарно мати друзів!

ВИЗНАЧЕННЯ РОДУ ТА ЧИСЛА ІМЕННИКІВ

УРОК

116. 1. Пригадай алфавіт (на с. 9). Розшифруй слова. Склади речення.

Код 1. 12, 17, 7, 18, 18, 11, 15, 11.

Код 2. 17, 1, 32, 23, 31.

Код 3. 21, 12, 6.

2. Пригадай, як визначають рід іменників.

117. За три хвилини запиши якомога більше іменників одного роду.

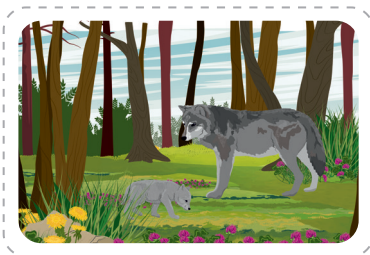
Чоловічий (він, мій): заєць, ... , ... , ... , ... , ...

Жіночий (вона, моя): зайчиха, ... , ... , ... , ... , ...

Середній (воно, моє): зайчєня, ... , ... , ... , ... , ...

118. 1. Що ти знаєш про вовків? Прочитай текст Ніни Колодяжної. Чи змінилися під впливом тексту твої уявлення про цих звірів? Як саме, якщо так?

Відомо, що вовки виють не лише на місяць. Ви(т/тт)я дуже важливе у жи(т/тт)і цих хижаків. Воно (з/с)бирає на полюва-(н/нн)я зграю, захищає їхню територію. Адже у бєвітряну погоду ці протяжливі звуки чути на відстані понад десять кілометрів.

А ще вовки можуть гарчати, скавучати та гавкотити. В усіх областях (у/у)країни мешкає звичайний (він же сірий) вовк. Можливо, про н(ь/ьо)го й ідеться у ка(з/с)ках?

2. Поясни орфограми в тексті. Спиши перший або другий абзац, розкриваючи дужки. Над іменниками скорочено вкажи рід.

119. 1. Прочитай. Поміркуй із сусідом / сусідкою по парті, що потрібно зробити, щоб кількість тварин збільшилася.

До Червоної книги України занесено чимало тварин. Серед них горностаї, дрохви, тушканчики, зубри, рисі, корсаки, пугачі, тетеруки.

2. Знайди в тексті іменники. Визнач їх число. За якими ознаками це можна зробити?
3. Виконай завдання на вибір.
- Спиши. Знайди іменники в множині, познач у них закінчення.
  - Випиши в колонку іменники в множині. Зміни їх та через ризку запиши в однині. Виділи закінчення.

Зразок. Ящір*ки* — ящір*ка*.

120. Знайдіть іменники. За можливості визначте їх рід. Змініть за числами.

в	е	д	м	і	д	ь	ї	ж	а	к	и
б	о	р	с	у	к	и	з	у	б	р	л
к	у	р	к	а	ц	а	п	т	е	л	я

121. Які слова-помічники допомагають визначити рід іменників? Чи можна визначити рід іменників у множині?

122. 1. Прочитай. Що було для тебе новим?

Іволга (вивільга) — це красива пташка, що дуже гарно співає. Але вона може дивувати звуками, які нагадують крик котів, що б'ються. Іволги харчуються павуками і комахами. А ще іволги, як і зозулі, поїдають волохату гусінь, яку не їдять інші птахи.

2. Виконай завдання на вибір.
- Спиши, підкресливши іменники, вжиті у формі однини. Над ними скорочено вкажи рід.
  - Спиши, підкресливши іменники у формі множини.

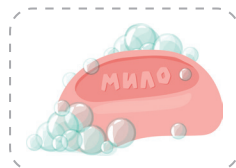

ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ

УРОК

123. 1. Прочитай текст. Поміркуй, чи корисним було винайдення мила. Обґрунтуй свою думку.

Як ти гадаєш, чи завжди було **мило**? Ні, був час, коли **мила** не було. В Єгипті **милом** слугувала паста з бджолиного воску. А в Римі замість мила використовували дуже дрібний пісок.

2. Досліди, коли змінюється закінчення в слові **мило**.

Крок 1. Користуючись текстом, допиши сполучення слів.

було (**що?**) ... ; не було (**чого?**) ... ; слугувала (**чим?**) ... .

Крок 2. Дописані слова — це різні слова чи форми одного слова?

Крок 3. Познач у вписаних словах закінчення. Чому в одному слові різні закінчення?

Крок 4. До якої частини мови ми можемо віднести виділені в тексті слова?

Крок 5. Зроби висновок.

Зміну закінчень іменників називають **змінюванням за відмінками (відмінюванням)**.

В українській мові іменники мають **7 відмінків**, кожен з яких відповідає на певні питання: **називний (хто? що?)**, **родовий (кого? чого?)**, **давальний (кому? чому?)**, **знахідний (кого? що?)**, **орудний (ким? чим?)**, **місцевий (на / у кому? на / у чому?)**, **кличний**.

Кличний відмінок на питання не відповідає. Його використовують **при звертаннях**.

Питання, які мають відмінки, — це відмінкові питання.

Щоб легко запам'ятати відмінки та їх порядок, можна використовувати мнемофрази Євгена Дмитренка:

1. **НА**ша **РО**дина **ДАВ**но **ЗНА**йшла **О**ригінальний **МІС**цевий **КЛ**уб.

2. **Н**авіщо **Р**обити **Д**омашнє **З**авдання **О**дному? **М**ожна **К**омандою!

124. 1. Прочитай таблицю в поданій послідовності: спочатку назву кожного відмінка, потім — слова-помічники, далі — відмінкові питання, а відтак — іменники у формі відповідного відмінка.

2. Досліді, які відмінки відповідають на однакові питання. У яких відмінках слова можуть мати два закінчення? Біля питання якого відмінка є прийменник? Запам'ятай слова-помічники.

Скорочена назва відмінка	Слова-помічники	Питання		Рід іменника		
		до назв істот	до назв неістот	чол.	жін.	сер.
Н. в.	є	<i>хто?</i>	<i>що?</i>	рушник	паста	море
Р. в.	немає	<i>кого?</i>	<i>чого?</i>	рушника	пасти	моря
Д. в.	даю	<i>кому?</i>	<i>чому?</i>	рушнику(-ові)	пасті	морю
Зн. в.	знайшов	<i>кого?</i>	<i>що?</i>	рушник	пасту	море
Ор. в.	керую орудую	<i>ким?</i>	<i>чим?</i>	рушником	пастою	морем
М. в.	на/у якому місці	(на/у) <i>кому?</i>	(на/у) <i>чому?</i>	(на) рушнику(-ові)	(у) пасті	(на) морі
Кл. в.	кличу	—	—	рушнику	пасто	море

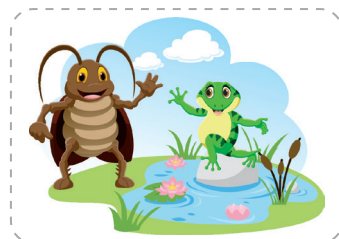
125. Прочитай і спиши, вставляючи за зразком відповідний відмінок.

У нас є (*хто?*) метелик (**Н. в.**), (*що?*) сонце (**Н. в.**).
У нас немає (*кого?*) метелика (...), (*чого?*) сонця (...).
Даємо (*кому?*) метелику (...), (*чому?*) сонцю (...).
Знайшли (*кого?*) метелика (...), (*що?*) сонце (...).
Задоволені (*ким?*) метеликом (...), (*чим?*) сонцем (...).

126. Спиши вірш, підкресли іменники. Угорі над кожним іменником скорочено напиши відмінок.

Жук у гості йшов до жабки,
тож помив шампунем лапки.
Ну а жабка для жука
станцювала гопака.

Григорій Фалькович

127. Назви відмінки. Чим особливий кличний відмінок?

128.   2. Проєкт «Назви пару». Пограй з рідними в гру.

Підготовка до гри

Виготов із картону одного кольору 21 картку однакового розміру. Один бік усіх карток залиш чистим. Звороти оформи так:

- на 7 картках запиши назви семи відмінків (на одній картці — назва одного відмінка);
- на 6 картках запиши питання до відмінків (на одній картці два питання до одного відмінка), на сьомій картці запиши: «без питань»;
- на 6 картках запиши слова-помічники (на одній картці слово-помічник), на сьомій картці запиши: «для звертання».

Умови гри

Гравці по черзі витягують картки. Якщо написана назва відмінка — кажуть слово-помічник та ставлять питання до нього.

Якщо написане питання — називають відповідний відмінок та слово-помічник.

А коли слово-помічник, то мають назвати відмінок та питання. Хто впорався із завданням, забирає картку собі.

Виграє той / та, у кого буде більше карток.

ЗМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ ЗА ЧИСЛАМИ І ВІДМІНКАМИ

УРОК

129. 1. Розглянь таблицю відмінювання іменників в однині та множині.

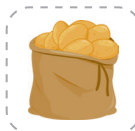
Н. в.	<i>хто? що?</i>	персик, мама, село	персики, мами, села
Р. в.	<i>кого? чого?</i>	персика, мами, села	персиків, мам(-ів), сіл
Д. в.	<i>кому? чому?</i>	персику(-ові), мамі, селу	персикам, мамам, селам
Зн. в.	<i>кого? що?</i>	персик, маму, село	персики, мам(-ів), села
Ор. в.	<i>ким? чим?</i>	персиком, мамою, селом	персиками, мамами, селами
М. в.	<i>(на/у) кому? (на/у) чому?</i>	(на) персику(-ові), (у) мамі, (у) селі	(на) персиках, (у) мамах, (у) селах
Кл. в.	—	персику, мамо, село	персики, мамі, села

2. Дай відповіді на запитання.

- Який відмінок не відповідає на жодне питання?
- Чому біля одного відмінка два питання?
- Які відмінки відповідають на однакові питання?
- У яких відмінках іменники чоловічого роду можуть мати два закінчення?

130. 1. Відгадай загадки. Усно зміні слова-відгадки за числами і відмінками.

1. Влітку одягається, а на зиму одержі цурається.
2. Під землею птиця кубло звилла і яєць нанесла.
3. Сидить баба на грядках, вся закутана в хустках.
4. Є шапка, але немає голови; є нога, але без черевика.

2. Користуючись таблицею зі с. 44, запиши змінювання одного зі слів-відгадок за відмінковими питаннями і числами.

3. Зіскануй QR-код і перевір за допомогою словника відмінювання слів-відгадок.

131. Прочитай. Випиши у стовпчик виділені сполучення слів. Визнач відмінок іменників.

Чому земля має назву «матінка»?

Наша земля родить багато (чого?) пшениці. Пшениця дає (кому?) людям борошно. Пекарі знаходять рецепти й отримують запашний хлібчик. А коли урожай зібрано, матінка-земля відпочиває.

Потім (хто?) землероби знову орудують (чим?) технікою та обробляють поле, щоб (на чому?) на тому ж місці заколосилася нива. «Срібний дощук, не жалкуй для мене живильних (чого?) краплин!» — попросить (хто?) матінка-земля.

Ніна Колодяжна

Зразок. Багато (чого?) пшениці — Р. в.

132. Як перевірити, чи правильно ти провідмняв / провідмняла слово?

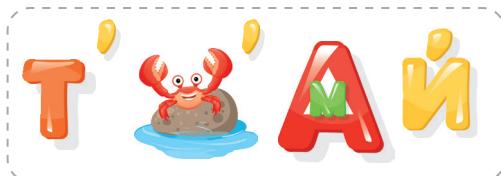
133. Письмово зміни назви двох овочів за числами та відмінками. Перевір себе за допомогою словника за покликанням у впр. 130.

ПОЧАТКОВА ФОРМА ІМЕННИКІВ

УРОК

134. 1. Розгадай ребус*.
 2. Назви орфограму в слові-відгадці.

3. Знайди в тлумачному словнику значення слова-відгадки.

* Каліграфічне написання слів шукай на форзаці.

135.

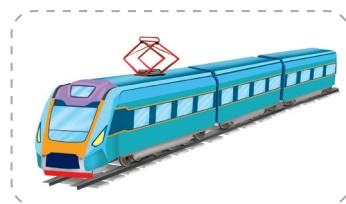
Досліді, у формі якого числа та відмінка подано в словниках слово-відгадку із попередньої вправи та ще три будь-які слова.

Форма **називного відмінка однини** — це **початкова форма іменника**.

136. 1. Прочитай текст. Які візитівки Одеси ти знаєш? Чим славиться твоє місто / село?

Найдовший в Україні трамвай з'явився в Одесі. Його довжина — 30 м. Зручно вміститися в трамваї може 280 пасажирів. Є в транспорті й умови для маломобільних груп населення.

2. Випиши в колонку виділені слова. Зміни їх так, щоб вони стояли в початковій формі (*Н. в. одн.*). Запиши за зразком.

Зразок. В Україні — Україна.

137. Прочитай, ставлячи іменники, що в дужках, у початкову форму. Полічи, скільки років існує трамвай. Як ти гадаєш, чому люди дотепер користуються трамваями? Спиши відредагований текст.

У 1874 році побачив світ перший трамвай на електричній тязі. Його винайшов (*українців*) Федір Піроцький.

Люди були вражені тим, що вагоном рухала невидима (*силу*). Їм було дивно, що майже миттєво, за бажанням машиніста, (*вагоном*) може зупинитися і почати їхати назад.

138.

Що ти знаєш про початкову форму іменників?

139.

Спиши три речення із книжки, яку читаєш. Підкресли іменники. Випиши їх в стовпчик. Через риску запиши ці іменники у початковій формі.

ВИЗНАЧЕННЯ ВІДМІНКА ІМЕННИКА В РЕЧЕННІ

УРОК

140. 1. Прочитай речення, яке склав Євген Дмитренко. Чим воно особливе?

Незвичайний Річковий Дельфін Знайшов Острів Маленьких Коралів.

2. Продовж діалог.

— В українській мові іменники змінюються за питаннями.

— Таке явище називається відмінюванням іменників.

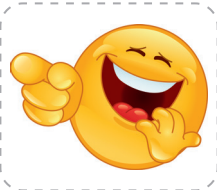
— Які відмінки тобі відомі?

— ...

141. 1. Прочитай текст. Чи була інформація для тебе корисною?

Як часто ти регочеш із друзями? Сміх, виявляється, не лише зменшує кількість стресів. Він налаштовує організм на боротьбу з грипом та застудами.

Пам'ятай, що хвороби «втікають» не лише від ліків, а й від щирого сміху, рухливих ігор, дотепних жартів.

- 2. Досліди, як визначати відмінок іменників у реченні.

Крок 1. Спиши речення з виділеними словами.

Крок 2. Від підкреслених слів постав відмінкові питання до іменників.

Крок 3. Визнач відмінок іменників. Запиши дібрані словосполучення за зразком. Зроби висновок.

Зразок. Регочеш (із ким?) із друз^{ями} (Ор. в.).

142. 1. Прочитай усмішку. Що тобі здалося смішним?

Не міг порахувати

Одного разу батько послав сина, щоб той порахував кіз у лузі.

Син пішов і швидко повернувся.

— Ну як, порахував? — запитав батько.

— Та нарахував дев'ять, а одна коза так стрибала, що я не міг її порахувати, — відповів син.

2. Спиши сполучення слів за зразком. Визнач відмінок.

Зразок. Послав (кого?) сина (Зн. в.).

143. 1. Прочитай умову гри «Підсічка». У вільний час пограйся з друзями. Спиши текст. Познач відмінок виділених іменників.

Не торкнися!

Діти розташовуються по колу. У центрі стоїть дитина, яка виконує роль ведучого / ведучої. Він / вона тримає одну ручку скакалки, а друга торкається землі. Дитина крутить скакалку так, щоб друга ручка оберталася над землею і зачепила когось із гравців. Гравці ж підскакують, бо кого зачепить скакалка, той стає ведучим / ведучою. Виграє той / та, хто ні разу не був ведучим / ведучою (за винятком першого разу, коли починалася гра).

2. Доповни діалог.

— Допоможи, будь ласка, визначити відмінок іменника *на подвір'ї* в реченні «Діти весело граються на подвір'ї».

— Спочатку знайди слово, з яким пов'язаний цей іменник. Це слово ... . Добери слово-помічник та відмінкове питання: *граються ...* ?

— Та це ж ... відмінок! Дякую!

144.

1. Прочитай речення.

Богдан милувався **квітами**. Аліна раділа подарункові. Над полем красувалася веселка. На лавочці сиділи діти. **Взимку** ми підгодовуємо **птахів**.

2. Випиши словосполучення з виділеними іменниками. Познач відмінок іменників. Запиши за зразком.

Зразок. Йшла (чим?) садом (Ор. в.).

РОЗРІЗНЕННЯ НАЗИВНОГО ТА ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКІВ

УРОК

145.

1. Пригадай відмінки іменників та питання, на які вони відповідають. Визнач відмінок виділених іменників.

Тато намалював **кошеня**. **Кошеня** лягло на килимок.

2. Чи виникли труднощі у визначенні відмінка? Чому?

3. Досліді, як розрізнити називний і знахідний відмінки.

Крок 1. Користуючись таблицею, розкажи, у яких іменниках (назви істот / неістот) та в якому роді слова мають однакові закінчення.

Відмінок	Питання	Однина		
		<i>Жіночий</i>	<i>Чоловічий</i>	<i>Середній</i>
<i>Н. в.</i>	<i>хто? що?</i>	мама а , земля я	тато о , клен	курча а , листя я

Відмінок	Питання	Однина		
		Жіночий	Чоловічий	Середній
<i>Зн. в.</i>	<i>кого? що?</i>	маму, землю	тата, клен	курча, листя

Крок 2. Уважно прочитай речення.

Тато (*Н. в.*) намалював кошеня (*Зн. в.*). Кошеня (*Н. в.*) лягло на килимок (*Зн. в.*).

Крок 3. Зроби висновок і порівняй його з правилом.

Усі іменники — **назви неістот ч. р.**, а також іменники **с. р.** в *Зн. в.* мають **ту саму форму**, що і в *Н. в.*: *будинок, сон, стіл; життя, кошеня, море.*

Слід пам'ятати:

- слово в **називному** відмінку в реченні завжди виступає **підметом**;
- **називний** відмінок завжди вживають **без прийменника**;
- у **знахідному** відмінку іменники можуть бути **з прийменниками**.

146. 1. Як ти гадаєш, чи завжди потрібно дякувати? Обґрунтуй свою думку. Прочитай уривок із народної легенди.

Волошки

Скорочено

Одного разу **Небо** докоряло рослинам хлібного поля за невдячність.

— Це не так. Ми дуже вдячні тобі, — заперечило **Колосся**. — Наша вдячність у тому, що ми прикрашаємо землю морем зелені. У нас немає іншого способу виявити свою **вдячність**.

— Гаразд, — відповіло **Небо**, — я зійду до вас.

І ось **Небо** наказало Землі виростити серед колосків чудесні сині квіточки, шматочки його самого. Відтоді

стебла хлібних злаків з кожним повівом вітру нахиляються до посланців синього неба — волошок і нашіптують їм ніжні слова любові.

2. Визначте відмінок виділених слів.

3. Випиши з тексту речення з виділеними іменниками. У виділених словах познач закінчення, у дужках вкажи відмінок.

147.

1. Розгадай слова.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
а	е	ж	и	й	м	о	п	р	с	т	ч

Код 1. 6, 7, 9, 2; **код 2.** 3, 4, 11, 7; **код 3.** 10, 11, 2, 8; **код 4.** 12, 1, 5.

2. Склади та запиши кілька речень, щоб кожне слово-відгадка вживалося в називному і знахідному відмінках. За потреби для утворення форм знахідного відмінка іменників використовуй дієслова *побачив, намалювала, заварив, привітав*.

148.

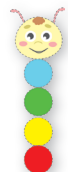

Як розрізнити називний та знахідний відмінки?

149.

1. Прочитай. Як ти гадаєш, чи корисна для тебе ця інформація? Чому?

Щоб бути успішними, потрібно розвивати **розум**, тренувати **пам'ять**, учитися бути уважними, спостережливими.

Людина краще запам'ятовує **правило** і швидше вивчає вірш, якщо слухає неголосну музику.

Цікаво, що розв'язування кросвордів не лише формує **мислення**, а й знімає **стрес** і продовжує **життя**.

2. Спиши. Над виділеними словами скорочено вкажи відмінок.

РОЗРІЗНЕННЯ ДАВАЛЬНОГО І МІСЦЕВОГО ВІДМІНКІВ

Урок

150. 1. Пригадай відмінки іменників і питання, на які вони відповідають. Визнач відмінок виділених іменників.

Зайчикові холодно взимку. На зайчикові біла шубка.

2. Чи виникли труднощі у визначенні відмінка? Чому?

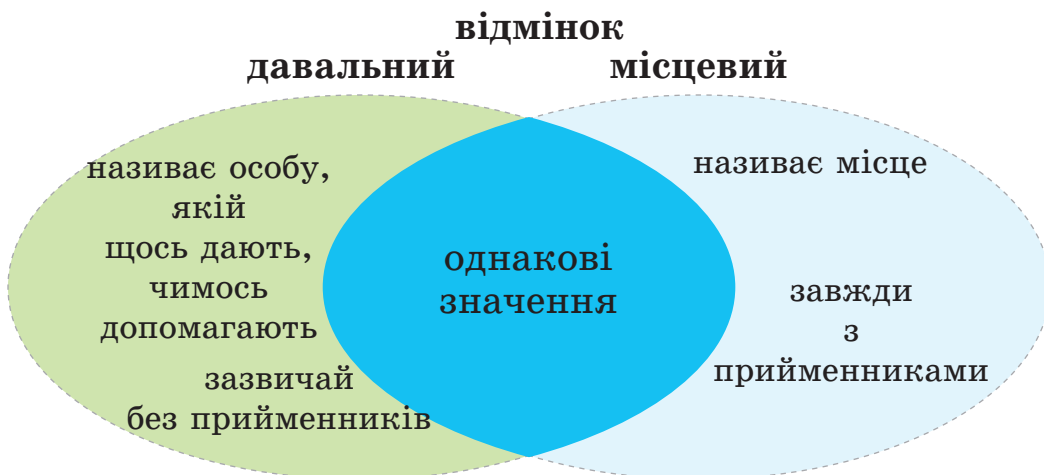

3. Досліди, як розрізнити давальний і місцевий відмінки.

Крок 1. З опорою на таблицю розкажи, у яких відмінках іменники можуть мати однакові закінчення.

Відмінок	Питання	Однина		
		Жіночий	Чоловічий	Середній
Н. в.	хто? що?	білочка, квасоля	бик, мед	теля, вікно
Д. в.	кому? чому?	білочці, квасолі	бику(-ові), меду(-ові)	теляті, вікну
М. в.	(на/у) кому? (на/у) чому?	(на) білочці, (у) квасолі	(на) бику(-ові), (у) меду(-ові)	(на) теляті, (у) вікні

Крок 2. Розглянь круги Ейлера — Вєнна та розкажи, як розрізнити іменники давального та місцевого відмінків з однаковими закінченнями.

Перевір себе! Грунт дає дереву (Д. в.) поживні речовини. По дереву (М. в.) повзе мурашка.

Крок 3. Зроби висновок і порівняй його з правилом.

Іменники в **давальному** і **місцевому** відмінках однини мають однакове закінчення.

Іменники в **давальному** відмінку **однини** найчастіше називають **особу, якій щось дають, чимось допомагають**. Наприклад: *Діти дали білочці горішки.*

У **давальному** відмінку іменники зазвичай вживаються **без прийменників**.

Іменники в **місцевому** відмінку **однини** найчастіше називають місце, де відбувається подія. Наприклад: *У лісі живуть білочки.*

У **місцевому** відмінку іменники **завжди** вживають **з прийменниками**.

151.

1. Прочитайте речення. У формі якого відмінка вжито виділені слова?

Олеся подарувала **Павлові** книжку. На **Павлові** жовті шорти.

На **кроликові** сіра шубка. Кирилко дає моркву **кроликові**.

Затишно **квітці** на галявині. У **квітці** заховалася росинка.

2. Спиши речення.

152.

1. Прочитай уривок із казки Марії Деленко. Як ти гадаєш, який настрій у Літа? Чому?

З(е/и)млею мандрувало в(е/и)селе Літечко. Побувало воно всюди: у полі, у лісі, у саду і квітнику, у місті й с(е/и)лі. У торбинці несло сунічки, мед, м(')яту, любисточок. Коник-стрибунець на скрипочці

вигравав сонечку мелодію радості. А Соловейко витьохкував на калині для усього світу.

2. Спиши текст. У дужках після іменників напиши питання та відмінок за зразком.

Зразок. Землею (**чим?** О. в.)

152. Як розрізнити давальний і місцевий відмінки?

153. 1. Прочитай і спиши, розкриваючи дужки.

Серед поля на м(**е/и**)жі
пустували два вужі,
плазували і вились,
поки геть (**не**)заплелись!
(**З/с**)дивувався Суслик:
що за вужовузлик?

Сергій Пантук

2. Підкресли іменники. Над кожним іменником вкажи скорочено відмінок.

ЧЕРГУВАННЯ [г], [к], [х] із [з'], [ц'], [с']

УРОК

154. 1. Прочитайте. Подані пари слів — це різні слова чи форми одного слова?

Книж**ка** — на книж**ці**, луг**г** — у лу**зі**, льох**х** — у льох**і**.

Зміну приголосних у слові без зміни його значення називають **чергуванням** приголосних.

2. Досліди, коли відбувається чергування приголосних звуків.

Крок 1. До якої частини мови належать подані слова?

Тривога, молоко, горох.

Крок 2. У формі якого числа вжито ці слова?

Крок 3. Розглянь таблицю відмінювання іменників. У яких відмінках відбувається чергування приголосних?

Відмінок	Однина		
	Жіночий	Середній	Чоловічий
Н. в.	триво га	моло ко	горо х
Д. в.	тривоз і	моло ку	горох у(-ові)
М. в.	(у) тривоз і	(у) моло ці	(у) горос і

Крок 4. Перед яким закінченням відбувається чергування?

Крок 5. Випиши в колонку букви на позначення звуків, які чергуються. Через риску запиши букви на позначення звуків, з якими чергуються.

Крок 6. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Під час відмінювання іменників, ужитих у формі **однини**, у **давальному** та **місцевому** відмінках **перед закінченням -і** може відбуватися **чергування**.

Звуки **[г]**, **[к]**, **[х]** перед закінченням **-і** змінюються на **[з']**, **[ц']**, **[с']**.

[г]	→	[з']
[к]	→	[ц']
[х]	→	[с']

[-і]

155. 1. Прочитай слова.

Голка, гілка, подруга, сніжинка, усмішка, ложка, берег, Марійка, бібліотека, іволга, вільха.

2. Зміні подані слова так, щоб відбувалося чергування приголосних звуків. Запиши за зразком.

Зразок. Кру**г** — на кру**зі**.

156. 1. Прочитай фразеологізми та їхні значення. Пригадай ситуації, коли доречним було б уживання цих висловів.

1. *Перша скрипка* — найважливіша роль у чому-небудь. 2. *На дорозі не валяється* — має неабияку вартість, позитивні якості, високо цінується і становить рідкість. 3. *Усміхатися аж до вух* — щиро, від душі, широко розкриваючи рот.

2. Знайди слова, у яких під час відмінювання може відбуватися чергування приголосних звуків. Для цього спочатку усно постав їх у початкову форму, а потім провідміняй. Запиши за зразком. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

Зразок. Н. в. **що?** — видел**ка**, Д. в. **чому?** — видел**ці**, М. в. **на чому?** — на видел**ці**.

157. Які приголосні можуть чергуватися? Наведи приклади.

158. 1. Зміни подані слова так, щоб відбувалося чергування приголосних звуків. Запиши за зразком.

Рука, нога, Софійка, Миколка, черемха, око, плуг, стежка, річка, галка, сорока, осика.

Зразок. Кожу**х** — у кожус**і**.

2. Склади і запиши три жартівливі речення, уживаючи якомога більше слів, у яких під час відмінювання відбувається чергування приголосних звуків. Підкресли ці слова.

ЧЕРГУВАННЯ [і] з [о], [е]

Урок

159. 1. Прочитай. Подані пари слів — це різні слова чи форми одного слова?

Бер**е**за — бер**і**з, пор**і**г — пор**о**га.

2. Яке мовне явище відбулося в цих парах слів?

3. Досліди, коли можуть чергуватися голосні звуки.

Крок 1. До якої частини мови належать слова *сі́ль, земл́я, лебідь, гарбу́з*?

Крок 2. Розглянь таблицю відмінювання іменників. У яких іменниках відбувається чергування голосних звуків? Які звуки чергуються?

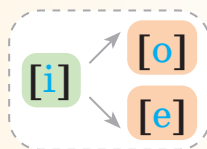
Відмінок	Жіночий		Чоловічий	
<i>Н. в.</i>	сі́ль	земл́я	лебідь	гарбу́з
<i>Р. в.</i>	солі́	землі́	лебедя́	гарбуза́
<i>Д. в.</i>	солі́	землі́	лебедєві́(-ю)	гарбузові́(-у)
<i>Зн. в.</i>	сі́ль	землю́	лебедя́	гарбу́з
<i>Ор. в.</i>	сіллю́	землею́	лебедем	гарбузом
<i>М. в.</i>	(у) солі́	(на) землі́	(на) лебеді́(-еві)	(у) гарбузі́(-ові)
<i>Кл. в.</i>	соле	земле	лебедю́	гарбузе

Крок 3. В іменниках якого роду відбувається чергування голосних звуків?

Крок 4. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

У деяких іменниках, що в початковій формі мають нульове закінчення, зі зміною форми слова в корені відбувається чергування *[i]* з *[o]*, *[e]*. Наприклад: *сі́ль — солі́, ніс — носа*.

160. 1. Зміни подані слова так, щоб відбулося чергування голосних звуків. Запиши утворені пари слів.

i → *o*
рік — ...
пиріг — ...
двір — ...
стіл — ...

i → *e*
ведмідь — ...
попіл — ...
джміль — ...
піч — ...

2. У виділених словах познач закінчення, основу та корінь.

161. 1. Прочитай образні вислови та поясни їхнє значення. Пригадай ситуацію, коли було б доречно вжити одне з порівнянь.

1. З нього помочі, як (з)осики груш. 2. Багатий, як пес (на)блоти. 3. Б(?)ється, як риба об лід. 4. В(е/и)личається, як заєць хвостом. 5. Виріс, як кіт навсидячки.

2. Виконай завдання на вибір.

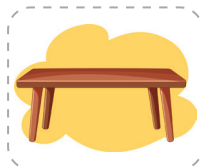
● Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли слова, у яких може відбуватися чергування приголосних у корені.

● Запиши у стовпчик слова, у яких може відбуватися чергування приголосних у корені. Зміни ці слова так, щоб у них відбулося чергування. Запиши через тире.

162. Які голосні можуть чергуватися? Наведи приклади.

163. Прочитай і відгадай загадки. Спиши, розкриваючи дужки. Запиши відгадки, у яких може відбуватися чергування приголосних у корені.

1. Чорна корова вес(ь) світ поборолла. 2. (У)воді родиться і води боїться. 4. Має роги і ноги, а держиться підлоги. 3. І в огні (не)горит(ь), і (в)воді (не)тоне.

ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ

УРОК

164. Досліди закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку.

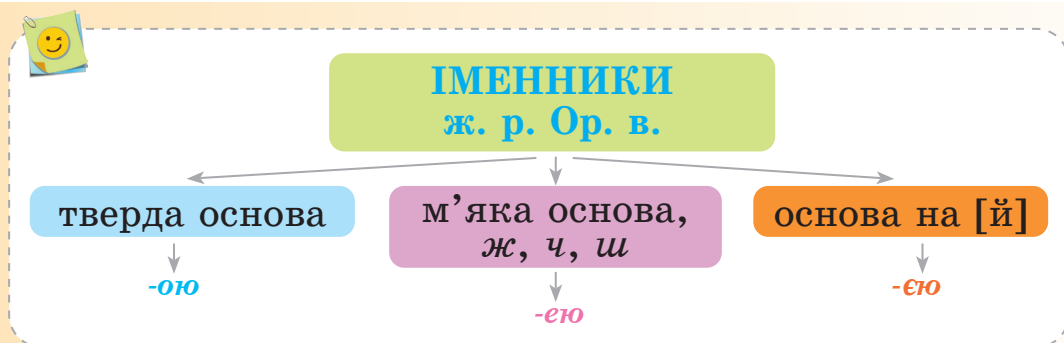
Крок 1. Прочитай подані іменники. Визнач у словах основу.

Краса, артистка, зозуля, калюжа, дача, миша, півонія, Анастасія.

Крок 2. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи (твердий, м'який, ж, ч, ш чи й) та на закінчення.

Відмінок	Тверда основа	М'яка основа, ж, ч, ш	Основа на [й]
Н. в.	краса, артистка	зозуля, калюжа, дача, миша	півонія, Анастасія
Ор. в.	красою, артисткою	зозулею, калюжею, дачею, мишею	півонією, Анастасією

Крок 3. Зроби висновок. Порівняй його зі схемою.

165. 1. Прочитай текст. Розкажи про свої враження від прочитаного.

Українська гімнастка Олександра Паскаль у шість років через влучання російської ракети втратила частину ноги. Лікарі замінили її біонічним протезом, і після одужання дівчинка продовжила займатися гімнастикою. У 2025 році вона стала призеркою турніру Rizadtinova Cup.

Олександра із задоволенням підтримує благодійні заходи. Вона стала героїнею першого інклюзивного коміксу для дітей «Серце бачить більше, ніж очі».

Українська гімнастка є взірцем незламності для багатьох людей у світі. Олександра мріє виступити на Паралімпійських іграх і стати чемпіонкою.

Наталя Гуркіна

2. Випиши виділені слова. Поясни написання закінчень.

166. 1. Прочитай слова.

Марина, вишня, Україна, конвалія, хвоя, чайка, акація, верба, здача, тиша, Софія, груша, пісня, їжа, лілія.

2. Постав іменники у форму орудного відмінка однини та запиши. Свої міркування починай так:

У слові ... кінцевий приголосний основи ... . Тому закінчення ... .

3. Склади та запиши три речення з іменниками жіночого роду в орудному відмінку однини. Познач закінчення.

167. Які закінчення в **О. в.** однини матимуть слова́ *верба*, *тополя*, *лілія*? Чому?

168. Прочитай та спиши, уставивши відповідні закінчення.

Пишаюся сім'.. . Пишу ручк.. . Зафарбовую фарб.. . Любуюся лисиц.. . Вишиваю нитк.. . Кошу кос.. . Вичісую щітк.. . Полю сап.. . Розкачую качалк.. . Іду але.. . Вимірюю лінійк.. .

-ою
-єю
-єю

Урок

169. Досліді, які закінчення мають іменники чоловічого роду в орудному відмінку.

Крок 1. Прочитай подані групи іменників. Спиши їх та познач рід, число, відмінок.

Сир, Мирон.

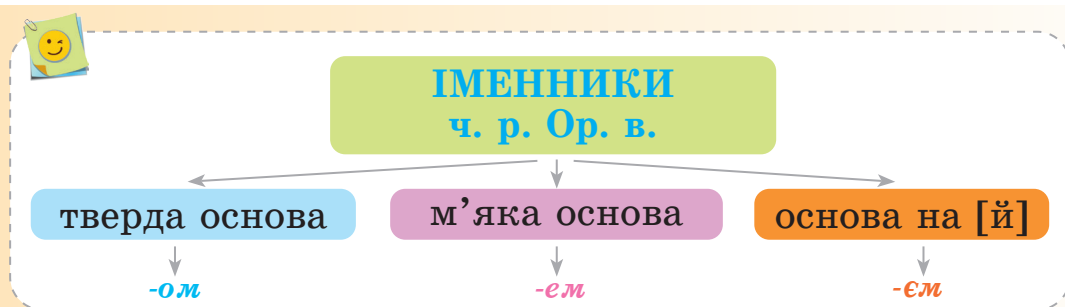
Гравій, Віталій.

Олівець, чиж, глядач, душ.

Крок 2. Визнач у словах основу. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи (**твердий, м'який, ж, ч, ш** чи **й**) та на закінчення.

Відмінок	Тверда основа	М'яка основа	Основа на [й]
Н. в.	сир, Мирон	олівець, чиж, глядач, душ	гравій, Віталій
Ор. в.	сир ом , Мирон ом	олівц ем , чиж ем , глядач ем , душ ем	граві єм , Віталі єм

Крок 3. Зроби висновок. Порівняй його зі схемою.

170. 1. Прочитай слова.

Анатолій, сусід, обрій, зошит, клас, герой, ананас, грудень, горобець, успіх, вірш, вуж, м'яч, Олексій, змій.

2. Постав іменники у форму орудного відмінка однини та виконай завдання на вибір.

- Запиши іменники, які в орудному відмінку однини мають закінчення **-ом**.
- Запиши іменники, які в орудному відмінку однини мають закінчення **-ем**.
- Запиши іменники, які в орудному відмінку однини мають закінчення **-єм**.

3. Перевірте одне в одного виконану роботу. Як ви гадаєте, чи всі закінчення в словах написані правильно?

171. 1. Як ти розумієш прислів'я? Спиши, розкриваючи дужки.

1. Слово — (не)горобець, вилетить — (не)піймаєш.
2. Удар забувається, а слово пам(')ятається. 3. Добре слово варте завдатку. 4. Їж борщ (з)грибами і держи язик (за)зубами. 5. Дурний язик голові (не)приятель.

2. Підкресли іменники. Провідміняй іменники чоловічого роду за зразком.

Зразок. Н. в. *горобець*.

О. в. *горобиєм*.

172. Які закінчення в **О. в.** однини матимуть слова *Кирило*, *Петрусь*, *Анатолій*? Чому?

173. Прочитай слова. Випиши іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини. Виділи в них закінчення.

На гаражі, гаражем, стілець, обрієм, обрій, обрію, стільцем, борщем, борщу, шпаком, шпак, підручники, підручником, зливою.

Урок

174. 1. Яке закінчення потрібно писати в іменниках *ветеринар*, *лікар* у родовому й орудному відмінках однини?

2. Досліди, яке закінчення мають іменники чоловічого роду з основою на *-р* у родовому та орудному відмінках однини.

Крок 1. Якого роду іменники *ветеринар*, *лікар*?

Крок 2. На який приголосний закінчується основа іменників?

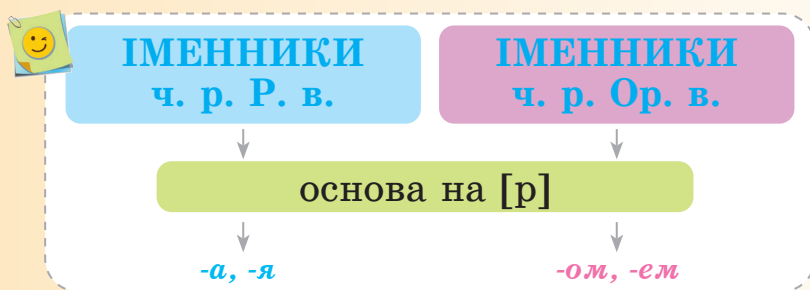
Крок 3. Які закінчення мають іменники в родовому відмінку однини? А в орудному?

Відмінок	Питання	Однина <i>Чоловічий</i>
<i>Н. в.</i>	<i>хто?</i>	ветеринар, лікар
<i>Р. в.</i>	<i>кого?</i>	ветеринара, лікаря
<i>Ор. в.</i>	<i>ким?</i>	ветеринаром, лікарем

Р. в.
-а, -я

Ор. в.
-ом, -ем

Крок 4. Зроби висновок. Порівняй його зі схемою.

175. 1. Ким ти мрієш стати? Чим ця професія тобі подобається?

2. Прочитай назви професій. Спиши, вставляючи закінчення у відповідному відмінку за допомогою орфографічного словника.

3. Добери відповідні закінчення. Запиши.

Ор. в.: перукар.., кухар.., пекар.., шахтар.., архітектор.., маляр.., шофер.., кондуктор..

Р. в.: перукар.., кухар.., пекар.., шахтар.., маляр.., архітектор.., шофер.., кондуктор..

176. 1. Прочитай, змінюючи іменники, що в дужках, за змістом. Які професії тебе зацікавили? Чим?

Чи задумувався / задумувалася ти, люди яких спеціальностей створюють навіть найкоротший фільм? Це професії ... (режисер), ... (монтажер), ... (продюсер), ... (актор), ... (костюмер), ... (гример), ... (кінокомпозитор), ... (звукооператор), ... (художник).

Як ти гадаєш, а чи потрібні для створення фільму професії ... (декоратор*), ... (реквізитор*), ... (бутафор*)?

* *Декоратор* — той, хто планує розміщення на сцені декорацій (предметів); *реквізитор* — той, хто розпоряджається в театрі чи на кіностудії реквізитом; *бутафор* — імітує предмети (скульптури, меблі, посуд, прикраси, зброю та ін.), які використовують у спектаклях.

2. Визнач відмінок іменників чоловічого роду з основою на *-р*. Спиши текст, уставляючи закінчення.
3. Перевір себе за допомогою словника попередньої вправи.

177. Чого ти навчився / навчилася сьогодні на уроці?

178. 1. Прочитай тлумачення професії букера.

Чи чув / чула ти про професію букера або букінг-менеджера? Людина цієї професії знаходить робочі місця для **авторів, акторів, музикантів, продюсерів, режисерів, професійних спортсменів, сценаристів, письменників, теле- й радіожурналістів** тощо.

2. Виконай завдання за зразком. За потреби користуйся словником.

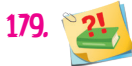
Зразок. Авторів — автор.

Р. в. *автора*. Ор. в. *автором*.

ЗМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ У МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКУ МНОЖИНИ

Урок

179. Назви прийменники. Пригадай, яка роль прийменників у реченнях. Який відмінок завжди вживається з прийменником? Досліди, яке закінчення мають іменники в місцевому відмінку множини.

Н. в. столи, поля   **М. в.** по столах, по полях

Іменники в **місцевому** відмінку **множини** мають закінчення **-ах, -ях**.

Запам'ятай! Прийменник **по** найчастіше вживається тоді:

● коли дія спрямована на якусь поверхню: *по світу блукати*.

● коли йдеться про напрямок дії: *ходити по садочку, по діброві*.

180. 1. Знайди в таблиці іменники. Зміни та запиши їх у формі місцевого відмінка множини з прийменником *по*. Виділи закінчення в зміненому слові. Запиши за зразком.

Зразок. Сад — по садах.

с	а	д	м	а	л	о
і	д	о	л	и	н	а
с	т	і	л	е	ц	ь
з	е	м	л	я	п	о
м'	я	ч	і	л	і	д
м	о	р	е	л	і	с

2. Склади та запиши два речення з іменниками у формі місцевого відмінка множини з прийменником *по*.

181. Прочитай. Що ти знаєш про історичні пам'ятки Кам'янця-Подільського? Спиши текст, розкриваючи дужки.

У неділю по обіді ми усією родиною ходили по гр(е/и)би. Нам було цікаво і вес(и/е)ло. А наступного дня вирішили поїхати на екскурсію до Кам(')янця-Подільського. Його фортеця визнана одним із семи чудес (У/у)країни. Ми бродили вежами фортеці, слухали легенди, приміряли на себе середн(ь/ьо)вічний одяг. А ще записалися на нічну театралізовану екскурсію підзем(л/лл)ями фортеці!

Ці дні надовго запам(')ятаються нашій родині.

Павло Філатов

182. Розкажіть одне одному про особливості змінювання іменників у множині. Наведіть приклади.

183.

1. Прочитай, уставляючи потрібні закінчення в іменниках у формі місцевого відмінка однини. Що ти ще знаєш про град?

Град йшов стрімко густими рядами. Градинки безжально били по дерев.. і по кущик.., м'яли листочки, хилили траву долу*, стукали по стекл..**, по вікн.., по рам.., по труб.., по доріжк.. біля хати. А потім відскакували після удару, ніби вони м'ячики.

Галина Мирослава

2. Спиши, вставляючи закінчення. Чому саме ці закінчення ти вставив / вставила?

Урок

184.

1. Вправа «Квест»***.

місток
1 2

гарбузи
6 7

ножиці
1

олівець
5 6 7

2. Склади речення зі словом-відгадкою.

185.

1. Прочитай фразеологізми. Запиши через риску їхні пояснення. За потреби користуйся тлумаченням із довідки.

1. Ні на мізинець. 2. Навіть мухи не зачепить мізинцем. 3. Не вартий і мізинця. 4. Одним мізинцем.

Довідка. Дуже мало, трохи. Без затрати зусиль, дуже легко. Нікчемний, набагато гірший порівняно з іншим, недостойний кого-небудь. Не завдасть нікому ні найменшої шкоди, неприємності, образи.

* *До́лу*, — додолу, до землі;

** *Стекла* — форма множини слова *скло*.

*** *Каліграфічне написання слів шукай на форзаці.*

2. Над іменниками скорочено вкажи рід.

186. 1. Прочитай текст. Які вправи для пальців ти знаєш?

Рука має п(')ять пал(ь)ців. Кожен із них допомагає дбати (про)здоров(')я. Маса(ш/ж) в(е/и)ликого пал(ь)ця (по)-кращує роботу мо(с/з)ку. Маса(ш/ж) вказівного пал(ь)ця допоможе шлунку, а с(е/и)реднього — кишківнику. Маса(ш/ж) підмізинного пал(ь)ця (по)дбає про л(е/и)гені, а мізинця — про серце. Люби свої пал(ь)чики.

Наталя Гуркіна

2. Спиши, розкриваючи дужки. Над кожним іменником скорочено вкажи відмінок. Поясни орфограми.

187. 1. У якому рядку подано іменники лише чоловічого роду, назви неістот?

- А вірш, пекар, легенда
- Б візерунок, танок, орнамент
- В балет, метелик, джміль

2. У якому рядку іменники записано без помилок?

- А на ложці, у вухі, в окі
- Б на ложці, у вусі, в оці
- В на ложкі, у вухі, в очі

188.   1. Обговоріть у класі зміст таблиці та заповніть її на окремому аркуші паперу.

Іменник	
Я знав / знала	Я дізнався / дізналася

2. Яку тему з розділу «Іменник» ти вивчав / вивчала з найбільшим задоволенням? Чому?

ПРИКМЕТНИК

Урок

189. 1. Прочитай обидва тексти. Який із них допоміг тобі краще уявити описаний дивовижний світ?

1. Небо було переділене на сектори. Кожний сектор здіймався в небо, неначе ескалатор. Усе місто було перед очима — будиночки, вежі і халупки.

2. Небо було переділене на сектори: червоний, білий, блакитний, жовтий, фіолетовий та чорний. Кожний сектор здіймався в небо, неначе швидкий ескалатор. Внизу було ще цікавіше. Усе місто було перед очима — химерні та смішні будиночки, вежі і халупки.

Юлія Хандожинська

2. Випиши слова з другого тексту, які допомогли тобі краще уявити дивовижний світ. Усно постав до них питання. До якої частини мови належать ці слова? Яка їхня роль у тексті?

3. Пригадайте, що ви знаєте про прикметники. Створіть на окремому аркуші паперу кластер «Прикметник». За потреби скористайтесь правилом.

Прикметник — це **частина мови**, що **називає ознаку предмета** і відповідає на питання **який?** (червоний), **яка?** (червона), **яке?** (червоне), **які?** (червоні). Прикметник **зв'язаний з іменником**: **завжди** стоїть у тому **числі** й **роді**, що й **іменник** (сектор (який?) **жовтий**, вежа (яка?) **старовинна**, небо (яке?) **блакитне**, будинки (які?) **химерні**).

190. Уявіть, що ви потрапили на незвідану планету. Вас гостинно зустріли невідомі істоти. Опишіть їх, використовуючи якомога більше прикметників. Намалюйте вдома за своїм описом невідомих істот.

191. 1. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли прикметники.

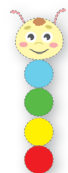
Летить (**в**)синім небі в(**е/и**)ликий літак,
як вільная птаха, ро(**з/с**)правивши **крила**.
Він ле(**х/г**)ко в(**е/и**)рує, він справжній мастак —
(**з**)хвоста аж до **носа** могутня в нім сила.

Світлана Ходос

192. 2. Обговоріть у класі, чим особливі виділені слова.

Розшифруйте слово **уорк**. За вказаний учителем / учителькою час напишіть якомога більше прикметників до нього.

193. Прочитай. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли прикметники.

В ок(**е/и**)анській безодні ж(**е/и**)ли д(**е/и**)вовижні тварини. Деякі з них нагадували в(**е/и**)летенських павуків, інші — довгих, товстих хробаків, а були такі, що скидалися на в(**е/и**)ликих вусатих раків.

Світлана та Юрій Ходоси

ЗМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЗА РОДАМИ ТА ЧИСЛАМИ

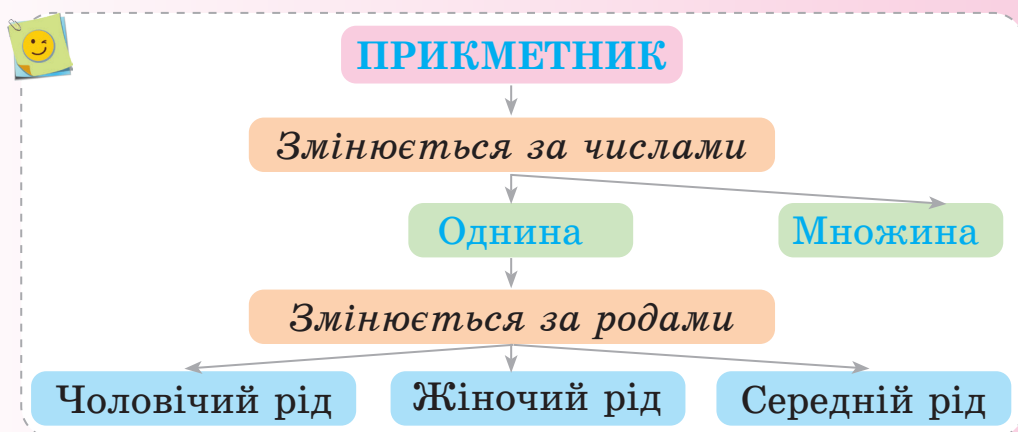

194. Досліді граматичні форми прикметників.

Крок 1. Чим відрізняються форми прикметників **розумний** — **розумні**?

Крок 2. Чим відрізняються форми прикметників **мудрий**, **мудра**, **мудре**?

Крок 3. Зроби висновок. За потреби користуйся кластером.

- 195. 1.** Прочитай легенду Валентини Романової. Як ти гадаєш, чи була задоволена Земля вибором Людини? Доведи свою думку.

Правильне рішення

Якось у безкінечній Галактиці зібралися на парад планети: чарівна і яскрава Венера, сміливий і войовничий Уран, виважений та спокійний Юпітер, незримий загадковий Марс, багата й ошатна Земля. Кожна з планет була по-своєму приваблива й особлива.

Перед Людиною постав вибір: де їй краще жити. Подумала Людина, вибрала Землю. Бо тільки на Землі вона може бути щедрою, привітною, доброю, працювитою.

Відтоді і зветься ми землянами, бо тут коріння нашого роду.

- 2.** Вибери з тексту п'ять прикметників. Зміни їх так, щоб вписати у відповідні колонки. Познач закінчення.

Зразок. Ч. р.

неспокійний

Ж. р.

неспокійна

С. р.

неспокійне

3. Перевірте роботу одне в одного. Висловіть свою думку щодо правильності / неправильності виконаного завдання.

196.

1. Зіскануй QR-код та переглянь офіційний трейлер* до фільму «Земля: один вражаючий день». Як ти гадаєш, яка інформація потребує уточнення?

2. Якими прикметниками ти можеш описати свої враження від переглянутого трейлера?
3. Запиши в колонку п'ять прикметників в однині, які можна використати для опису тварин. Через ризик запиши змінні прикметники в множині. Виділи в них закінчення.

197.

Що нового і корисного ти дізнався / дізналася сьогодні на уроці?

198.

1. Прочитай народні прикмети.

1. Вітер добрий при стозі, а злий при дорозі. 2. На новий рік прибавилося дня на заячий скік. 3. Пізня весна не обдурить. 4. Прийде тиждень вербовий, бери віз у дорогу дубовий.

2. Випиши прикметники у стовпчик. Через ризик зміни та запиши їх у формі множини. Познач закінчення.

ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ В ОДНИНІ

Урок

199.

Спиши прикметники з основою на твердий приголосний.

Розумний, розумна, розумне, теплий, тепла, тепле, художній, художня, художнє, домашній, домашня, домашнє.

* *Трейлер* — відеоролик, який складається з коротких і зазвичай найбільш видовищних уривків фільму для його анонсування.

200.

1. Досліди, чи змінюються прикметники.

Крок 1. Прочитай. Як ти гадаєш, яких помилок припустилися?

Мені подарували (*що?*) теплий шарф. У мене немає (*чого?*) теплий шарфа. Я люблю прикрашати себе (*чим?*) теплий шарфом.

Крок 2. Зміни прикметник *теплый* так, щоб уникнути помилок. Запиши.

Крок 3. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Прикметники **разом зі зв'язаними з ними іменниками змінюються** за відмінками.

2. Досліди, як змінюються прикметники з основою на твердий приголосний.

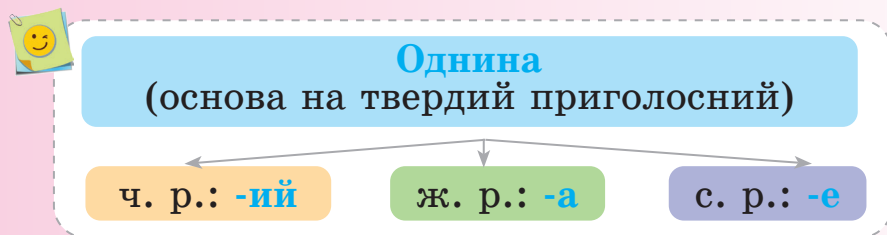
Крок 1. Розглянь таблиці відмінювання прикметників. Зверни увагу на закінчення прикметників із твердою основою.

	Чоловічий рід		Жіночий рід		Середній рід	
Н.	який?	білий шарф	яка?	біла голубка	яке?	біле яйце
Р.	якого?	білого шарфа	якої?	білої голубки	якого?	білого яйця
Д.	якому?	білому шарфу	якій?	білій голубці	якому?	білому яйцю
Зн.	як Н. або Р.	білий шарф	яку?	білу голубку	яке?	біле яйце
Ор.	яким?	білим шарфом	якою?	білою голубкою	яким?	білим яйцем
М.	(у / на) якому?	(у)білому шарфі	(у / на) якій?	(на)білій голубці	(у) якому?	(у)білому яйці

Крок 3. Користуючись таблицею, виконай такі дії.

- Досліди закінчення прикметників у називному відмінку.
- Досліди відмінкові закінчення прикметників чоловічого і середнього роду. У якому відмінку прикметники чоловічого та середнього роду мають однакові закінчення?

Крок 4. Зроби висновок, користуючись схемою.

201. 1. Користуючись таблицею на с. 74, провідмінійте письмово прикметники разом зі зв'язаними з ними іменниками.

Зелений листок, зелена галявина, зелене поле.

2. Позначте закінчення в словах. Поясніть, чому в цих словах саме такі закінчення.

202. 1. Прочитай. Що ти ще знаєш про берестянку?

Чи бачив/ бачила ти невеличку пташку з фісташковим забарвленням на спинці? А внизу, на животику, пір'я у неї жовтого кольору! Так, це — берестянка звичайна.

2. Спиши. Познач закінчення прикметників. Над прикметниками вкажи скорочено відмінок.

203. За чим змінюються прикметники?

204. **1.** Відгадай загадку.

Мов телеграфний стовп заввишки,
на голові — **маленькі ріжки**.
В савані* **модниця плямиста**
шукає, де смачніше листя.

Володимир Верховень

* *Савана* — тропічний степ, порослий високими травами, деревами та чагарниками.

2. Виконай завдання на вибір.

- Провідмій виділені словосполучення. За потреби користуйся таблицею на с. 74.
- До слова-відгадки добери два прикметники та утвори словосполучення. Провідмій їх, за потреби користуйся таблицею на с. 74.

Урок

205.

Досліди, як змінюються прикметники разом зі зв'язаними з ними іменниками з основою на м'який приголосний.

Крок 1. Розглянь таблицю відмінювання прикметників. Зверни увагу на закінчення прикметників із м'якою основою.

	Чоловічий рід		Жіночий рід		Середній рід	
Н.	який?	син ^{ій} плед	яка?	сусідн ^я грядка	яке?	осінн ^є дерево
Р.	якого?	син ^{ього} пледа	якої?	сусідн ^{ьої} грядки	якого?	осінн ^{ього} дерева
Д.	якому?	син ^{ьому} пледу	якій?	сусідн ^{ій} грядці	якому?	осінн ^{ьому} дереву
Зн.	як Н. або Р.	син ^{ій} плед	яку?	сусідн ^ю грядку	яке?	осінн ^є дерево
Ор.	яким?	син ^{ім} плодом	якою?	сусідн ^{ьою} грядкою	яким?	осінн ^{ім} деревом
М.	(у / на) якому?	(на)син ^{ьому} пледі	(у / на) якій?	(на)сусідн ^{ій} грядці	(у / на) якому?	(на)осінн ^{ьому} дереві

Крок 2. Користуючись таблицею, дай відповіді на запитання.

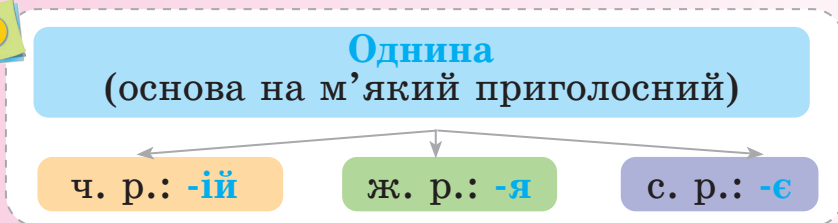
- Яке закінчення мають прикметники м'якої групи в називному відмінку однини?
- У яких відмінках прикметників однакові питання?
- У яких відмінках прикметники мають однакове закінчення?
- У якому відмінку прикметники можуть мати різні закінчення? Чому?

Крок 3. Порівняй відмінкові закінчення твердої (на с. 74) та м'якої груп.

Крок 4. Зроби висновок. Порівняй із правилом.

Відмінкові закінчення **прикметників в однині** залежать від **кінцевого приголосного основи**.

Називний відмінок однини чоловічого роду — це **початкова** форма прикметника. Прикметники в початковій формі мають закінчення **-ий, -ій**.

206.

1. Виконайте завдання на вибір. За потреби користуйтеся таблицями на с. 76.

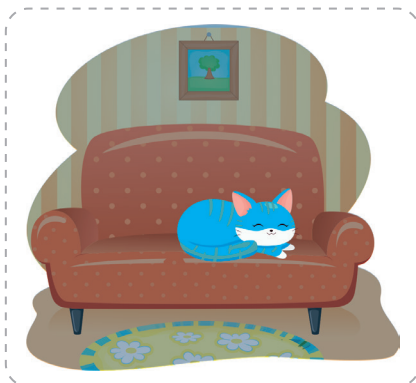
● Провідмініяйте письмово словосполучення **житній хліб, житня булка, житнє печиво**.

● Провідмініяйте письмово словосполучення **домашній пиріг, домашня робота, домашнє завдання**.

2. Позначте закінчення в прикметниках.

207. 1. Прочитай вірш Тетяни Винник, уставляючи закінчення.

Син.. киці сниться мишка,
що по ліжку ходить пішки.
Син.. тінь снує хвостата
в син.. нірку біля хати.
Син.. киця, син.. сад,
син.. в небі зорепад.
Син.. вітер за вікном,
син.. мрія за столом.
В син.. дивиться вікно,
де ще жовтим все було.
Мріє киця в сні про сине —
син.. мишу в син.. сні.

2. Спиши. Познач закінчення прикметників. Над прикметниками вкажи скорочено відмінок.

208. Розкажи, що ти знаєш про початкову форму прикметника.

209. Прочитай та спиши, уставляючи закінчення прикметників. Де ти можеш використати цю інформацію?

Органи чуттів у котів розвиненіші за людськ.. . Щоб розрізняти об'єкти, цим тваринам достатньо мінімальн.. кількості світла завдяки особлив.. будові очей. Також коти мають сильн.. нюх, чутлив.. слух і прекрасн.. орієнтацію в навколишн.. середовищі.

Микита Лукаш

УРОК

210. 1. Досліді, від чого залежить граматична форма (рід, число, відмінок) прикметника в сполученні з іменником.

Крок 1. Утвори словосполучення з поданих іменників і прикметника **веселий**, змінивши його за змістом. Запиши.

... друг, ... подруга, ... свято.

Крок 2. Вкажи рід, число, відмінок кожного прикметника. Порівняй граматичну форму іменника та прикметника.

Крок 3. Зроби висновок, порівняй його з правилом.

Прикметник завжди стоїть **у тому числі, роді та відмінку**, що й іменник, **з яким він зв'язаний**.

2. Запам'ятай!

Щоб **визначити число, рід (в однині), відмінок прикметника**, потрібно: 1) дослідити, від якого **іменника залежить** прикметник; 2) поставити до прикметника питання від цього іменника.

211.

1. Прочитайте. До кожного іменника доберіть відповідний прикметник.

Снігом, заме́ти, сонця, дере́ву, лісові́, лосі́в.

Білим, білою, високі́, високий, жовтого, жовтій, високі́й, високому, сосновому, соснових, великого, великих.

2. Запишіть словосполучення в колонку, позначаючи число, рід (де можливо), відмінок прикметника за іменником, з яким він зв'язаний. Запишіть за зразком.

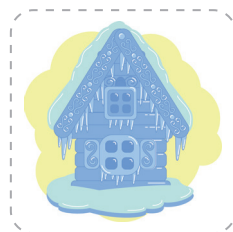
Зразок. У сосновому лісі — **одн., ч. р., М. в.**

212. 1. Прочитай та спиши, розкриваючи дужки. Яким ти уявляєш мороз? Опиши.

Дядько (М/м)ороз

(ури́вок)

(За)сивими хмарами, високо (в)небі, де Місяць-молодик пасе золотору(н/нн)і отари зірок, ж(и/е)ве дядько (М/м)ороз. Не хатина у дядька — справжній палац. Двері різьблені, а на вікнах — візерунки, (в)горі (на)гострому шпилі срібний човник горить.

Василь Мельник

2. Випиши словосполучення прикметника з іменником. Надпиши скорочено його число, рід (де можливо), відмінок за іменником, з яким він зв'язаний.

213.

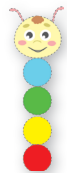
Що корисного ти дізнався / дізналася сьогодні на уроці?

214.

1. Прочитай словосполучення.

Цікавою книжкою, розумні тварини, веселого сміху, на маленькому курчаткові, зимової пори,

нового смартфона, захоплива гра, смачні апельсини, корисних фруктів, захопливою грою, захопливі ігри.

2. Спиши словосполучення у формі однини. Через риску вкажи число, рід, відмінок прикметника за іменником, з яким він зв'язаний.

СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Урок

215.

1. Ти прочитав / прочитала кілька книжок. Одна була цікава, друга — цікавіша, а третя — найцікавіша. Досліди, які відтінки значень можуть мати прикметники.

Крок 1. Яке значення мають подані прикметники?

Цікава — цікавіша — найцікавіша.

Крок 2. Порівняй відтінки їхнього значення.

- Який із прикметників указує на ознаку?
- У якому прикметнику більше ознаки, ніж у попередньому?
- За допомогою якого суфікса утворився цей прикметник?
- За допомогою якого префікса утворився третій прикметник?

Крок 3. Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

В українській мові прикметники не лише називають ознаку предмета, а й виражають різний ступінь прояву певної якості. Ці форми прикметників називають **ступенями порівняння**. Вони можуть утворюватися за допомогою суфікса **-іш-(-ш-)** (**цікавіший**) та префікса **най-** (**найцікавіший**).

216.

Для чого потрібні ступені порівняння прикметників? Свої міркування починайте так:

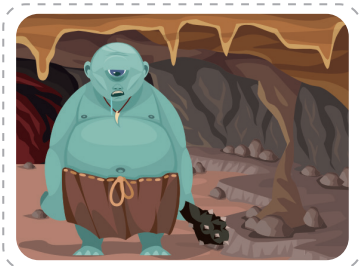
Я гадаю, що ступені порівняння прикметників потрібні для того, щоб ... . Я можу довести це на прикладі ... . Отже, ...

217. 1. Прочитай уривок із давньогрецького міфу в переказі Катерини Гловацької.

Кіклоп і nereїда

Велетень схаменувся і заговорив тихо, майже благаючи:

— Яка ти гарна! Ти біліша за молоко, солодша за достиглий золотий виноград, легша за лебедячий пух, а грайлива, як мале козеня. Не ховайся у морі, виринь до мене!

Марно кіклоп умовляв і благав. Тільки часом якась nereїда-пустунка на мить виринала із хвиль, лукаво всміхалась і знову щезала у воді.

2. Знайди прикметники у формі ступеня порівняння. З якою метою їх вжито? Випиши ці прикметники, познач у них суфікси.

218. 1. Від поданих прикметників за допомогою суфікса **-іш-(-ш-)** і префікса **най-** утвори форми ступенів порівняння прикметників. Запиши за зразком.

Сильний, мужній, старанна, відповідальна.

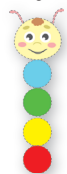
Зразок. Мудрий, мудріший, наймудріший.

2. Склади та запиши жартівливі речення, використовуючи ступені порівняння прикметників.

219. Як ти гадаєш, для чого потрібні ступені порівняння прикметників?

220. 1. Прочитай українські народні образні порівняння. Як ти їх розумієш?

1. Прямий, як свинячий хвіст. 2. Сів, як рак на мілкому. 3. Спритний, як ведмідь до горобців. 4. Уперся, як віл у нові ворота. 5. Я такий, як хліб м'який.

2. Випиши у стовпчик прикметники. Утвори форми ступенів порівняння прикметників за допомогою суфікса **-іш(-и-)** і префікса **най-** та запиши через риску.

ПРИКМЕТНИКИ НА -ський, -цький, -зький

Урок

221.

Продовжте діалог.

- Що називає прикметник?
- ...
- На які питання відповідають прикметники?
- ...
- За чим змінюється прикметник?
- ...

222. 1. Прочитай. Що ти знаєш про запорожців?

Сторінка українського літопису

Слава запорозького (**К/к**)озацтва розійшлася по вс(**ь/ьо**)му світу. За Дніпровськими порогами ро(**з/с**)кинулося козацьке містечко (**х/Х**)ортиця. Бе(**з/с**)трашні та волелюбні козаки боронили рідну українську землю від загарбників. Гетьман (**Б/б**)огдан (**х/Х**)мельницький разом зі своїми козаками переміг польську шляхту біля річки (**Ж/ж**)овті (**в/В**)оди (сучасна (**Д/д**)ніпропетровська область).

Пам'ять про Запорозьку Січ та її героїчних синів житиме віками в серцях вдячних нащадків.

Ю. Саницький. «Битва під Жовтими Водами»

2. Досліди́ правопис суфіксів **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-** у прикметниках.

Крок 1. Випиши виділені слова. До якої частини мови вони належать?

Крок 2. Познач у словах суфікси.

Крок 3. Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

Суфікси **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-** **завжди** пишуть **із м'яким знаком**.

223. Спиши текст попередньої вправи, розкриваючи дужки. Які орфограми ти пригадав / пригадала?

1. Пригадайте десять власних назв (міст, сіл, річок України) та запишіть їх у колонку. Утворіть від них прикметники в початковій формі за допомогою суфіксів **-ськ-**, **-зьк-**, **-цьк-**. Запишіть за зразком, позначте суфікси.

Зразок. Київ — київський.

2. Перевірте правильність написання прикметників за допомогою словника.

225. Яка орфограма в написанні суфіксів **-ський**, **-цький**, **-зький**?

226. Прочитай. Що для тебе було новим? Дізнайся, чим ще особливий цей парк.

Неповторна краса подільс(ь)ких пагорбів Хмельниц(ь)кої області! Вони (з/с)формувалися дуже давно, коли ще б(е/и)реги ом(е/и)валися Сарматс(ь)ким морем. Саме тут ро(з/с)ташований унікал(ь)ний парк, який має назву Подільс(ь)кі (Т/т)овтри. Він входит(ь) до семи пр(е/и)родних чудес (У/у)країни.

2. Спиши текст, розкриваючи дужки. Познач суфікси в прикметниках.

ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У МНОЖИНІ

УРОК

227. 1. Прочитай. У якому числі вжито подані сполучення слів?

Українська писанка, житній хліб, пшеничне поле.

2. Досліди, які закінчення можуть мати прикметники в називному відмінку множини.

Крок 1. Спиши сполучення слів прикметників з іменниками в стовпчик. Визнач та вкажи в дужках після прикметників число та рід. Познач закінчення.

Крок 2. Зміни прикметники так, щоб вони стояли у формі множини. Запиши. Познач закінчення.

Крок 3. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Усі прикметники в **називному** відмінку **множини** мають закінчення **-і**.

228. 1. Ознайомся з відмінюванням прикметників у множині.

● Змінювання прикметників твердої групи в множині.

Н. в.	які?	рідні краї, поля, матері
Р. в.	яких?	рідних країв, полів, матерів
Д. в.	яким?	рідним краям, полям, матерям
Зн. в.	як Н. або Р.	рідні краї, поля, матері
Ор. в.	якими?	рідними краями, полями, матерями
М. в.	(у) яких?	(у) рідних краях, полях, матерях

● Змінювання прикметників м'якої групи в множині.

Н. в.	які?	сусідні ліси, липи, дерева
Р. в.	яких?	сусідніх лісів, лип, дерев

Д. в.	яким?	сусіднім лісам, липам, деревам
Зн. в.	як Н. або Р.	сусідні ліси, липи, дерева
Ор. в.	якими?	сусідніми лісами, липами, деревами
М. в.	(у / на) яких?	(у / на) сусідніх лісах, липах, деревах

2. Досліди, у яких відмінках прикметники твердої та м'якої груп у множині мають однакові закінчення, а в яких — різні. Зроби висновок.

229. 1. Прочитай. Розкажи, чим славиться твій рідний край.

Харківщина може похизуватися ч(е/и)сленними пам(')ятками пр(и/е)роди, зокрема знаменит.. крейд(')ян.. горами на північн.. (з/с)ході області. Ці унікальн.. пагорби раніше були (під)водою. Про це дізнались учені завдяки закам(')яніл.. молюскам на тих незвичайн.. схилах. Зацікавлених туристів вабить краса мал(ь/ьо)внич.. масивів. А місцевість біля них є пр(е/и)-хистком для рі(д/т)кісн.. рослин і тварин.

Микита Лукаш

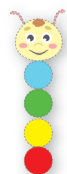

Крейдяні гори на території
Дворічанського національного природного парку

2. Спиши, розкриваючи дужки та вписуючи закінчення. Над прикметниками, вжитими у множині, скорочено вкажи відмінок.

230. У якому відмінку вжито словосполучення?

Грайливих котів, на грайливих котах, грайливі коти.

231. Прочитай, відгадай та спиши. Провідмінняй два словосполучення **іменник + прикметник** та **прикметник + іменник** із загадки. Запиши.

В тіні ростуть, не на осо(н/ни)і.
Листки в(е/и)ликі, як долоні,
і, мов дзвіночки, на ст(е/и)блі
пахучі квіточки малі.

Володимир Верховень

ПРИКМЕТНИКИ-СИНОНІМИ ТА ПРИКМЕТНИКИ-АНТОНІМИ

УРОК

232.

1. Вправа «Квест»*.

жоржина
4 5

єнот
4 4 1

рак
1 2

дідусь
1 2 5

намисто
1 4

лійка
3

2. Склади речення про життя твого класу, використовуючи різні форми слова-відгадки. За потреби використовуй таблицю.

	однина			множина
	ч. р.	ж. р.	с. р.	
Н. в.	життєрадісний	життєрадісна	життєрадісне	життєрадісні
Р. в.	життєрадісного	життєрадісної	життєрадісного	життєрадісних
Зн. в.	життєрадісний, життєрадісного	життєрадісну	життєрадісне	життєрадісні, життєрадісних

233. Пригадай, що таке синоніми та антоніми, для чого вони потрібні. Добери та запиши синоніми та антонім до слова **життєрадісний**.

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

234. 1. Прочитай рядки з вірша Ірини Гарванко. Чи можна назвати його життєрадісним? Чому?

Хто прокладає (у)лісі сте(ж/ш)ки?
Їх тисячі можна (в)хащах знайти.
Короткі і довгі, прямі і хв(е/и)лясті,
з камі(н/нн)ям й болотом,
і навіть сріблясті.
Хто прокладає (у)лісі сте(ш/ж)ки?
Звірі лякливі чи їх дїтлахи?
Маленькі й в(е/и)ликі, тихі й гучні,
з хвостом і без нього, страшні і смішні.
Хто прокладає (у)лісі сте(ш/ж)ки
з(е/и)мою, коли випадають сніги?
Ле(г/х)кі і морозні, білі й холодні,
з візерунками долі, сучасні і модні...

2. Спиши, розкриваючи дужки. Над прикметниками вкажи відмінок.
3. Знайди і підкресли антоніми.

235. Знайди «зайве» слово.

Густий, дрімучий, рідкий, непрохідний.

236. 1. Прочитай казку. Чи була в твоєму житті ситуація, коли доводилося перемагати свій страх?

В одному лісі ж(и/е)ли сміливий їжачок і боягузливий Зайчик. Якось вирішив щирий Зайчик подарувати другові к(е/и)слих яблук і соло(д/т)ких груш. Переборов страх сіренький, і попрямував бе(з/с)печною, незагрозливою сте(ж/ш)кою (до)саду. І пр(и/е)ніс повний кошик смаколиків! Як (з/с)радів їжачок!

2. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли антоніми. Познач у прикметниках закінчення, а зверху скорочено вкажи їх рід.

ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У МНОЖИНІ

УРОК

237.

1. Вправа «Дешифрувальник»*.

Код 1. 1а, 2б, 1в, 3а, 1б, 3в.

Код 2. 1а, 2в, 3б, 2а, 1б, 3в.

	а	б	в
1	в	к	и
2	т	з	л
3	м	і	у

2. Що ти можеш сказати про значення слів-відгадок? Поміркуй і доповни кластер.

????? / ??????

Тварини

Діти

Погода

238. 1. Прочитай та спиши, розкриваючи дужки, уривок із оповідання Олександра Копиленка «Переполох».

(Під)дуплом старого дуба миша собі ще влітку нірку вирила, (на)носила тоненьких травинок і сухого моху — зробила тепле кубельце. Спала миша, (ви)спалась, треба піти й погуляти. Вилізла (з)нори, озирнулася навкруги. Тихо, очі сліпить білий сніжок.

2. Над прикметниками скорочено вкажи число, рід (де це можливо), і відмінок.

239. 1. Розглянь малюнок. Що ти відчуваєш?

2. Які сполучення іменників з прикметниками можна вжити для опису цього малюнка лише в переносному чи лише в прямому значенні? Запиши вісім таких сполучень.

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

240. У яких підручниках ти можеш знайти тексти, де слова вжиті в переносному значенні?

241. 1. Випиши з тексту підручника «Літературне читання. 4 клас» три речення з прикметниками, вжитими в переносному значенні.

2. Прикметники підкресли хвилястою лінією. У дужках вкажи відмінок.

242. 1. Поміркуй, чи може дитина твого віку отримати премію за свої знання та здібності. Прочитай і переконайся у правильності / неправильності своїх міркувань.

У 2009 році ініціативна група, очолювана Віктором Новіковим, за підтримки народного артиста України Віктора Шпортька, започаткувала щорічну Всеукраїнську премію «Диво-дитина».

Для здобуття премії запрошують дітей віком від чотирьох до тринадцяти років (включно).

Номінації премії: «Найрозумніша дитина»; «Найспортивніша дитина»; «Найтворчіша дитина»; «Найдивовижніша дитина»; «Найгероїчніша дитина».

 2. Пофантазуйте, які ще номінації можна додати для отримання Всеукраїнської премії «Диво-дитина».

3. Випиши з тексту в колонку прикметники, які мають ступінь порівняння. Через ризку запиши прикметники, від яких вони утворилися. Познач частини слова, за допомогою яких утворилися ступені порівняння прикметників.

243. 1. Прочитай поради, уставляючи закінчення. Чи була корисною для тебе подана інформація? Чому?

Ти хочеш бути успішн.. людиною? Тоді бери відповідальність на себе вже сьогодні! Щоб досягти

поставлен.. мети, зосередься на головн.. завданні. Пам'ятай: люди успішн.. не народжуються! Вони успішними стають! Спілкуйся з тими, хто є для тебе прикладом. Зроби чітк.. розпорядок дня, будь дисциплінован.. дитиною. Навчися бути вдячн.. / вдячн.. життю і людям за все хорош.. і поган.. , що з тобою сталося.

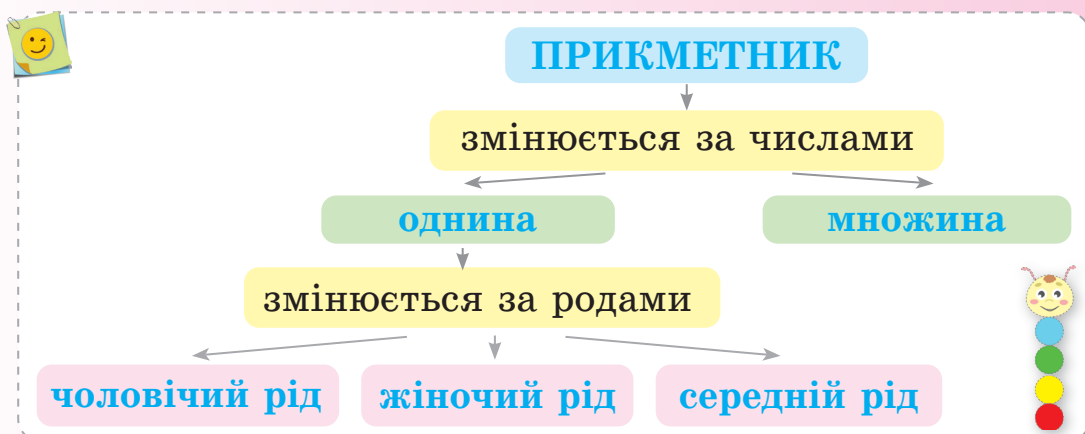
2. Виконай завдання на вибір.

- Спиши чотири речення з прикметниками, вставляючи закінчення. Над прикметниками вкажи скорочено число, рід (де можливо), відмінок.
- Випиши сполучення прикметників з іменниками. Через риску вкажи число, рід (де можливо), відмінок.

244. Розглянь малюнок. Склади і запиши два речення з прикметниками. Вкажи скорочено відмінок прикметників.

245.   Використовуючи схему та матеріал підручника, розкажіть одне одному про прикметник. Свою розповідь доповнюйте прикладами.

ЧИСЛІВНИК

246.

1. Вправа «Квест»*.

2. Склади речення зі словом-відгадкою, використовуючи форми родового й давального відмінків однини та множини.

	Відмінок	однина	множина
Р. в.	чого?	мільйона	мільйонів
Д. в.	чому?	мільйону	мільйонам

247.

1. Користуючись правилом, доведіть одне одному, що слова *мільйон*, *мільйонний* належать до числівників.

Числівник — це частина мови, яка називає **кількість предметів** або їх **порядок при лічбі** і відповідає на питання **скільки? котрий? котра? котре? котрі?**

2. Виконайте завдання на вибір.

● Запишіть п'ять числівників, які відповідали б на питання *скільки?*

Зразок. Двадцять один.

● Запишіть п'ять числівників, які відповідали б на питання *котрий?*

Зразок. Двадцять перший.

248. 1. Прочитай. Чим зацікавила тебе ця інформація?

Якими цифрами ти запишеш міл(*ьо/ьо*)н? Так, буде одна одиниця і шість нулів. А чи знаєш ти, що цифра

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

нуль була не завжди? У римській нумерації її немає й досі!

Лише в сімнадцятому столі(т/тт)і в Індії почали використовувати нуль в обчисле(н/нн)ях!

2. Поясни орфограми в словах. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли числівники.

249.

Проект «Відпочинок на природі». Уявіть себе відомими аніматорами / аніматорками. Вам запропонували створити довідничок-помічник для дітей «Відпочинок на природі». Об'єднайтеся в групи. Кожній групі потрібно дібрати гру (або кілька ігор) для гарного відпочинку на природі і на окремому аркуші оформити таблицю за зразком.

Назва гри	Кількість учасників	Кількість команд	Необхідне обладнання	Необхідна кількість обладнання
Перегони в мішках	40	4	мішки	4

Домовтеся:

- на яких аркушах і якого формату оформлятимете довідничок;
- хто оформлятиме обкладинку.

Пам'ятайте! Для гарного та цікавого відпочинку слід дібрати 5–8 цікавих ігор.

У визначений учителем / учителькою час презентуйте роботу.

УРОК

250.

1. Відгадай слово за поданими визначеннями його частин*.

1. Частина складних назв метричних мір, що збільшує будь-яку основну одиницю цих мір у тисячу разів.

* Аніматор — людина, яка організовує святкові заходи.

** Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

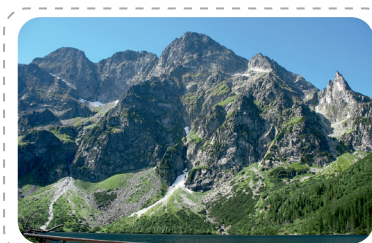
2. Одиниця довжини, яка дорівнює 100 см.

2. Склади речення зі словом-відгадкою в родовому та орудному відмінках.

Відмінок		однина	множина
Р. в.	чого?	кілометра	кілометрів
Ор. в.	чим?	кілометром	кілометрами

251. 1. Прочитай. Що цікавого ти дізнався / дізналася з цього тексту?

Українські Карпати — гордість нашої Батьківщини. Вони привабливі будь-якої пори року. І кожна вершина прекрасна по-своєму.

Висота Говерли сягає двох тисяч шістдесяти одного метра над рівнем моря. На вершині Говерли встановлено кам'яний монумент у формі тризуба та закладено капсули із ґрунтом з усіх областей України. Висота гори Брескул — одна тисяча дев'ятсот одинадцять метрів. Вона має куполоподібну форму. Гора Туркул заввишки одна тисяча дев'ятсот тридцять три метри. Її вершина трикутної форми.

2. Назви числівники, які відповідають на питання *скільки?*
3. Спиши речення з числівниками.

252.

Уявіть, що ви опинилися в країні велетнів. І всі предмети, що вас оточують, збільшилися в тисячу разів. Виміряйте довжину підручника, зошита, ручки, олівця, парти та збільште їх теж у тисячу разів. Запишіть уявну довжину предметів у кілометрах. Числа записуйте словами.

253.

Складіть діалог із сусідом / сусідкою по парті, використовуючи числівники.

254.

Виконай завдання на вибір.

- Напиши, скільки приблизно кілометрів до восьми найближчих до тебе населених пунктів. Числа записуй словами.
- Виміряй на карті відстань між десятима містами. Враховуючи масштаб, обчисли відстань між ними в кілометрах. Запиши.

Урок

255.

1. Гра «Дешифрувальник». Розшифруй і запиши слова. До якої частини мови вони належать?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
в	д	е	і	м	н	о	п	с	т	ш	я	'

Код 1. 8, 13, 12, 10, 2, 3, 9, 12, 10; **код 2.** 9, 4, 5, 2, 3, 9, 12, 10; **код 3.** 2, 3, 1, 13, 12, 6, 7, 9, 10, 7; **код 4.** 9, 10, 7; **код 5.** 1, 4, 9, 4, 5, 2, 3, 9, 12, 10; **код 6.** 11, 4, 9, 10, 2, 3, 9, 12, 10; **код 7.** 11, 4, 9, 10, 9, 7, 10.

2. Прочитай форми числівників у називному та родовому відмінках.

Н. в. п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят, дев'яносто, сто, шістсот.

Р. в. п'ятдесяти / п'ятдесятьох, шістдесяти / шістдесятьох, сімдесяти / сімдесятьох, вісімдесяти / вісімдесятьох, дев'яноста, ста, шестисот.

3. Складіть для сусіда / сусідки по парті математичні вирази, записуючи цифри словами та використовуючи прийменники **до, від** і форми числівників у родовому відмінку (за зразком).

Зразок. До ... додати ... ; від ... відняти ... .

256. 1. Прочитай та перевір. Чи відомі тобі якісь інші способи швидкого обчислення? Які?

Як шви(т/д)ко помножити на 9? (3/с)початку до ч(е/и)сла пр(е/и)пишемо 0, тобто помножимо його на 10, а потім від отриманого результату віднімемо множене: $160 \times 9 = 160 \times 10 - 160 = 1440$.

Цікаво множити двозначні числа на 11. Візьмемо, наприклад, 18. Подумки «ро(з/с)сунемо» 1 і 8 і між ними впишемо суму цих чисел: $1 + 8$. У нас вийде схематично 1 (1 + 8) 8. Або 198.

2. Спиши текст, розкриваючи дужки. Цифри записуй словами.

257. Запиши математичні вирази словами, уживаючи прийменники до, від.

$$80 - 2 = 78$$

$$70 - 60 = 10$$

$$100 + 100 = 200$$

$$100 - 80 + 60 = 80$$

$$90 - 50 + 80 = 120$$

$$100 - 90 + 80 = 90$$

258.   Чи зацікавило тебе це відео? Запиши числівники, які ти запам'ятав / запам'ятала.

259. Запиши короткі відповіді за зразком.

1) Який день та місяць твого народження? *Зразок.* 19.01. Дев'ятнадцятого січня.

2) На скільки років ти молодший / молодша за маму / тата? *Зразок.* На двадцять вісім років.

3) Яка різниця у роках між тобою та бабусею / дідусем? *Зразок.* П'ятдесят один рік.

4) Яка різниця у місяцях між твоїм другом / твоєю подругою? *Зразок.* Одинадцять місяців.

5) Скільки слів за хвилину ти читаєш вголос? *Зразок.* Дев'яносто вісім слів.

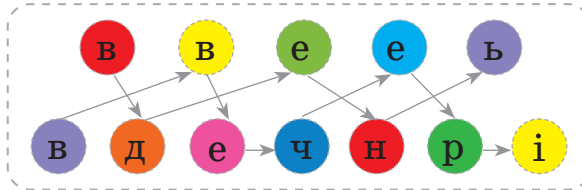

УРОК

260.

1. Прочитай слова, рухаючись за стрілками*.

2. На які питання відповідають ці слова? Які в них орфограми?

261.

1. Розгадай ребус. Що ти знаєш про слово-відгадку?

2. Зіскануй QR-код та переглянь відео. Про що ти почув / почула вперше? Запиши числівники, які ти запам'ятав / запам'ятала.

262.1. Прочитай. Перевір подану інформацію у вільний час.

Кожна квітка розкривається в певний час. Це помітив шведський ботанік Карл Лінней. Саме тому він створив квітковий годинник. Для цього науковець висадив квіти на клумбі. І розташував так, щоб квіти зацвітали по чергово.

кукурудза

безсмертник

цикорій

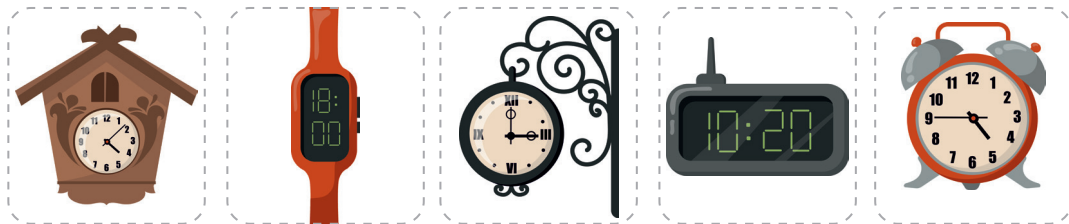
біла лілія

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

Назва рослини	Розкривається	Закривається
цикорій	з четвертої до п(')ятої	о десятий
безсмертник	із с..омої до восьмої	о чотирнадцятій
кукурудза	о п(')ятій	о дев(')ятнадцятій
біла лілія	о п(')ятій	о двадцятій

2. За можливості досліди, о котрій годині розкриваються квіти, які ростуть біля твоєї домівки.

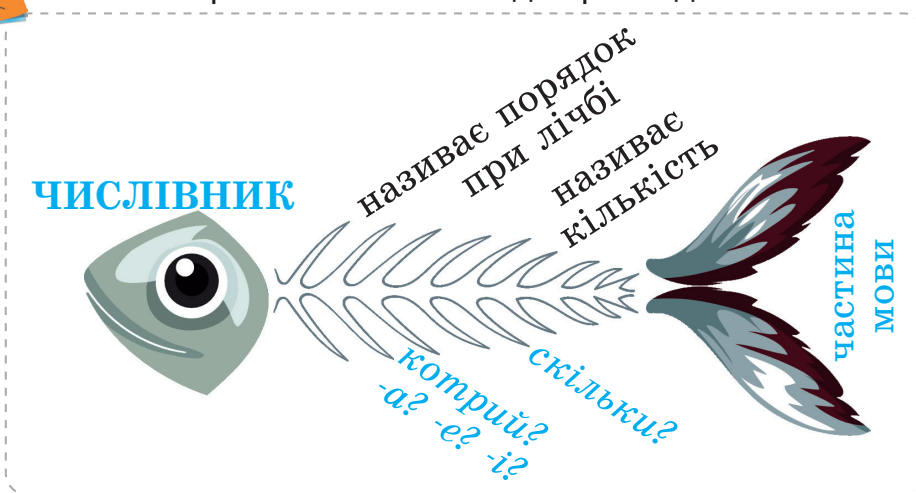
263. Розглянь малюнки. Запиши, котру годину показує кожний годинник.

264. Виконай завдання на вибір.

- Використовуючи числівники, склади та запиши свій розпорядок дня.
- Склади та запиши невеличку розповідь про себе, використовуючи числівники на позначення часу протягом доби. Чи сподобався тобі твій твір?

265. Розкажи про числівник. Наведи приклади.

ЗАЙМЕННИК

УРОК

266.

Чи зацікавило тебе це відео? Запиши займенники, які ти запам'ятав / запам'ятала.

Займенник — це частина мови.

Займенники відповідають на ті самі питання і мають усі ознаки тих частин мови, замість яких їх ужито.

ЗАЙМЕННИКИ

хто? що?

він, вона,
воно

який?

такий, така,
таке

скільки?

скільки,
наскільки

вказує

на предмети

на ознаки

на кількість

заміняє

іменники

прикметники

числівники

267.

Розглянь малюнки. Добери до них займенники.

Займенники для довідки: я, ти, ми, ви, він, вона, воно, вони.

Займенники **я, ти, ми, він, вона, воно, вони** — це **особові** займенники.

Вони **вказують** на особу, **не називаючи її**.

- 268. 1.** Прочитай та спиши. Що ще цікавого могли побачити діти в парку?

С(**ь/ьо**)годні ми ходили до лісу. Він весь у снігу. У парку росте багато бері(**с/з**), дубів, ялинок. Вони такі гарні в білосніжному вбра(**н/нн**)і! Я навіть бачила, як пробігала л(**е/и**)сичка! Вона так шви(**д/т**)ко перебирала ні(**ш/ж**)ками! Помітила і білого зайчика. Він пр(**и/е**)чаївся біля куща.

- 2.** Підкресли особові займенники.

- 269. 1.** Прочитай слова, знайди в них займенники. Запиши за зразком.

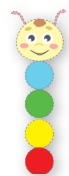
Якір, витирає, віник, мило, черво́но, червона, червоний, вигуляти.

Зразок. Вимити — ви, ми, ти.

- 2.** Склади та запиши речення із двома займенниками.

- 270.** Як ти гадаєш, чому займенник так назвали?

- 271.** **1.** У які ігри з м'ячем ти любиш грати з друзями?

Передай далі

Зіграємо в гру? Він підкидає м'яч, вона ловить і кидає далі. Я підхоплюю, і м'яч знову в грі. Це буде чудова розвага. Разом ми добре проведемо час.

Євген Дмитренко

- 2.** Спиши. Підкресли особові займенники.

ОСОБИ ЗАЙМЕННИКІВ

Урок

272.

Досліди, для чого потрібні займенники.

Крок 1. Прочитай. Як ти гадаєш, для чого в реченні вжито займенник **вони**?

Учені дослідили, що жирафи вміють гарчати, шипіти, мукати. Виявляється, так **вони** спілкуються між собою.

Крок 2. Прочитай. Як ти гадаєш, для чого вжито займенник **він**?

У дикій природі самки жирафи «організують» дитячий садок. **Він** потрібний для того, щоб інші жирафи мали змогу добувати їжу.

Крок 3. Зроби висновок та порівняй із правилом.

Займенники слугують для **уникнення повторів** та **для зв'язку** речень у тексті.

273.

1. Розглянь таблицю змінювання займенників.

особа	одн.	множ.	займенники вказують на
1-ша	я		особу, яка говорить про себе
		ми	двох і більше осіб, від імені яких говорять
2-га	ти		особу, до якої звертаються
		ви	осіб, до яких звертаються
3-тя	він вона воно		особу чи предмет, про які говорять або вказують на них
		вони	особи чи предмети, про які говорять або вказують на них

Скорочений запис ознак займенників

перша особа — 1-ша ос.

однина — одн.

друга особа — 2-га ос.

множина — мн.

третя особа — 3-тя ос.

Крок 2. Назви займенники кожної особи в однині та множині.

Крок 3. Зроби висновок.

2. Зіскануй QR-код та виконай завдання.

274. 1. Прочитай текст. Поясни роль займенників у тексті.

Я знаю, що кожна планета унікальна. Наприклад, (В/в)енера. Вона має тума(н/нн)і плями. І майже повністю вкрита товщею білих хмар. Вони складаються з парів соляної к(е/и)слоти. (Під)хмарами — атмосфера (В/в)енери.

2. Розкажи, який вигляд має Земля.

3. Спиши текст. Над займенниками вкажи скорочено особу та число.

275. 1. Як ти гадаєш, чим космічна школа відрізняється від твоєї? Прочитай, добираючи відповідні займенники.

Як ... (2-га ос. одн.) гадаєш, чим у космічній школі імені С. П. Корольова № 36 (М/м)іста (К/к)ієва можуть займатися учні? Звичайно, ... (3-тя ос. мн.) багато навчаються, тренуються. А ще із задоволенням беруть участь у змаганнях зі швидкісного складання кубика Рубіка!

... (1-ша ос. одн.) не перестаю дивуватися талантам та досягненням школярів і школярок космічної школи.

2. Поясни орфограми. Спиши текст.

276. Розкажи, яку користь приніс тобі урок.

277. Виконай завдання на вибір.

● Спиши речення із займенниками. У дужках після кожного вкажи скорочено особу та число.

Я знаю, що Юпітер — п(')ята планета від Сонця. Він масивний, у н(ьо/йо)го найбільше супутників у Сон(')ячній с(и/е)с-темі. Юпітер важить у триста вісімнадцять разів більше, ніж Земля. Якби планета стала масивнішою, вона насправді була б меншою. Додаткова маса фактично (з/с)робить планету щільнішою.

● Знайди та запиши цікаву інформацію про одну з планет, використовуючи займенники.

ВІДМІНЮВАННЯ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ В ОДНИНІ

Урок

278. 1. Прочитай та спиши приказку. Підкресли займенники.

Нехай робота тебе боїться, а не ти роботу.

2. Розглянь таблицю відмінювання займенників першої та другої особи в однині.

Відмінок	1-ша особа	2-га особа
<i>Н. в.</i>	я	ти
<i>Р. в.</i>	мене	тебе
<i>Д. в.</i>	мені	тобі
<i>Зн. в.</i>	мене	тебе
<i>Ор. в.</i>	мною	тобою
<i>М. в.</i>	(на) мені	(на) тобі

Початковою формою особових займенників є **називний відмінок однини**.

279.

Прочитай та спиши речення. Підкресли займенники.

Про людину ти можеш судити тоді, коли був із нею.

Крок 1. Розглянь таблицю відмінювання займенників третьої особи однини.

Відмінок	3-тя особа		
	Ч. р.	Ж. р.	С. р.
Н. в.	він	вона	воно
Р. в.	його	її	його
Д. в.	йому	їй	йому
Зн. в.	його	її	його
Ор. в.	ним	нею	ним
М. в.	(на) ньому	(на) ній	(на) ньому

Крок 2. У яких відмінках на початку займенника з'являється буква **н**?

Крок 3. Зроби висновок.

Після прийменників у займенниках **3-ї особи однини і множини** пишуть букву **н**: **після неї, для нього, на ній, до них**.

Займенники 3-ї особи однини і множини **в Ор. в.** пишуть із буквою **н** і **без прийменника**: **ним, нею, ними**.

280.1. Прочитай прислів'я і приказки. Як ти їх розумієш?

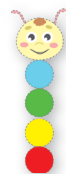
1. Не шукай в інших правди, як у тебе її нема.
 2. Ти йому про діло, а він тобі про козу білу. 3. Їй кажеш «ячмінь», а вона каже «гречка». 4. Про мене, Семене, хай усі коло мене, аби я зверху. 5. Ти його хрести, ти його святи, а воно в болото лізе. 6. Говори до нього — як горохом об стінку.

2. Спиши прислів'я і приказки. У дужках після займенників скорочено вкажи особу та відмінок.

281. Розкажи про себе або про когось, використовуючи особові займенники однини.

282. Що треба пам'ятати під час відмінювання особових займенників в однині?

283. Випиши з книжки, яку ти читаєш, чотири речення із займенниками будь-якої особи однини. У дужках після займенників вкажи скорочено відмінок.

ВІДМІНЮВАННЯ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ У МНОЖИНІ

Урок

284. 1. Досліді відмінювання займенників у множині.

Крок 1. Ознайомся з таблицею.

Відмінок	1-ша особа	2-га особа	3-тя особа
<i>Н. в.</i>	ми	ви	вони
<i>Р. в.</i>	нас	вас	їх, до них
<i>Д. в.</i>	нам	вам	їм
<i>Зн. в.</i>	нас	вас	їх, про них
<i>Ор. в.</i>	нами	вами	ними
<i>М. в.</i>	(на) нас	(на) вас	(на) них

Крок 2. Порівняй форми займенників у родовому та знахідному відмінках множини.

Крок 3. Зроби висновок.

2. Зіскануй QR-код та виконай завдання.

285. 1. Пригадай ситуації, коли ти звертаєшся до старшої чи незнайомої людини. Який займенник, *ти* чи *ви*, вживаєш?

2. Зверни увагу!

Звертаючись до старшої чи незнайомої людини, вживають займенник **ви**.

286. 1. Прочитай. Які ще зимові ігри ти знаєш? Які з них улюблені?

Котити, так котити

— Софіє Анатоліївно, навчіть нас, будь ласка, нової гри! — попросили діти свою вчительку. — Ви так багато їх знаєте!

— Гаразд. Будьте уважними і чітко виконуйте правила. Отже, об'єднуємося в однакові за кількістю дітей команди. Кожна команда за 5 хв накочує якомога більшу кулю зі снігу. Ці кулі ставимо уздовж однієї лінії. Після сигналу потрібно штовхнути кулі так, щоб вони покотилися якнайдалі. Чия куля покотиться на найбільшу відстань, та команда і переможе. Сподобалася гра? — запитала вчителька.

— Так, так! — загукали діти. — Пограймося!

Марина Кочетова

2. Спиши речення з особовими займенниками. У дужках після кожного займенника скорочено вкажи відмінок і число.

3. Розіграйте діалог «На ігровому майданчику», вживаючи займенники в множині.

287. 1. Упиши в подані словосполучення займенники у відповідній формі.

Вітаємо (*кого?*) ... , відкривають (*що?*) ... , даруємо (*кому?*) ... , пишаються (*ким?*) ... , дружить (*з ким?*) ... , прийшли (*хто?*) ... .

Зразок. Годують (*кого?*) їх.

2. У дужках скорочено вкажи відмінок, особу та число займенників.

3. Перевірте завдання одне в одного.

288.

Що треба пам'ятати під час відмінювання особових займенників у множині?

289.

1. Прочитай умови гри. Спиши речення з особовими займенниками. У дужках після кожного займенника скорочено вкажи відмінок та число.

Ми любимо зиму за її чудовий сніг. Адже лише цієї пори можемо погратися в гру «Влуч у відро». Нам вона дуже подобається. А вам цікаво дізнатись умови гри? Тоді слухайте.

Спочатку об'єднайтесь у дві групи. Тепер ваше завдання — наліпити багато сніжок. Поділіть їх порівну. Приблизно через шість кроків поставте навпроти кожної команди порожнє відро. Після сигналу почергово кидайте сніжки у відро. Гра припиняється тоді, коли в однієї з команд закінчуються сніжки. Перемагає команда, у якої більше сніжок у відрі.

Павло Філатов

2. У вільний час пограйся з друзями / подругами.

ПРАВОПИС ЗАЙМЕННИКІВ ІЗ ПРИЙМЕННИКАМИ

Урок

290.

Досліді правопис прийменників з особовими займенниками.

Крок 1. Як пишуть іменники з прийменниками? Перевір свої міркування за допомогою правила на с. 28.

Крок 2. Зроби висновок та звір його з правилом.

Особові **займенники з прийменниками** пишуть окремо.

291. 1. Заміни іменники займенниками.

Зразок. Для дітей — для них (*3-тя ос. мн., Р. в.*).

для людей — ...

у Маринки — ...

понад землею — ...

біля Галинки — ...

від Іванка — ...

на пташенятах — ...

2. Запиши за зразком, вказуючи скорочено особу, число, відмінок.

292. 1. Прочитай. Як ти гадаєш, чи правдива інформація, подана в статті? Доведи свою думку.

Мабуть, ви бачили купки наритої з(е/и)млі. Це дах тунелю кротів, який вони (з/с)будували (під)землею. Кроти — нев(е/и)ликі тварини. Довжина їхнього тіла — до п(')ятнадцяти сантиметрів. (У)них ніжне оксамитове темне хутро. (У)крота є оченята — маленькі нам(е/и)стинки, пр(е/и)криті шерстю і шкірою. Вони майже непомітні, тому багато хто вважає, що кроти (не)бачать.

2. Виконай завдання на вибір.

● Спиши речення з особовими займенниками, розкриваючи дужки. У дужках вкажи скорочено особу, число, відмінок.

● Пригадай цікаву інформацію про кротів. Запиши три речення. Підкресли, якщо є, особові займенники.

293. Яку тему розділу ти вивчав / вивчала з найбільшим задоволенням?

294. 1. Розхвали свого однокласника / свою однокласницю, не називаючи його / її. Вживай займенники. Чи упізнали діти, кого ти розхвалював / розхвалювала?

2. Які займенники ти використав / використала? Розкажи про них. Свою розповідь доповнюй прикладами.

ДІЄСЛОВО

УРОК

295. 1. Прочитай і запиши слова. Обведи вставлені букви.

Мі..ьйон, трам..ай, ..кеан, житт..радісний, к..ло-метр, в..сени, гар..ероб, ди..ципліна.

2. Зі вставлених букв утвори слово.

296. Склади та запиши кластер «Дієслово». За потреби користуйся правилом.

Дієслово — це частина мови, яка **означає дію предмета**.

Дієслово відповідає на питання **що робити?** (вчити), **що зробити** (вивчити), **що роблю?** (вчу), **що зроблю?** (вивчу), **що зробив?** (вивчив), **що зробила?** (вивчила), **що зробило?** (вивчило), **що зробили?** (вивчили). Дієслова можуть називати дії в різних **часах**: у **минулому** (бачив, бачила, бачило), **теперішньому** (бачу), **майбутньому** (побачу, буду бачити).

297. Прочитай вірш Володимира Верховеня. Знайди дієслова. Чому ти так вважаєш?

Дієслово

А дієслово ні хвилини, працює, вчить, співає, лине,
повір, без дії не живе: читає, грається, пливе.

298. Прочитай. Випиши дієслова.

Якось відомий американський лікар Вільям Бейтс зробив цікаве відкриття. Він дослідив, що в життєрадісної людини краще працюють внутрішні органи. Навіть результативність праці в цих людей краща! Будь оптимістом / оптимісткою, коли хочеш бути успішним / успішною!

- 299. 1.** Як, на твою думку, можна удосконалити сучасні автомобілі? Прочитай текст.

Як ти гадаєш, що чекає людей у майбутньому? Можливо, вони літатимуть, як птахи? Чи плаватимуть, як риби? Чи бігатимуть, як найпрудкіші звірі?

Але це станеться не відразу. Тому нашим надійним помічником залишиться звичний для нас транспорт. Звісно, він теж зміниться. Уявляєш, варто буде лише подумати про те, що вже час вирушати до школи, як біля ґанку з'явиться твій власний автомобіль! Він усміхнеться, запитає, як ти спав / спала і миттю домчить, куди треба. Ще й побажає гарного дня!

- 2.** Випиши з тексту дієслова. У дужках після кожного дієслова вкажи питання.

- 3.** Складіть та запишіть загадку про транспорт майбутнього, використовуючи лише дієслова. У дужках після кожного дієслова записуйте питання.

- 300.** Які ознаки мають дієслова? Наведи приклади.

- 301.** **1.** Прочитай. Чи любиш ти дощову погоду?

(З)а вікном переїщить злива.
Дітлашня така щаслива!
Малюки в(е/и)селі дуже:
начувайтесь, калюжі!
Зараз будемо усі
мокрі, наче карасі!

Сергій Пантюк

- 2.** Спиши вірш, розкриваючи дужки. У дужках після кожного дієслова запиши питання, яке можна поставити до нього.

НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА

Урок

- 302. 1.** Чи в сучасному житті є місце для винаходів? Прочитай текст і підтвердь чи спростуй свої думки.

Робот-помічник для людей з інвалідністю

Молодий винахідник Володимир Петрина створив алгоритм* для робота-помічника, який зможе розрізняти предмети і жести. Ця розробка призначена для підтримки людей з інвалідністю, що не можуть самостійно озвучувати свої потреби. На відміну від схожих пристроїв, він розпізнає об'єкти і жести, стежить за людиною та передає інформацію в десять разів швидше.

- 2.** Досліди, яка форма дієслова є неозначеною.

Крок 1. Випиши дієслова.

Крок 2. Визнач (де можливо) час дієслів, особу, яка виконує дію.

Крок 3. Підкресли дієслова, у яких неможливо визначити час і особу, яка виконує дію.

Крок 4. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Неозначена форма — це **початкова форма** дієслова.

Дієслова **в неозначеній** формі:

- називають дію, але **не вказують на час, на особу та число**;
- відповідають на питання *що робити? що зробити?*;
- закінчуються суфіксом **-ти** (рідше **-ть**);
- після суфікса може бути **-ся, -сь**: *вітатися, вітатись*;
- **неозначена форма** — це **незмінна** форма дієслова.

* *Алгоритм* — набір інструкцій.

303. Зіскануйте QR-код та виконайте завдання.

304.1. Прочитай прислів'я. Поміркуй, чому так кажуть.

1. Спершу треба розсудити, а тоді — робити.
2. Руйнувати легше, ніж будувати, говорити легше, ніж працювати. 3. Погане слово краще проковтнути, ніж промовити.

2. Виконай завдання на вибір.

● Випиши дієслова в неозначеній формі. У дужках вкажи питання, на які вони відповідають.

● Спиши парами дієслова-антоніми, ужиті в неозначеній формі.

305.1. Прочитай текст. Поміркуй, чи відображає головну думку тексту фраза *Ластівка знаходить своє гніздо, а людина — вихід із ситуації, що склалася*. Поясни свої міркування.

Чи задумувався / задумувалася ти, скільки шкоди можуть приносити вироби з поліетилену? Адже в природі вони розкладаються понад сто років! А от чотирнадцятирічна Катерина Малкіна придумала ефективний метод переробки пластикових відходів! Винахідниця знайшла такі личинки, що перетравлюють поліетилен! Зараз дівчина продовжує займатися науковими розробками.

2. Випиши з тексту дієслова в колонку. Через ризик запиши їх у неозначеній (початковій) формі.

Зразок. Задумувався — задумуватися.

306. Що ти знаєш про початкову форму дієслова?

307. 1. Як ви гадаєте, чи має досконалість межу?

Чи відомий вам вислів «досконалості немає меж»? Його, зазвичай, приписують давньогрецькому філо-

софу Сократу. Але цей фразеологізм доречний і сьогодні. Про що ж він?

Кожне досягнення — ваша маленька перемога. А будь-яка перемога варта, щоб нею пишатись. І це надихатиме впевнено йти далі до нових звершень.

Микита Лукаш

2. Пригадай свій найкращий виріб чи дослід, яким ти захоплюєшся. Запиши назви десяти дій, які ти виконував / виконувала. Через ризик запиши дієслова у неозначеній (початковій) формі.

ЗМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ ЗА ЧИСЛАМИ

Урок

308. 1. Досліди граматичні форми дієслів.

Крок 1. Чим відрізняються дієслова *плаває — плавають, дихає — дихають*?

Крок 2. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Дієслова змінюються за **числами**

Вони вживаються в **однині** і **множині**.

2. Розкажи про дієслова у формі однини чи множини, користуючись словосполученнями для довідки. Запиши утворені речення.

Словосполучення для довідки: дієслово, вжите в однині; дієслово, вжите в множині; називають дії; називає дію; одного предмета; багатьох предметів.

- 309.1. Прочитай текст. Яку цікаву та корисну інформацію ти почерпнув / почерпнула?

Як взимку, коли тріщить лютий моро(з/с), ж(е/и)вуть риби? По-різному, залежно від виду. Наприклад, лин, короп, карась взимку залягають

у сплячку. А от щука, йорж та окунь плавають на дні. Бо вода в гл(е/и)боких ставках і річках повністю (не)замерзає! І риби ж(е/и)вуть своїм риб(')ячим жи-(т/тт)ям.

2. Поясни орфограми. Спиши, розкриваючи дужки.
3. Над кожним дієсловом напиши скорочено число, у якому вжите дієслово: однина — **одн.**, множина — **мн.**

310. Випиши в стовпчик дієслова у формі множини. Зміні та запиши через риску дієслова у формі однини

Галас, галасуємо, галасую, бігати, бігаємо, плавати, плавучий, плавання, плаваю, плаваємо, бачимо, бачити, бачення, турбуватися, турбую, турботливий, турбуємося, турбота, стрибок, стрибає, стрибаємо, сторожуємо, сторожовий, сторож.

311. Розгадайте ребус. Змініть слово-відгадку за числами.

312. Прочитай та спиши уривок із «Загадки про того, хто ходить пішки». Над кожним дієсловом скорочено вкажи число.

Хто це йде, куди захоче,
не рипить і не тупоче?
Хто це ходить не голодним —
тільки теплим чи холодним?
Це ж на кого ждуть кущі,
квіти, ягоди, хвощі*?
Навіть миші та хрущі?

Григорій Фалькович

* Хвощ — рослина з довгим гіллястим стеблом.

ЗМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ ЗА ЧАСАМИ

Урок

313.

1. Вправа «Квест»*.
2. Який синонім до відгадуваного слова не змінює свого значення, коли його прочитати зліва направо?

тролейбус
1 5

перець
1 2 3

314.

1. Досліді, які часові форми можуть мати дієслова.

Крок 1. Прочитай дієслова.

йде	закриває	сяє
йшов	закриватиме	сяятиме
йтиме	закривала	сяяв

Крок 2. Виконай завдання на вибір.

- Випиши дієслова, які називають дію, що вже відбулася.
- Випиши дієслова, які називають дію, що відбувається в даний момент.
- Випиши дієслова, які називають дію, що має відбутися.

Крок 3. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Пригадай! Дієслова можуть називати дії **в минулому, теперішньому та майбутньому часі**.

Форма майбутнього часу дієслова може бути виражена **одним** або **двома словами**.

2. Цікаво знати!

Для визначення часу дієслів пригадай слова-підказки: **вчора** (минулий час), **сьогодні** (теперішній час), **завтра** (майбутній час).

315. 1. Прочитай уривок із казки В. Сухомлинського «Дуб-пастух».

На узліссі стоїть самотній дуб. Міцний, кремезний. Старий, мов дід-пастух. Мабуть, і виріс він на узліссі, щоб бачити, як ростуть його побратими в лісі.

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

Та ось налетіла гроза. Вдарила вогняна стріла в стовбур дуба. Затремтіли гілки. Загорілось верховіття. Падав дощ, а дуб горів — аж палахкотів... Обгоріла його вершина. Засумував ліс — хто ж тепер буде нашим пастухом?

3. Як ти гадаєш, чим закінчилася ця історія? Що сталося з дубом? Переглянь відеоролик.

316. 1. Прочитай, ставлячи дієслова, що в дужках, у відповідну часову форму.

На блакитному небі ... (з'явитися) сірі хмаринки. Вони ... (закрити) сонечко. ... (Потемніти). ... (Полити) дощ. Усе навколо ... (ожити). Ось квіточки ... (піднімати) свої красиві голівки. Деревя вдячно ... (затріпотіти) листочками. Невдовзі ... (з'явитися) на небі сонечко. Всі з нетерпінням ... (чекати) на нього.

2. Запиши утворений текст.

317. Як ти гадаєш, що означає фразеологізм «Зарубай собі на носі». Прочитай і перевір свої здогадки. Випиши дієслова в три колонки, відповідно до часових форм. Зміни дієслова так, щоб заповнити всі колонки.

У давнину люди носили з собою дощечки, які називали носами. Щоб не забути щось важливе, вони робили на них зарубки — саме так, як ти робиш нотатки в блокноті.

Тож, зарубай собі на носі значення цього виразу і не забудь його (Ксенія Бондаренко)!

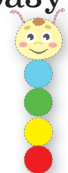
318.

Розшифруй слово

uтaмyг

. Зміни його за часами.

319.

Прочитай, відгадай та спиши загадку. Над кожним дієсловом скорочено вкажи час.

Хто — ц(е/и)глинка до ц(е/и) глинки —
(с/з)будував оці будинки?
(З/с)водить він в(е/и)сотний дім —
люди житимуть (у)нім!

Володимир Верховень

ЗМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ У ТЕПЕРІШНЬОМУ ЧАСІ

УРОК

320.

1. Пригадай, яку дію називають дієслова теперішнього часу та на які питання відповідають.
2. Розглянь таблицю. Досліді, які закінчення мають дієслова теперішнього часу.

Однина			Множина		
Особа	Питання	Приклад	Особа	Питання	Приклад
1-ша (я)	що роблю?	іду, мрію	1-ша (ми)	що робимо?	ідемо, мріємо
2-га (ти)	що робиш?	ідеш, мрієш	2-га (ви)	що робите?	ідете, мрієте
3-тя (він, вона, воно)	що робить?	іде, мріє	3-тя (вони)	що роблять?	ідуть, мріють

Дієслова **теперішнього** часу змінюються за **числами** та **особами**.

Запам'ятай! Особу та число дієслова визначаємо за допомогою питання, у якому буде займенник.

Читаєш — що **ти** робиш? — 2-га особа однини;

Читаєте — що **ви** робите? — 2-га особа множини.

Щоб визначити, яку букву писати в закінченнях дієслів 2-ої особи однини теперішнього часу, користуйся схемою.

Вони	→ 3-тя особа множини	-уть, -ють	-ать, -ять
Ви	→ 2-га особа множини	-ете, -єте	-ите, -іте
Ти	→ 2-га особа однини	-еш, -єш	-иш, -їш

321. Зіскануй QR-код та виконай завдання.

322.1. Що ти знаєш про Запорозьку Січ? Прочитай. Що було для тебе новим?

Народження Запорозької Січі

Дніпрові хвилі з шумом б'ють по крутосхилу берега. З чайки* в супроводі черкаських та канівських вільних людей на острів Хортиця виходить Байда Вишневецький. Окидає поглядом місцину і промовляє:

— Віднині ми закладаємо Запорозьку Січ — форпост** захисту рідної землі від ворогів.

— А справжнім козаком стає той, хто долає дев'ять порогів Славути-Дніпра, — доповнює гетьмана Байду Остафій Дашкович, отаман із Черкас.

Олександр Прилуцький

2. Переглянь, які були пороги Славути-Дніпра.

3. Випиши у стовпчик дієслова. Постав їх у форму 3-ої особи множини та запиши через ризик. Познач закінчення.

Зразок. Бачить — бачать.

* *Чайка* — козацький човен.

** *Форпост* — укріплений пункт, який слугує для оборони та спостереження.

323. Зміни подані дієслова за зразком. Запиши. Познач закінчення. За потреби користуйся таблицею.

Малювати, бачити, зберігати, спостерігати, відкривати, виявляти, вивчати.

Зразок. Досліджувати — досліджують (3-тя ос. мн.), досліджуєш (2-га ос. одн.), досліджуєте (2-га ос. мн.).

324. Яку букву треба написати? Чому?

Навча(є/ї)ш, кле(и/ї)ш, каж(е/и)ш, чист(е/и)ш, працю(є/ї)ш.

325. Зміни дієслова в дужках і запиши у формі 2-ї особи однини та множини. Познач закінчення.

Ти ... (танцювати, шелестіти, грати, писати, бігати, робити).

Ви ... (танцювати, шелестіти, грати, писати, бігати, робити).

ЗМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ У МАЙБУТНЬОМУ ЧАСІ

УРОК

326. 1. Пригадай, яку дію називають дієслова в майбутньому часі та на які питання відповідають.

Форми дієслів **майбутнього** часу можуть бути виражені **одним словом** або **двома словами**.

2. Досліди, як змінюються дієслова у формі майбутнього часу.

Крок 1. Розглянь таблицю змінювання дієслів майбутнього часу, які виражені одним словом і відповідають на питання *що зробить? що зроблять?*

Однина			Множина		
Особа	Питання	Приклад	Особа	Питання	Приклад
1-ша (я)	що зроблю?	напишу	1-ша (ми)	що зробимо?	напишемо
2-га (ти)	що зробиш?	напишеш	2-га (ви)	що зробите?	напишете
3-тя (він, вона, воно)	що зробить?	напише	3-тя (вони)	що зроблять?	напишуть

Крок 2. Порівняй змінювання дієслів у майбутньому та теперішньому часі в 1-й особі однини (с. 116).

Крок 3. Розглянь таблицю змінювання дієслів майбутнього часу, які виражені одним словом і відповідають на питання *що робитиме? що робитимуть?*

Однина			Множина		
Особа	Питання	Приклад	Особа	Питання	Приклад
1-ша (я)	що робитиму?	ітиму	1-ша (ми)	що робитимемо?	ітимемо
2-га (ти)	що робитимеш?	ітимеш	2-га (ви)	що робитимете?	ітимете
3-тя (він, вона, воно)	що робитиме?	ітиме	3-тя (вони)	що робитимуть?	ітимуть

3. Зверни увагу!

Перед *-му, -меш, -ме, -мемо, -мете, -муть* завжди пишемо букву *и*.

Крок 4. Розглянь таблицю змінювання дієслів у майбутньому часі, виражених двома словами.

Однина			Множина		
Особа	Питання	Приклад	Особа	Питання	Приклад
1-ша (я)	що буду робити?	буду іти	1-ша (ми)	що будемо робити?	будемо іти
2-га (ти)	що будеш робити?	будеш іти	2-га (ви)	що будете робити?	будете іти
3-тя (він, вона, воно)	що буде робити?	буде іти	3-тя (вони)	що будуть робити?	будуть іти

Крок 5. Яке слово змінюється: допоміжне чи основне?

Крок 6. Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

Дієслова **майбутнього** часу **змінюються** за **числами** й **особами**. Вони відповідають на питання: *що зроблю?, що буду робити?, що робитиму?* тощо: *наллю, буду лити, литиму*.

Дієслова майбутнього часу, які відповідають на питання *що зроблю?, що зробиш?, що зробить? що робитиму?, що робитимеш?, що робитиме?*, при змінюванні мають такі самі закінчення, як і дієслова теперішнього часу. При змінюванні дієслів майбутнього часу, виражених **двома** словами, змінюється тільки допоміжне слово **бути**: *буду малювати, будеш малювати, будуть малювати*.

Дієслова **майбутнього** часу **змінюються** так, як і дієслова **теперішнього** часу.

Щоб визначити, яку букву писати в закінченнях дієслів 2-ої особи однини майбутнього часу, користуйся схемою.

Вони → **3-тя** особа **множини** **-уть, -ють** **-ать, -ять**

Ти → **2-га** особа **однини** **-еш, -єш** **-иш, -їш**

Ви → **2-га** особа **множини** **-ете, -єте** **-ите, -їте**

327.

Продовжте діалог.

— Як визначити, яку букву потрібно писати в дієслові *прибиратим..и*?

— **Це легко! Потрібно поставитим дієслово у форму 3-ої особи множини.**

— *Прибиратимуть.*

— **Якщо закінчення *-уть*, потрібно писати *-е*.**

— Дякую.

- 328. 1.** Запиши дієслова в тому порядку, що й фразеологізми. Через ризику запиши дієслова майбутнього часу в 3-ій особі множини, потім — в 2-ій особі множини.

Байдики бити; брати ноги на плечі; літати у хмарах; сушити собі голову; задирати носа; пекти раків.

Зразок. Бігати — бігатимуть (3-тя ос. мн.), будуть бігати (3-тя ос. мн.), бігатимете (2-га ос. мн.), будете бігати (2-га ос. мн.).

- 329. 1.** Прочитай дієслова, розкриваючи дужки.

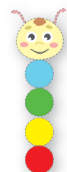
Матим(е/и)ш, дбатим(е/и)те, шепоч(е/и)ш, напиш(е/и)ш, скач(е/и)те, оберігатим(е/и)ш, садитим(е/и)те, намалю(є/ї)ш.

- 2.** Виконай завдання на вибір.

- Запиши слова за зразком. **Зразок.** Матимеш — матимуть.
- Склади жартівливе речення, уживаючи якомога більше дієслів майбутнього часу в 2-ій особі однини чи множини.

- 330.** Яку букву треба написати? Чому?

Працюватим(е/и)ш, навчатим(е/и)шся, чиститим(е/и)ш, казатим(е/и)ш.

- 331.** **1.** Прочитай. Чи погоджуєшся ти із твердженнями, висловленими в статті?

Чи знаєш ти, яку користь приносить читання книг?

По-перше, за допомогою читання ти постійно **пізнават(е/и)меш** щось нове. По-друге, у тебе **збільшуватим(е/и)ться** словниковий запас, адже часто траплятимуться нові слова та терміни, і ти із задоволенням **шукатим(е/и)ш** їхні пояснення.

По-третє, читання **спонукат(е/и)ме** краще працювати твій мозок. Адже події, описані в книжці, ти **зіставлят(е/и)меш** із подіями у власному житті.

Отже, читати не лише цікаво, а й корисно!

2. Випиши виділені слова, уставляючи потрібну букву. Через ризик напиши дієслово в 3-ій особі множини.

Зразок. Пізнаватимеш — пізнаватимуть.

ЗМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ У МИНУЛОМУ ЧАСІ

Урок

332. 1. Пригадай, яку дію називають дієслова минулого часу та на які питання відповідають.
2. Досліди, як змінюються дієслова минулого часу.

Крок 1. Розкажи за схемою, як змінюються дієслова.

Дієслова минулого часу

число

однина

ч. р.: що робив? що зробив?

писав, написав

ж. р.: що робила? що зробила?

писала, написала

с. р.: що робило? що зробило?

писало, написало

множина

що робили?

що зробили?

писали,

написали

Крок 2. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Дієслова **минулого часу** змінюються **за числами**, а **в однині** — **за родами**.

333. 1. Прочитай уривки зі скоромовок Леоніда Куліша-Зіньківа.

1. З річки (С/с)идір серед літа носив воду новим ситом. 2. З ро(з/с)мальною миски їли борщик діти лиски. 3. Теплий дощик кроп(е/и)ть кріп. Кріп (від)дощику окріп. 4. Перепел перепелиці приніс води із кр(и/е)ниці.

2. Поясни орфограми. Спиши. Підкресли дієслова в минулому часі. Над дієсловами скорочено вкажи час і, де можливо, рід.

334. 1. Прочитай, ставлячи дієслова, що в дужках, у форму минулого часу. Чи згодний / згодна ти з думкою, висловленою в статті?

Успішні люди вміють гарно і чітко говорити. Вони ... (навчатися) правильної вимови: ... (читати) вголос, ... (тренуватися) розказувати чистомовки, ... (займатися) з логопедом і ... (робити) роботу над помилками.

Чітка дикція* потрібна і в буденному житті: у школі і вдома, на відпочинку і на роботі.

Хочете бути успішними — тренуйте дикцію.

Ніна Даценко

2. Виконай завдання на вибір.

● Спиши перший абзац, ставлячи дієслова у формі минулого часу. Познач закінчення.

● Випиши дієслова у формі теперішнього часу. Через ризик запиши дієслова у формі минулого часу, позначаючи закінчення.

335. Які особливості змінювання дієслів у минулому часі?

336. **1.** Розшифруй анаграми та впиши їх у відповідні колонки.

ВАВВІДЧУ

ДАЛОВІДВІПО

ЛОСЯГРА

ВІДАВВІДПО

ЛАСЯГРА

ЧУВАЛАВІД

ВАЛОГОТУ

ЛОГАПУВА

ВАВГОТУ

* Дікція — чітке вимовляння звуків відповідно до норм мови.

ВАЛАГАПТУ
ВАЛАГОТУ

ВІДВАЛОЧУ
СЯГРАВ

ВІДАВІДПОЛА
ВАВГАПТУ

Чоловічий

Жіночий

Середній

2. Склади та запиши одне речення, у якому були б дієслова усіх родів. Познач у них закінчення.

ВИМОВА ТА ПРАВОПИС ДІЄСЛІВ НА -ся, -сь

Урок

337.

Досліди́, якого значення надають дієсловам **-ся, -сь**.

Крок 1. Прочитай дієслова. На кого спрямована дія (на когось чи на себе)?

Умивати, обливати, торкати, розчісувати.

Крок 2. Прочитай дієслова. На кого спрямована дія (на когось чи на себе)?

Умиватися, обливатися, торкатися, розчісуватися.

Крок 3. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Дієслова на **-ся, -сь** виражають дію, спрямовану на самого виконавця (**на самого себе**).

338.

Досліди́, як вимовляють і пишуть дієслова на **-ся, -сь**.

Крок 1. Прочитай дієслова. Вкажи їх особу, число.

умиваєшся, обливаєшся

умивається, обливається

Крок 2. Прочитай дієслова **умиваєшся, умивається**. Поділи їх на склади. Швидко пошепки промов останній склад кожного слова.

шся → [с':а]

ться → [ц':а]

Крок 3. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

У дієсловах **2-ої особи однини -шся** вимовляють як [с':а].

У дієсловах **3-ої особи однини та множини -ться** вимовляють як [ц':а].

339.1. Як ти гадаєш, чи потрібно щоразу складати після себе іграшки? Чому?

— Як пограє[с':а], склади Лего, — щодня казала мама.

Андрійко бави[ц':а], гора іграшок розростає[ц':а]. І от вже кімнатою (не)йдеш, а пробирає[с':а].

Якось вночі захотів Андрійко напиться води. Почав навпомацки просуватися. Наступив на машинку, вколов ніжку і як розкричи[ц':а]. Стали домашні збігатися. Не сваря[ц':а], але приказують:

— Завжди треба прибирати, як спати збирає[с':а].

Олена Скуловатова

2. Спиши, розкриваючи дужки.

340.1. Прочитай, ставлячи дієслова у формі 2-ої особи однини теперішнього часу. Як ти розумієш перше та друге прислів'я?

1. Не доженеш і конем, що ... (**запізнитися**) одним днем. 2. Влітку і качка прачка, а зимою і Тереся не ... (**братися**). 3. Де сніг буде — хліба прибуде, де вода ... (**розливатися**) — сіна ... (**набиратися**).

2. Спиши. Підкресли орфограми.

341.

Як правильно просити у когось вибачення. Чому?

я вибачаюся

вибачте

342.

Прочитай та спиши прикмети, ставлячи дієслова у формі 2-ої особи однини теперішнього часу.

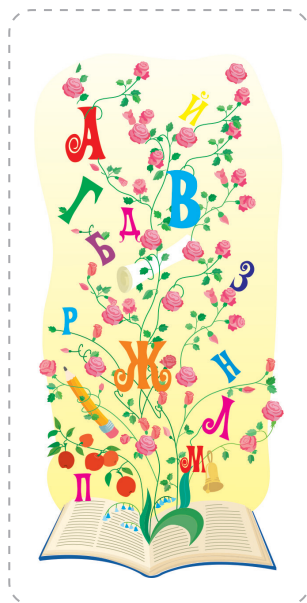
1. До першого грому земля не ... (розмерзатися).
2. Тоді просо ... (засіватися), як сухий дуб ... (розвиватися).
3. Усе тее ... (пригоджуватися), що на полі ... (корінитися).
4. Що влітку ... (вродитися), то взимку ... (згодитися).

УРОК

343. 1. Прочитай уривок із вірша Надії Красоткіної. Кому він адресований? Яка мета цього вірша?

Ну як це правильно сказати?
 Які слова вживати нам?
 Відкрити що? Що відчиняти?
 Як дати лад усім словам?
 Все просто: в нас багата мова,
 для всього є свої слова.
 Уважно прислухайсь до слова,
 і зрозумі..ш ці дива.
 Розплющу..ш, прокинувш..ся, очі
 і відкрива..ш дивний світ.
 І душу відкривай охоче
 ти для добра з маленьких літ.
 Вікно до сонця відчиня..ш,
 для друзів двері відчиняй.
 Замок у дверях відмикаєш.
 Ти добре це запам'ятай!

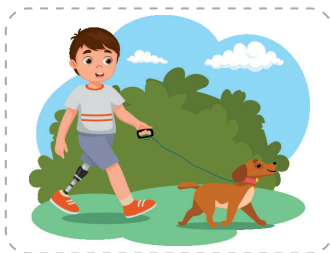

2. Виконай завдання на вибір.

- Випиши дієслова-синоніми. Поміркуй, для чого їх використано у вірші.
- Випиши дієслова, які стоять у формі теперішнього часу 2-ї особи однини. Через риску зміни та запиши ці дієслова у формі теперішнього часу 3-ї особи множини.

344. 1. Розглянь малюнки. Опиши їх за допомогою дієслів.
 2. Склади та запиши за кожним малюнком два речення, використовуючи дієслова у формі одного часу. У дужках після кожного дієслова познач час, особу, число та рід, якщо є.

345. 1. Прочитай. Чи погоджуєшся ти з думкою поета? Чому?

Твоя мета

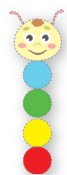
Своя мета життя в кота.
 Мабуть, не та мета в кита.
 Та й в них, напевне, не така,
 як у гиндика* чи бика.
 А у бика, вважаю я,
 мета — інакша, ніж моя.
 Вже чималі й твої літа.
 Скажи, яка твоя мета?..

Григорій Фалькович

2. Запиши одним реченням, яка твоя мета. Запиши лише дієсловами, що ти робиш для здійснення своєї мети.
346.   Створи́ть рекламу про дієслово в будь-якому вигляді. Обов'язкова умова — приклади.

* Гинди́к — інді́к.

ПРИСЛІВНИК

Урок

347.

1. Розшифруй анаграми.

МАУДО

ДОМУДО

ГОДСЬОНІ

ПРАНОВИЛЬ

2. Досліди, до якої частини мови належать подані слова.

Крок 1. На які питання вони відповідають?

- а) який? яка? яке? які?
- б) що робить? що зробить?
- в) як? де? куди? коли?

Крок 2. Що вони називають?

- а) назву предмета   б) ознаку предмета
- в) ознаку дії, стан предмета або ознаку якості

Крок 3. Зроби висновок.

Прислівник — це незмінна частина мови, яка називає ознаку дії, ознаку якості або стан предмета.

Прислівник пояснює, *як*, *де*, *коли* відбувається дія, *куди* вона спрямована.

Прислівники відповідають на питання *як? де? куди? коли?* тощо.

348.

Зіскануй QR-код та виконай завдання. На які питання відповідають прислівники?

349.

Допиши словосполучення, вставляючи відповідні прислівники. За потреби користуйся словами для довідки.

Малює (*як?*) ... , фарбує (*коли?*) ... , іде ... (*куди?*), знайшли (*де?*), ішла (*як?*) ... , виграла (*коли?*) ... , грають (*як?*) ... .

Слова для довідки: навмання, гарно, вчора, угору, вранці, вниз, завзято.

350. 1. Вправа «Квест»*. Розгадай слова.

2. До якої частини мови належать слова-відгадки?

3. Досліди, чи є закінчення в прислівників.

Крок 1. Спробуй визначити закінчення в словах-відгадках (пригадай, що для цього потрібно змінити слово).

Крок 2. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Прислівники **не змінюються**, тому в них **немає закінчення**.

Вони можуть мати суфікс: *довкола*^, *тепло*^, *ввечері*^.

351. 1. Прочитай. Випиши прислівники. Познач у них суфікси.

Увечері, вечоріє, зимувати, взимку, оптимістично, суперечка, стиха, домашнє, додому, влітку, радісно.

2. Склади речення з прислівниками. Запиши.

352. Опиши прислівниками свої емоції на уроці.

353. 1. Знайди серед поданих слів прислівники. Випиши.

Швидко, швидкісний, весела, весело, радість, радісно, далекі, далеко, близькі, близько, щотижня, тижневий, щороку, річний.

2. Склади та запиши два речення з прислівниками.

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

355.

1. Вправа «Дешифрувальник»*.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
а	в	д	е	з	і	л	н	о	п	р	у	ч

Код 1. 2, 10, 4, 11, 4, 3; **код 2.** 8, 1, 5, 1, 3; **код 3.** 10, 11, 1, 2, 9, 11, 12, 13; **код 4.** 7, 6, 2, 9, 11, 12, 13.

2. Склади та запиши речення, у якому буде вжито пару розшифрованих тобою антонімів. Підкресли прислівники.

356.

1. Замініть подані фразеологізми одним словом — прислівником. Запишіть їх у стовпчик.

1. У свинний голос. 2. Як сніг на голову. 3. З усіх ніг. 4. Рукою подати. 5. Хоч око виколи. 6. У три погибелі. 7. До сьомого поту.

Слова для довідки: близько, пізно, старанно, раптово, низько, темно, швидко.

2. Доберіть до записаних прислівників антоніми (якщо є). Запишіть через риску.

357. 1. Про які випадки незвичної дружби тварин ти знаєш? Розкажи. Прочитай текст.

Якось (**у**)літку (**в**)вечері вийшло з будки маленьке цуценя. Воно стало пос(**е/и**)редині двору, несміливо роздивляючись усе довкола. До нього тихо підійшла кицька. Вона лагідно подивилася на цуценя і ніжно замуркотіла. Так любо було спостерігати за незвичною дружбою кішки і собаки. І так приємно усвідомлювати, що можуть дружити між собою навіть такі різні тварини!

* *Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.*

2. Поясни орфограми. За потреби перевір написання прислівників за допомогою словника.
3. Випиши прислівники в стовпчик. Добери до них, де можливо, синоніми. Запиши через риску. За потреби користуйся словником синонімів.

358. Розшифруй прислівник **акеладз**. Добери до нього синоніми та антонім.

359. 1. Прочитай. Добери до поданих прислівників лише синоніми або лише антоніми. Запиши.

Пізно, старанно, довго, правильно, важко, гарно.

2. Склади та запиши два речення з прислівниками.

360. 1. Вправа «Дешифрувальник»*.

Код. 1г, 2в, 1в, 2в, 2г,
2а, 2б, 1б, 1а.

	а	б	в	г
1	ь	т	п	н
2	'	я	а	м

2. До якої частини мови належить слово-відгадка? Обґрунтуй свою думку.

361. 1. Прочитай. Що ще тобі відомо про колібрі?

Колібрі — незвичайна пташка.

По-перше, вона найменша у світі. По-друге, колібрі здатна зависати в повітрі, а також літати не тільки вперед, а й убік і навіть назад. По-третє, порівняно з людиною, вона в 50 разів енергійніша.

Отже, колібрі надзвичайно цікава пташка.

2. Спиши текст, підкреслюючи прислівники.

Слова **по-перше, по-друге, по-третє** — це прислівники. Їх пишуть **з дефісом**.

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

362. 1. Зіскануй QR-код. Спробуй запам'ятати якомога більше прислівників.
2. Запиши прислівники, які ти запам'ятав / запам'ятала. Як вони пишуться?

363. 1. Прочитай. Випиши прислівники, які потрібно писати окремо.

Усім учням треба знати,
як прислівники писати.
Ми вивчати розпочнемо
з тих, що пишуться окремо:

без упину та *по двоє*,
з переляку і *по троє*,
час від часу, *з року в рік*.

Чи запам'ятали всіх?

Таким чином, *у цілому*
усі знаєм, *в основному*.

В нагороду, щоб все знати,
ще раз віршик розказати.

Оксана Дзьоба

2. Вивчи за бажанням частинку вірша або увесь вірш.

364. Заміни кожне речення одним прислівником. Запиши прислівники.

Яскраво світить сонце. Надворі вітер. Усе небо
в хмарах. На небі ні хмаринки. Надворі тепла
погода.

365. Розподіли подані прислівники у відповідні стовпчики. Запиши.

● як?

● де?

● коли?

● куди?

Добре, вперед, ввечері, вчасно, весело, сьогодні,
близько, далеко, завжди, вранці, швидко, додому,
праворуч, ліворуч, назад, вгору,

366. 1. Поміркуй, як замінити одним словом сполучення слів *кожного тижня**.

2. До якої частини мови належить замінене слово? Обґрунтуй свою думку.

367. Дайте відповіді на запитання.

1. У якому рядку записані лише прислівники?

А старанний, чепурний, гречний

Б старанно, чемно, гречно

В старатися, чепуритися, гречність

2. Вибери рядок, у якому всі прислівники потрібно писати окремо.

А (по)перше, (по)друге, (по)третє

Б (у)літку, (в)день, (в)вечері

В (на)щастя, (на)жаль, (до)побачення

368. 1. Спиши уривок із віршованої казки Ганни Чубач «Жук малий і волохатий». Як ти гадаєш, чи буде затишним дім жука?

Жук малий і волохатий
все жи(т/тт)я прожив без хати.

(В)день від холоду тремтів,

а (в)ночі від страху млів.

Дощик спинку обливав,

в душу смутку наганяв.

І набридло йому жити

(під)дощами і (під)вітром.

Жук малий і волохатий

захотів своєї хати.

2. Склади та запиши два речення з прислівниками.

369. Зіскануй QR-код і виконай завдання.

* *Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.*

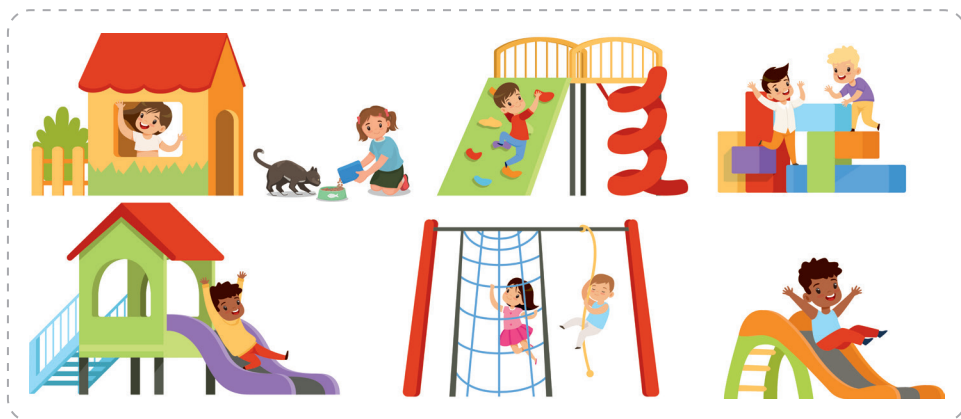

370. Відгадай загадки. Спиши. Підкресли прислівники.

1. (В)зимку (з)гірки нося[ц':а], ще кататись про-
ся[ц':а]. А (у)літку сплять в коморі, бо сні(ш/ж)ку
нема надворі. 2. Мишей ганяє у коморі, під сонцем
гріє[ц':а] надворі. У вс(йо/ьо)му добре поря(д/т)кує,
і на городі пом(е/и)шкує. 3. Прокидає[ц':а] (що)день
ранок від його пісень.

Марія Пономаренко

371. 1. Розглянь малюнок. Склади та запиши речення, уживаючи
якомога більше прислівників.

2. Виконай завдання на вибір.

● Підкресли прислівники, до яких ти можеш дібрати синоніми.

● Підкресли прислівники, до яких ти можеш дібрати антоніми.

372.   1. Уявіть себе в ролі Прислівника. Напишіть повідом-
лення.

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
Прислівник	Для кого я писатиму текст?	У якому форматі я напишу текст?	Що я напишу про себе?

2. Чи вдалося тобі досягти успіху у вивченні цього розділу?
Над якою темою ще потрібно попрацювати?

РЕЧЕННЯ

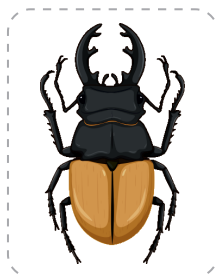
УРОК

373.

1. Дослідіть, скільки речень можна виділити серед цієї групи слів.

найбільший серед жуків — це жук-олень колись давно його можна було побачити в дубових лісах Європи, Близького Сходу та Північної Африки на жаль, сьогодні жук-олень під загрозою винищення

2. З якої букви пишуть перше слово в реченні? Які розділові знаки можуть бути в кінці речень?

374. 1. Прочитай текст. Визнач його тему.

Чи знаєш ти, де в дикій природі живуть леви? Як ти гадаєш, чи могли вони мешкати в Україні? Виявляється, в давнину леви вільно блукали українськими степами. Тепер цих тварин побачити на волі неможливо. Адже люди їх знищили. І, як наслідок, тепер леви — екзотичні тварини в Україні.

Милуйся природою! Бережи довкілля. Адже саме від тебе залежить, чи побачать люди років через сто тварин, яких бачиш ти.

2. Як ти гадаєш, чому в кінці речень стоять різні знаки? Розкажи про речення, різні за метою висловлювання, використовуючи вправу «Фішбоун».

Проблема. Якими можуть бути речення за метою висловлювання?

Висновок. Кожне речення виражає...

3. Чи можуть речення вправи бути прикладом до схеми? Якщо так, то виконай завдання на вибір.

- Спиши два розповідні речення.
- Спиши два питальні речення.
- Спиши два спонукальні речення.

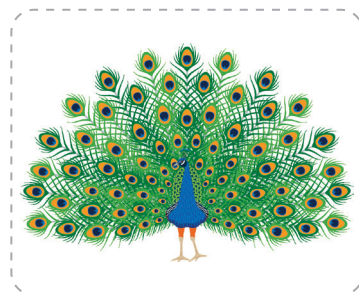

Пригадай! Речення бувають **окличні** та **неокличні**.

375. Спиши неокличні речення.

Красень

Поверне[ц':а] (в)ліво,
нахили[ц':а] (в)право —
(не)ходить павич,
а пл(и/е)ве в(и/е)личаво.
Яке в н(й/о/ь)го пір(')я!
А хвіст — наче ка(с/з)ка!
Пройтися ще раз перед вами?
Будь ласка!

Володимир Верховень

376.

Складіть діалог про відвідування зоопарку, вживаючи різні за метою висловлювання речення.

377.

1. Прочитай вірш Олени Пчілки.

Тямущий котик

Ну й розумний же наш котик!

Де такий і взявся?!

Чи у школі де навчався?

Чи такий вже вдався?

Казку хоч яку вам скаже,
про жар-птицю, змія.

Пісню всяку заспіва вам —
чиста чудасія!

Звідки ж котик теє знає?

Він книжки читає;

і читає, й розбирає

та на вус мотає.

2. Спиши речення в такій послідовності: розповідне неокличне, розповідне окличне, питальне неокличне, питальне окличне.

ГОЛОВНІ ТА ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Урок

378. 1. Прочитай речення. Пригадай, що означають такі підкреслення.

Настала весна. На деревах з'явилися перші
листочки.

2. Порівняй свої міркування з правилом.

Пригадай! У реченні слова, що відповідають певні питання, називають **членами речення**.

Підмет і **присудок** — це **головні члени** речення.

Підмет указує, про кого або про що йдеться в реченні. Його підкреслюють _____.

Присудок указує, що говориться про підмет. Його підкреслюють _____. Решта членів речення — другорядні. Їх підкреслюють _____.

379.1. Прочитай. Що ти ще знаєш про сонцезахисні окуляри?

Сонцезахисні окуляри

У дванадцятому столітті китайські судді надягали окуляри з димчастого кварцу. Вироби зі смарагдовими лінзами були у єгипетських гробницях. Англійський учений Джеймс Еск'ю у 1752 році винайшов сонцезахисні окуляри із синіми лінзами. Американські пілоти користувалися проти-сонцевими окулярами-авіаторами. А голлівудські актори носили сонячні окуляри на знімальних майданчиках.

Ніна Колодяжна

2. Спиши чотири речення, у яких найцікавіша, на твою думку, інформація. Підкресли головні члени речення.

380.1. Прочитай. Це похмурий чи сонячний день? Обґрунтуй.

Настала весна. Сонце піднялося вище над обрієм. Блакитні хмари повільно плывуть по небу. На річці скресла крига. З'явилися перші квіти. Незабаром повернуться з теплих країв птахи.

2. Виконай завдання на вибір.

- Спиши три речення. Познач у них головні члени.
- Спиши речення відповідно до схем.

..... ————— ————— ————— ————— ————— .
 ————— ————— ————— ————— ————— .
 ..... ————— ————— ————— ————— ————— .

381.

Доповни твердження.

1. Слова в реченні називають ... .
2. _____ і _____ — це ... .
3. _____ указує, про ... .
4. _____ указує, що говориться ... .
5. Решта членів речення — ... .

382.

Спиши речення. Підкресли підмети та присудки.

1. Жи(т/тт)я на планеті З(е/и)мля залежить від Сонця.
2. (З/с)давна люди давали назви сузір(')ям.
3. Учені (з/с)творили карту зор(')яного неба.
4. Чимало людей дивую[ц':а] красою Чумац(ь)кого Шляху.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ СЛОВАМИ В РЕЧЕННІ

Урок

383. 1. Прочитай групи слів. Яку з них можна назвати реченням? Чому?

1. на ліс галявина з'явиться перший квітка
2. На лісовій галявині з'явилися перші квіти.

2. За допомогою чого зв'язані слова в реченні?

Пригадай! У реченні слова зв'язані між собою за допомогою **закінчень**, **прийменників** та **за змістом**.

384.

1. Досліди будову речень.

Крок 1. Прочитай речення. Визнач члени.

Виросли крокуси. У проталинах снігу виросли ніжні крокуси.

Крок 2. Порівняй члени речення в обох реченнях. Зроби висновок.

Речення, які складаються **тільки з підмета та присудка**, називають **непоширеними**.

Речення, у яких, крім підмета та присудка, **є інші члени речення**, називають **поширеними**.

Непоширені

Поширені

2. У якому реченні (поширеному чи непоширеному) більш точно передається інформація? Доведи свою думку.

385.

1. Поміркуйте, чи можна в непоширеному реченні встановити зв'язок між словами. Доведіть одні одним.

2. Розшифруйте анаграму.

Підмет та присудок не утворюють словосполучення, **МУТО НОУСТАВИТИ ЗОКЗВ'Я ЖМІ МИНИ НЕ НАМОЖ**.

3. Прочитайте. Як потрібно ставитися до лісових квітів?

На проталинах виросли ніжні крокуси.

Вони стали окрасою галявини.

Жовті крокуси простягли вгору листочки.

4. За допомогою питань доведіть одне одному, що всі слова в реченні зв'язані за змістом.

Зразок. Вони стали окрасою галявини.

(**Що?**) вони (**що зробили?**) стали;

стали (**чим?**) окрасою;

окрасою (**чого?**) галявини.

У реченні **особові займенники в називному відмінку** можуть виступати в ролі **підмета**.

386. 1. Прочитай. Які ще першоцвіти ти знаєш? Як потрібно до них ставитись? Чому?

Пр(е/и)линула з(е/и)ленокоса весна. У підліску ро(з/с)цвіли ніжні примули. Вони красую[ц':а] серед талого снігу. Біля примул ро(з/с)-стелився к(е/и)лимок барвінку. Його воскові л(е/и)сточки виблискують (на)сонці.

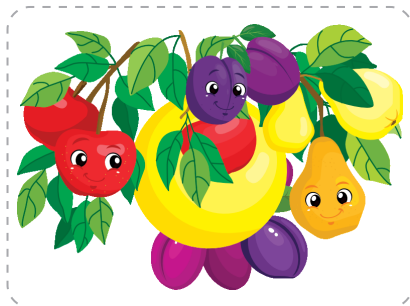
2. Письмово установи зв'язок між словами за допомогою питань у трьох реченнях.

387. Чого ти навчився / навчилася на уроці?

388. Прочитай уривок з вірша Олени Журливої. Спиши виділені речення та установи зв'язок між словами.

У саду почервоніли
груші, яблука та сливи.
На рясних кущах порічок
висять китиці красиві.
А гаряче сонце сяє.
Круг дерев росте травичка.
Червень гарно очервонив
груш і яблук круглі личка.

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

389. Досліди, які бувають члени речення.

Крок 1. Прочитай. Визнач підмет у реченні. Що незвичного ти помітив / помітила?

Дніпро, Дністер, Десна течуть територією України.

Два і більше підмети біля одного присудка називають **однорідними** підметами.

Крок 2. Прочитай. Визнач присудок у реченні. Що незвичного ти помітив / помітила?

Качки добре плавають і вправно пірнають.

Качки (**що роблять?**) плавають, пірнають.

Два і більше присудки біля одного підмета називають **однорідними** присудками.

Крок 3. Прочитай. Визнач другорядні члени речення.

Біля річок, ставків, озер ростуть дерева.

Ростуть (**де?**) біля річок, ставків, озер.

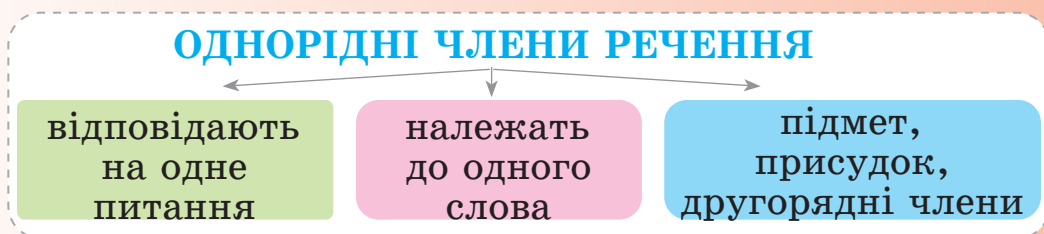

Два і більше другорядних членів речення, які відносяться до одного слова і відповідають на однакові питання, називають **однорідними** другорядними членами речення.

Крок 4. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Однорідними можуть бути **підмети, присудки та другорядні члени** речення.

390. 1. Як ти гадаєш, чи кожна річка впадає у море чи іншу водойму? Прочитай. Чи була для тебе цікавою інформація? Чим?

Куди впадає Дніпро? У Чорне море. Кожна річка вливається в море чи іншу водойму.

Але на нашій планеті існує кілька річок, які нікуди не впадають. Вони або губляться в пустелях, або закінчуються на зрошувальних полях. Наприклад, річка Окаванго сповільнює свій плин у пустелі Калахарі. Вона розпадається тут на озера й болота.

2. Доведіть або спростуйте подане твердження.

У виділених реченнях правильно підкреслено однорідні члени речення.

Підказка. Випиши виділені речення. Усно встанови зв'язок між словами в реченні.

391. Прочитай та спиши, розкриваючи дужки. Розкажи про річку, яку ти колись бачив / бачила.

Чи чув / чула ти про річку Каньйо-Кристалес у Колумбії? Ш(и/е)рина цієї річки 20 м, а довжина бли(з/с)ько 100 км. Цікава Каньйо-Кристалес тим, що у ній є вода з(и/е)леного, с(и/е)нього, жовтого, ч(и/е)рвоного і чорного кол(о/ьо)рів.

Кол(о/ьо)ру воді надають відображе(н/нн)я річкового піску, водоростей та синього неба.

392. 1. Прочитай речення із української народної казки «Дерево до неба». Виконай завдання на вибір.

● Спиши. Підкресли головні члени.

● Спиши. Знайди однорідні присудки. Підкресли їх.

З усіх сторін світу почали (с/з)ходитися герцоги, барони та і прості хлопці. Дівка под(е/и)вилася на одного, на другого, на третього. День був ясний, теплий. Ходить дівчина межи квітами й б(е/и)сидує (з)ними. Вийшов цар з палацу і (не)впізнав саду.

2. У вільний час прочитай казку повністю, зісканувавши QR-код.

393. Склади речення з однорідними членами речення.

394. Виконай завдання на вибір.

- Спиши виділені речення. Підкресли головні члени речення.
- Спиши речення, у яких є однорідні члени речення. Підкресли їх.

1. Були собі ді(т/д) та баба. Поїхав ді(т/д) на ярмарок та й купив собі козу. От прибігає зайчик, коли чує — хтось є в хат(к/ц)і. От зайчик (с/з)лякався, вибі(х/г) (з)хатки, сів під дубком (Українська народна казка «Коза-дереза»). 2. То оце він їздить по річці, ловить рибку та годує діда й бабу (Українська народна казка «Івасик-Телесик»).

КОМИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

Урок

395.1. Прочитай. Що для тебе було новим?

Здавна люди супроводжували свята й урочистості різнокольоровими світловими ефектами. Історія феєрверку почалася в Стародавньому Китаї. Мудрі китайці винайшли свого часу порох аж ніяк не для військових цілей, а саме для феєрверку. Металеві труби з різною швидкістю викидали в небо вогняні кулі. Греки та римляни до свят влаштовували ілюмінації зі спалюванням безлічі світильників.

2. Досліди́, коли ставлять коми між однорідними членами речення.

Крок 1. Знайди однорідні члени речення в першому і п'ятому реченнях. За допомогою чого вони поєднані?

Крок 2. Знайди однорідні члени речення в третьому реченні. За допомогою чого вони поєднані?

Крок 3. Перед якими словами потрібно ставити кому між однорідними членами речення?

Крок 4. Зроби висновок та порівняй його з правилом.

Однорідні члени речення можуть поєднуватися **за допомогою інтонації** та слів **і, й, ні, та, а, але, проте** тощо.

Між двома однорідними членами, поєднаними словами **і, й, та, ко́му не ставлять**. Їх вимовляють з **інтонацією переліку**.

Якщо однорідні члени речення поєднані словами **а, але, проте, то ко́му** між ними **ставлять завжди**. Їх вимовляють з **інтонацією протиставлення**.

3. Запам'ятай!

396.1. Прочитай текст з відповідною інтонацією (переліку чи протиставлення) та добираючи відповідні закінчення. Чим ще можна прикрасити свято?

(З/с)давна (І/і)талія слави[ц':а] кар-
навалами.. і вуличними походами. Рані-
ше під час св(')ят в(е/и)селі.. радісні
італійці (під)кидали (в)гору горішки..
смачні цукерки.. л(йо/ьо)дяники. Зго-
дом солодоці замінили крейдяними.. та гіпсовими
кульками. У сучасній (І/і)талії під час св(')ят жителів

обсипають паперовими.. різнокол(й^о/ь^о)ровими кон-
фетті. Св(')ята пр(е/и)крашають конфеті не лише
в (І/і)талії.. а й в (У/у)країні.

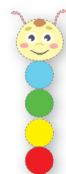
2. Спиши, уставляючи на місці пропусків, де потрібно, коми.

397. Продовжте та запишіть речення, використовуючи однорідні члени речення.

Навесні свій день народження святкують ... .

На день народження ми їм подарували ... .

На святі нам було ... .

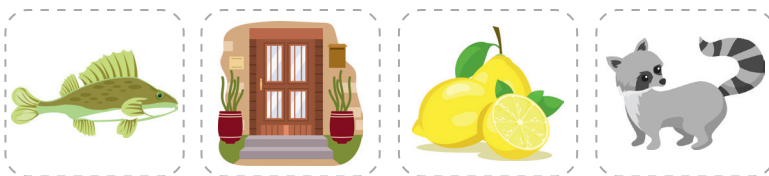

398. Коли ставлять коми між однорідними членами речення?

399. Відгадай загадки. Спиши, розкриваючи дужки та уставляючи за потреби коми між однорідними членами речення.

1. Перший в дім пускає ранок добрий.. і затишний ... . 2. Хвостик — в сму(ж/ш)ку.. волохатий.. не с(е/и)р-
дитий.. не п(е/и)хатий.. любить все на світі знати.. а
ще — бігати.. й стр(е/и)бати. Ні, малята, це не котик.
Називає[ц':а] ... . 3. Жвавий, спритний і в(е/и)рткий.
Знають в рі[ц':і], хто такий.

Марія Пономаренко

УРОК

400. 1. Вправа «Дешифрувальник»*.

Код. 1а, 2а, 1а, 2б, 1б, 2б, 1в, 2в.

	а	б	в
1	п	р	д
2	о	е	у

* Каліграфічне написання слова шукай на форзаці.

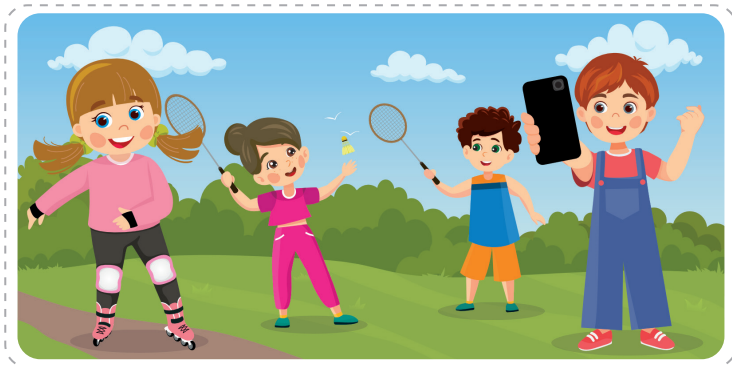

2. Розгляньте фрагмент словникової статті. Що ви можете сказати про слово-відгадку?

Попéреду (прийм.). Уживається при позначенні особи або предмета, безпосередньо перед якими перебуває, міститься хто-, що-небудь.

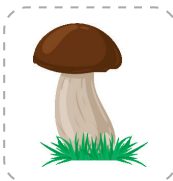
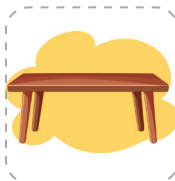
Попéреду (присл.). Перед ким-, чим-небудь, на чолі когось, чогось.

401. Розглянь малюнок. Склади та запиши речення так, щоб слово *попереду* виступало в ролі прийменника або прислівника.

- 402.1. Прочитай та відгадай.

1. Один баранець пасе тисячі овець. 2. Під одним бриликом чотири панночки стоять. 3. Скатертину біла увесь світ накрила. 4. Червоні коромисла через ріку повисли.

2. Установи в реченнях зв'язок між словами за допомогою питань.

403.

Уявіть, що ви створюєте підручник з української мови для жителів інших планет. Що ви умістили б до розділу «Речення»? За допомогою яких речень пояснили б матеріал? За потреби використовуйте зміст на с. 159.

ТЕКСТ

УРОК

404.

1. Зіскануй QR-код та переглянь відео.

2. Прочитай текст. Як ти гадаєш, чим був корисний проєкт, про який ідеться?

Міністерство освіти і науки України та телеканал ПЛЮС-ПЛЮС створили проєкт із 25 серій мультфільмів про Україну «Це — наше і це — твоє». Мультфільми були створені на основі оповідок та малюнків дітей — учасників Всеукраїнського проєкту.

Діти з різних куточків України збирали та надсилали малюнки, цікаві історії про рідний край на телеканал ПЛЮСПЛЮС. У кожній творчій роботі відчувалася любов до рідного краю, гордість за Україну.

3. Доведіть одне одному, що ви прочитали текст. Серед поданих словосполучень знайдіть складові тексту.

Підмет, кінцівка, заголовок, основна частина, приголосні звуки, тема, ненаголошені голосні, мета, префікс, речення розміщено в логічній послідовності, корінь, зв'язані за змістом речення, присудок.

405.

Що, на вашу думку, є цікавого у вашому краї, що заслуговує на увагу туристів з інших країн? Обговоріть у класі.

406.

1. Переглянь відеоролик.

2. Про що йдеться в тексті? Яка мета тексту? З якою метою його створено? Спиши одну із частин тексту. Яка це частина?

Гіпсова п(е/и)чера «Млинки» ро(з/с)ташована у (Т/т)ернопільській (О/о)бласті. Це одна з найбільших п(е/и)чер (У/у)країни.

Її стіни рясно вкриті кр(е/и)сталами білого, жовтого і ч(е/и)рвонного кольорів, які (з/с)творюють вигадливі фігури. В усі пори року т(е/и)мпература всередині завжди однакова.

Млинки відкрили у 1960 році. Відтоді спелеологи* постійно їх дослі(ж/дж)ують. Якщо знайти гарного гіда, він пров(е/и)де у цей ка(з/с)ковий (під)земний світ.

Олена Скуловатова

407. Пригадай ознаки тексту.

408. Спиши зачин будь-якого тексту із підручника «Літературне читання. 4 клас».

УРОК

409.1. Прочитай. Що тобі не сподобалося в цьому оповіданні? Поясни.

Емілія та її подорожі

У суботу Емілія каталася у парку на роликових ковзанах. Вона познайомилася з Ірою, одноліткою. Дівчатка заприятелювали.

Наступного дня вони знову зустрілися в парку. Цього разу Іра була з Юлею та Роксаною. Спочатку діти весело катались разом. Потім Роксана щось пошепки сказала Юлі та Ірі. І дівчата, сміючись,

* *Спелеолог* — спеціаліст, який досліджує печери.

швидко поїхали на інший кінець доріжки. Емілія — за ними, але компанія почала викрикувати їй образливі слова. Потім дівчатка то від'їжджали, то під'їжджали до Емілії, непкуючи з неї.

Спочатку Емілія ледь стримувала сльози. Та потім пригадала настанови мами. І вирішила знайти собі справжніх подружок. А якщо образи триватимуть, вони разом з мамою звернуться до поліції. Адже ніколи не можна нікого ображати.

Олена Ходос

2. Яка тема оповідання? Яка головна думка? Спиши речення, яке відображало б головну думку твору. Придумай інший заголовок до оповідання.

3. Складіть та запишіть план оповідання. Для цього спочатку визначте коротко, про що йдеться в кожному абзаці. Відтак запишіть суть абзацу одним питальним або розповідним реченням.

- 410.1. Прочитай план тексту. Поміркуй, яка головна думка твору, побудованого за цим планом. Добери заголовок.

План

1. Дорога зі школи.	4. Лікування цуценятка.
2. Незвичайна знахідка.	5. Вдячне цуценя.
3. Прийняте рішення.	

2. Склади текст за поданим планом. Запиши одну з частин (на вибір).

411. Гра «Упізнай мене». Учень / учениця називає тему будь-якого твору, який читали в підручнику «Літературне читання». Інші діти його впізнають.

412. Знайди в підручнику «Літературне читання. 4 клас» художній твір, який тобі до вподоби. Склади до нього план.

УРОК

413. Розшифруй анаграми. Сформулюй визначення розгаданих понять, користуючись довідкою. Запиши.

пиос

пороздъви

еес

кумірнява

Довідка. Доводять або спростовують твердження. Описують людей, предмети, явища. Виражають власні почуття. Описують враження від предмета чи події. Розповідають про події. Висловлюють думки та враження про якусь подію.

414. 1. Прочитайте тексти. З якою метою написано кожний текст? Визначте тип кожного тексту.

1. Дорогами однієї далекої країни їздив вантажний автомобіль. У (йо/ньо)го був в(е/и)-ликий причіп, лобатий кузов, що з-під ва(ж/ш)ких брів зиркав очима-фарами на все навколо (Юля Смаль).

2. Того дня, коли пан (Т/т)одось приїхав у місто й ро(з/с)-клав свої товари, до (йо/ньо)го прийшов перший покупець.

— Добридень! — сказав він панові (Т/т)одосю. — Мене звати (М/м)аркіян.

— Привіт, (М/м)аркіяне! — аж засвітився усім своїм ластови(н/nn)ям продавець. — Як у тебе справи?

— Добре, — зам(')явся хлопчик. — Але, розумієте...

— Ти хочеш якийсь план на майбутнє?

— Ага (Юля Смаль).

3. Прочитала оповідання (Ю/ю)лі (С/с)маль «Крамниця планів на майбутнє». Моєму захопленню немає меж! Як гарно письме(н/nn)иця розповідає про плани на майбутнє! Саме плани, а не мрії! Бо мрії бувають різні, часто нездійсненні. І не мету! Бо мета має бути чітка і виважена... А плани! Плани — це те, що ти щодня, крок за кроком виконуватимеш. І у визначений час, якщо будеш упертим / упертою, план буде виконано. Успіхів у викона(н/nn)і своїх планів!

4. Ти знаєш, як виконати свій план?

По(-)перше, спочатку його склади. По(-)друге, продумай пункти, які допоможуть тобі виконати план. Обов(')язково напиши термін викона(н/nn)я кожного пункту. По(-)третє, роби все для того, щоб вчасно виконувати кожний пункт плану.

У такий спосіб, виконуючи вчасно усе запланова(н/nn)не, ти станеш успішною людиною.

2. Поясни орфограми. Спиши один з текстів. Наприкінці вкажи тип цього тексту.

415. Виконай завдання на вибір.

- Склади та запиши розповідь про сьогоднішній урок.
- Склади та запиши есе про сьогоднішній урок.
- Опиши учня / ученицю, що найкраще працював / працювала сьогодні на уроці.

Пригадай! Речення в тексті зв'язані між собою. Для зв'язку речень у тексті використовують **займенники** (*він, вона, воно*), **прислівники** (*потім, тоді, тут, ...*), **синоніми** (*діти, дітлахи, малеча*).

416. Які зі здобутих знань, на твою думку, найбільш цінні?

417 Спиши з хрестоматії для читання або книжки, яку зараз читаєш, три послідовні речення. У дужках запиши, який це тип тексту.

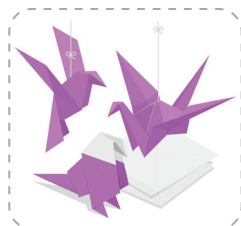

УРОК

418.1. Прочитай. Що ти вмієш створювати в техніці оригамі?

Чому ця техніка подобається багатьом?

По-перше, оригамі схоже на фокус — зі звичайного аркуша паперу за кілька хвилин народжується чудова фігурка! По-друге, для занять оригамі потрібен лише папір і твоє бажання. По-третє, за допомогою оригамі легко і швидко створюється цілий світ, у який можна гратися. Адже це просто та цікаво!

2. Доведіть одне одному, що ви прочитали текст-міркування. За потреби користуйтеся таблицею.

419. 1. Склади та запиши текст-міркування про користь / шкоду спілкування в соціальних мережах. Познач у складеному тобою тексті твердження, доказ і висновок.

2. Прочитайте свої тексти-міркування одні одним. Який висновок ви можете зробити про спілкування в соціальних мережах?

420. Для чого потрібні мені знання, одержані сьогодні на уроці?

421. Склади та допиши текст-міркування.

У народі кажуть: «Вік живи — вік учись».

Я погоджуюся / не погоджуюся з цим твердженням.
По-перше, ... По-друге, ... По-третє, ... Отже, ...

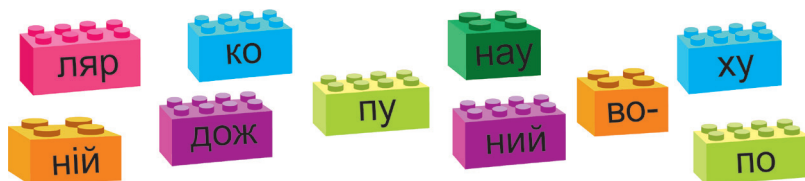
ХУДОЖНІЙ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ СТИЛІ

Урок

422. 1. Із деталей конструктора склади назви стилів текстів.

2. Прочитай слова та словосполучення. Випиши ознаки художнього або науково-популярного стилів.

Опис, пестливі слова, точне повідомлення про предмет, чітке висловлювання про предмет, ставлення автора до предмета, слова в переносному значенні, немає ставлення до предмета, наукові поняття в доступній формі.

423. 1. Прочитай текст. Яка його головна думка?

Якось питаю маму:

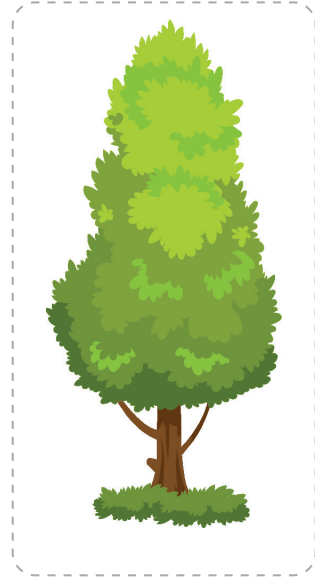
— Скільки літ тополі? Хто її посадив?

— Не знаю, — відповідає мама. — Скільки й пам'ятаю, стоїть тополя край дороги. Завжди однакова.

Питаю старого-престарого дідуся:

— Скажіть, будь ласка, скільки літ тополі? Хто її посадив?

— Не пам'ятаю, — відповідає дідусь. — Завжди стоїть край дороги. Скільки й знаю — росте собі й росте. Люди приходять і відходять, а тополя завжди росте.

Може, це й не тополя, а легенда? Може, дерево це вічне? Може, вона народилася тоді, коли й наша Україна? Коли так, то вона — вічна, бо Україна наша — вічна.

Василь Сухомлинський

2. Прочитай. Визнач головну думку тексту. За нагоди перевір інформацію.

Тополя — могутнє дерево. За сприятливих умов воно може сягнути заввишки до 45 м. Це вище 12 поверхового будинку! Діаметр стовбура у старого дерева може досягати до 1 м 20 см. Тополя найкраще очищає повітря. Її листки нейтралізують шкідливі речовини, поглинають вуглекислий газ і виділяють кисень.

3. Визнач стилі обох текстів. Доведи свою думку.

424.

Складіть художній або науково-популярний текст про дерево, яке росте біля вашої школи. За потреби скористайтесь довідкою.

Довідка: листяне / хвойне дерево, висота дерева, діаметр стовбура, тендітна красуня, серед інших дерев вирізняється, змінює колір, просинається весною, листочки нагадують, шепочуться з вітром, усміхається до сонечка, укривається білосніжним цвітом, добре пристосувалися, дерево використовують, виблискують на сонці, за сприятливих умов росте до ... років.

425. Склади речення про українську мову. У якому стилі та типі тексту воно буде найбільш доречне?

ПОВТОРЕННЯ

426. Складіть слова з частинок та запишіть їх. Розберіть п'ять слів за будовою.

427. Пригадай алфавіт та виконай завдання на вибір.

● Розшифруй слова. Запиши. Зміни слова так, щоб відбулося чергування приголосних звуків.

Код 1. 20, 24, 26.   **Код 4.** 3, 7, 22, 7, 16, 15, 1.
Код 2. 17, 24, 26, 1.   **Код 5.** 33, 2, 16, 24, 15, 19.
Код 3. 19, 16, 31, 4, 1.   **Код 6.** 21, 1, 14, 6, 24, 4, 1.

● Розшифруй слова. Зміни слова так, щоб відбулося чергування голосних звуків.

Код 1. 4, 19, 21, 1.   **Код 4.** 18, 19, 4, 1.
Код 2. 29, 15, 19, 16, 1.   **Код 5.** 22, 16, 19, 3, 19.
Код 3. 22, 12, 15.   **Код 6.** 15, 1, 17, 12, 18, 31.

428. Зіскануй QR-код і послухай розповідь філологині Аліни Острозької «Цінують питомі* слова».

2. Що тебе здивувало в цьому відео? Запиши слова, які для тебе були новими.

3. Назвіть відомі вам фразеологізми.

429. Гра «Найкращий знавець / знавчиня української мови».

1. Назвіть частини мови, які ви знаєте.
2. Назвіть конкретний іменник середнього роду.
3. Назвіть абстрактний іменник жіночого роду з нульовим закінченням.
4. Назвіть відмінки та питання до них.
5. Слова якого відмінку використовують при звертанні?
6. Назвіть прикметники, які мають ступені порівняння.
7. Назвіть прислів'я з числівниками.
8. Назвіть особові займенники.
9. Назвіть дієслово в неозначеній формі.
10. Назвіть часи дієслів.
11. Назвіть три прислівники.

430. Спиши, розкриваючи дужки.

Україна — наша з(е/и)мля. Вона чудова! Мал(ь/ьо)вничі краєвиди відкриваю[ц':а] скрізь, куди б ви (не)поїхали. В(е/и)личні (К/к)арпатські (Г/г)ори, ліси, (Ч/ч)орне й (А/а)зовське (М/м)оря. Це все тішить око, ро(з/с)бурхує мрії.

В (У/у)країні ж(е/и)вуть щирі, волелюбні й прац(ь/ьо)виті люди. Вони (с/з)будували пр(е/и)красні

* *Питомі слова* — слова, які виникли й сформувалися безпосередньо в українській мові протягом усього періоду її розвитку.

(М/м)іста й затишні (С/с)ела. Щодня в нашій країні
твори[ц':а] історія й зростає інтерес до культури.

Олена Скуловатова

431. Прослухай п'ять цікавих фактів про українську мову від Марії Словолуб. Які факти ти запам'ятав / запам'ятала?

- 432.1. Прочитай і спиши, розкриваючи дужки. Яка головна думка вірша?

Україна

Мал(ь)ви, калина,
пісня солов(')їна,
степ(ь) с(и/е)ньоокій, де вітер гуля, —
все це, д(и/е)тино,
рідна (У/у)країна,
наша пр(и/е)красна і щедрa з(и/е)мля!
Як (не)любити
трави ці і квіти,
де оживають ка(з/с)кові д(е/и)ва!
Сонцем налите,
б(')є в литаври жито,
ніби (з/с)кликає усіх на жнива.

Володимир Верховень

2. Який це текст? Який стиль? Яка головна думка вірша? Яка тема?

**ВИВЧАЙ, БЕРЕЖИ, ШАНУЙ
РІДНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ!**

ЗМІСТ

Звуки і букви. Склад. Наголос.

Звуко-буквенний склад слів 3

Правильне наголошування слів 3

Правильна вимова та написання слів
із дзвінками приголосними

в кінці слова і складу перед глухими..... 4

Подовжені м'які приголосні звуки 8

Розташування слів за алфавітом 9

Значення слова 11

Однозначні та багатозначні слова 11

Пряме та переносне значення слів 12

Сталі вислови — фразеологізми 14

Синоніми та антоніми 16

Походження слів 18

Нові та застарілі слова 20

Будова слова 24

Правильна вимова та написання
ненаголошених голосних [е], [и]

в корені слова 26

Правильне написання

префікса та прийменника 27

Правопис апострофа

після префікса перед коренем 29

Правопис префіксів *пре-*, *при-* 31

Роль суфікса 34

Частини мови. Іменник 37

Конкретні та абстрактні іменники 39

Визначення роду та числа іменників..... 41

Відмінки іменників..... 43

Змінювання іменників за числами і

відмінками 46

Початкова форма іменників..... 47

Визначення відмінка іменника

в реченні 49

Розрізнення називного та знахідного

відмінків 51

Розрізнення давального і місцевого

відмінків 54

Чергування [r], [k], [x] із [з'], [ц'], [с'] 56

Чергування [і] з [о], [е]..... 58

Закінчення іменників в орудному

відмінку однини 60

Змінювання іменників

у місцевому відмінку множини 66

Прикметник 70

Змінювання прикметників за родами

та числами 71

Відмінювання прикметників в однині..... 73

Ступені порівняння прикметників 80

Прикметники на *-ський*, *-цький*, *-зький*..... 82

Відмінювання прикметників у множині..... 84

Прикметники-синоніми

та прикметники-антоніми 86

Відмінювання прикметників у множині.. 88

Числівник 91

Займенник 98

Особи займенників 100

Відмінювання особових займенників

в однині..... 102

Відмінювання особових займенників

у множині..... 104

Правопис займенників

із прийменниками 106

Дієслово 108

Неозначена форма дієслова 110

Змінювання дієслів за числами 112

Змінювання дієслів за часами 114

Змінювання дієслів у теперішньому

часі..... 116

Змінювання дієслів у майбутньому часі 118

Змінювання дієслів у минулому часі 122

Вимова та правопис дієслів на *-ся*, *-сь*... 124

Прислівник 128

Речення 135

Головні та другорядні члени речення.... 137

Зв'язок між словами в реченні..... 139

Однорідні члени речення 141

Коми при однорідних членах речення... 144

Текст 148

Художній і науково-популярний стилі 154

Повторення 156

Відгадки до загадок, вправ «Дешифрувальник», «Квест» тощо

С. 11, № 28. Сонечко; № 29. Парасоля, дощ, скрипка, соняшник; № 30. Мишка, корінь. С. 12, № 34. Гори. С. 16, № 45. Антоніми, синоніми. С. 18, № 52. Гардероб; № 53. Куртка, молоток і цвях, котик, шубка. С. 23, № 66. Ручка, білий, бути на коні. С. 28, № 79. Відношення між словами. С. 35, № 102. Тролейбус. С. 36, № 103. Автобус, літак. С. 37, № 105. Держава. С. 39, № 110. Птахи, сонце, трава, дерева, школа. Радість, успіх, перемога, знання, мудрість. С. 41, № 116. Іменники мають рід. С. 42, № 120. Ведмідь, їжак, борсук, зубр, курка, цап, телля. С. 46, № 130. Дерево, картопля, капуста, гриби. С. 47, № 134. Трамвай. С. 53, № 147. Море, степ, жито, чай. С. 60, № 163. Ніч, лід, сіль, стіл. С. 67, № 180. Сад, долина, стілець, земля, м'яч, лід, море, ліс. С. 68, № 184. Мізинець. С. 71, № 192. Урок. С. 75, № 204. Жирафа. С. 86, № 231. Конвалії; № 232. Життерадісний. С. 88, № 237. Влітку, взимку. С. 91, № 246. Мільйон. С. 92, № 250. Кіло, метр. С. 94, № 255. П'ятдесят, сімдесят, дев'яносто, сто, вісімдесят, шістдесят, шістсот. С. 96, № 260. Ввечері, вдень; № 261. Годинник. С. 113, № 311. Навчити; № 312. Дощ. С. 114, № 313. Тепер. С. 115, № 318. Думати. С. 116, № 319. Будівельник. С. 123–124, № 336. Відчував, відповідало, гралося, гапувала, готувала, відповідав, гралася, відчувала, відчувало, грався, готувало, гапувало, готував, відповідала, гапував. С. 128, № 347. Удома, додому, сьогодні, правильно. С. 129, № 350. Вчора, вдень. С. 130, № 355. Вперед, назад, праворуч, ліворуч. С. 131, № 358. Здалека; № 360. Напам'ять. С. 133, № 366. Щотижня. С. 134, № 370. Санки, кіт, півень. С. 146, № 399. Ганок, снотик, йорж. С. 146, № 400. Попереду. С. 147, № 402. Місяць і зорі, ніжки стола, сніг, веселка. С. 151, № 413. Опис, розповідь, есе, міркування. С. 156, № 428 (●). 1. Пух. 2. Муха. 3. Ольга. 4. Веселка. 5. Яблуко. 6. Райдуга. № 427 (●). 1. Гора. 2. Школа. 3. Сік. 4. Нога. 5. Слово. 6. Камінь.

УДК 811.161.2(075.2)

K77

Кравцова Н.

K77 Українська мова : підручн. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти / Н. Кравцова, А. Савчук. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2025. — 160 с.

УДК 811.161.2(075.2)

**Кравцова Надія Михайлівна
Савчук Алла Степанівна**

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

Відповідальна за випуск *Тетяна Дунаєвська*

Літературний редактор *Любов Левчук*

Обкладинка *Олени Демчак, Юлії Деркач*

Художнє оформлення *Оксани Корнєєвої, Світлани Бедної, Людмили Соколик*

Редагування та комп'ютерна верстка *Тетяни Дунаєвської*

Формат 70×100/16. 12,96 ум. др. арк., 6,72 обл.-вид. арк.

Видавець, виготовлювач і розповсюдjuвач видавничої продукції

Редакція газети «Підручники і посібники»

46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-31

Збут: pip.ternopil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua

Інтернет-магазин: www.pp-books.com.ua. Тел. 096-94-80-927; 097-50-35-376

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготjuвлjuвачів і розповсюдjuвачів видавничої продукції
серія ДК № 5143 від 05.07.2016 р.

© Кравцова Н., Савчук А., 2025

© Кравцова Н., Савчук А.
© Видавництво «Підручники і посібники»

У підручнику використано друківані джерела

- С. 3, впр. 3.** Прислів'я // Приповідки або українсько-народна філософія / Зібрав та видав В. Плав'юк. Едмонтон, Альберта, 1946, С. 309–310; Українські приповідки / Зібрав В. Плав'юк. Том II. Едмонтон : Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1996. С. 204, 248–252.
- С. 5, впр. 8.** Прислів'я // Приповідки або українсько-народна філософія / Зібрав та видав В. Плав'юк. Едмонтон, Альберта, 1946, С. 309–310; Українські приповідки / Зібрав В. Плав'юк. Том II. Едмонтон : Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1996. С. 204, 248–252.
- С. 7, впр. 13.** Забавлянка // Дитячий фольклор. Бібліотека української усної народної творчості / Упорядкування, вступна стаття та примітки Г. В. Довженок; ілюстрації Юлія Криги. Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1986. С. 97–132.
- С. 16, впр. 46.** Прислів'я // Народ каже — як зав'яже : українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / Упорядник Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1985.
- С. 25, впр. 73.** Борис Грінченко // Розум та почування у живої тварі : оповідання про розум та почування живої тварі / Укладач М. Загірня. Київ : Поступ, 1918. Вид. 2-ге з малюнками.
- С. 26, впр. 75; С. 27, впр. 78.** Популярна дитяча енциклопедія. Х : Белкар-книга, 2014. 208 с.: іл.
- С. 33, впр. 96.** Прислів'я // Приповідки або українсько-народна філософія. Том I / Зібрав та видав В. С. Плав'юк. Едмонтон, Альберта, 1946 р.; Українські приповідки / Зібрав В. Плав'юк. Том II. Едмонтон : Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1996.
- С. 34, впр. 99.** Сухомлинський Василь. Оленчин горобчик [уринок] // Я розкажу вам казку... Філософія для дітей / В. Сухомлинський / Уклад. Сухомлинська О. В. Х : ВД «ШКОЛА», 2016. 576 с.
- С. 41, впр. 118.** Барвінок : літературно-художній загальноосвітній журнал для дітей мол. шк. віку. 2014. № 3 (991) / В обробці В. Верховеня.
- С. 46, впр. 130.** Загадки // Народ каже — як зав'яже : українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / Упор. Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1985.
- С. 52, впр. 146.** Волошки // Квіти в легендах і переказах / Золотницький М. Ф. Київ : Довіра, 1992. 207 с.
- С. 60, впр. 161; С. 60, впр. 149; С. 64, впр. 171.** Приказки, прислів'я, загадки // Народ каже — як зав'яже : українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / Упор. Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1985.
- С. 79, впр. 212.** Мельник Василь. Дядько Мороз [уринок] // В. Мельник. Веселчині стрічки : казки та оповідання / Худож. Софія Скачко. Чернівці, 1991. С. 30–31.
- С. 81, впр. 217.** Кіклоп і нерейда [уринок] // Крилатий кінь : міфи Давньої Греції / Переказ К. Гловацької / Худож. Р. Масаутов. Київ : Веселка, 1983. С. 140–146.
- С. 81, впр. 220.** Приказки // Народ каже — як зав'яже : українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / Упор. Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1985.
- С. 88, впр. 238.** Копиленко Олександр. Переполох [уринок] // В лісі : оповідання для малих дітей / О. Копиленко; худож Є. Рачов. Харків, Одеса : Дитвидав, 1934. 20 с.: іл.
- С. 103, впр. 281; С. 111, впр. 306.** Прислів'я, приказки // Народ каже — як зав'яже : українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / Упор. Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1985.
- С. 114, впр. 317.** Сухомлинський Василь. Дуб-пастух [уринок] // В. Сухомлинський. Вогнегрівий коник : казки, притчі, оповідання / Упор. і передм. О. В. Сухомлинської; худож. оформ. Є. В. Запорожець. Київ : Вікар, 2008. 2-ге вид. С. 3–44.
- С. 123, впр. 335.** Куліш-Зінків Леонід. Скоромовки // Л. Куліш-Зінків. Сонячний дощик : вірші та оповідання / Худож. Є. Житник. Харків : ВД «ШКОЛА», 2006. С. 46–52.
- С. 125, впр. 342.** Прислів'я // Народ каже — як зав'яже : українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / Упор. Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1985.
- С. 127, впр. 347.** Фалькович Григорій. Твоя мета // Г. Фалькович. Смик-тиндик. Х : Mikko, 2009.
- С. 132, впр. 365.** Чубач Ганна. Жук малий і волохатий [уринок] // Г. Чубач. Жук малий і волохатий : вірші для дітей / Худож. О. Прахова. Київ : Веселка, 1991. С. 3–15.
- С. 137, впр. 377.** Олена Пчілка. Тямущий котик [уринок] // Олена Пчілка. Дивна хатка : вірші для дітей / Упор. В. Заславський; худож. Л. Іванова; за ред. С. Крижанівського. Київ : Веселка, 1986, 31 с.
- С. 141, впр. 388.** Журлива Олена. Червень [уринок] // О. Журлива. Хто знає, як рік минає : вірші для дітей / Мал. І. Макогона та А. Тетьори. Київ : Дитвидав, 1959.
- С. 146, впр. 398.** Марія Пономаренко. Загадки // Перлинка : читанка-хрестоматія для дошк. закл. / М. А. Пономаренко. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2012. 256 с.
- С. 155, впр. 422.** Сухомлинський В. Вічна тополя [уринок] // В. Сухомлинський. Майже чарівна розмова : оповідання, казки / Ред. Біляєва Г. Х : Белкар-книга, 2015. С. 19.

У підручнику використано такі фото

- С. 30.** Хортиця. Автор: Alexey Tolmachov, CC BY-SA 4.0
- С. 42.** Вивільга. Автор: Dixi, CC BY-SA 3.0
- С. 67.** Кам'янець-Подільський. Ввтор: Grzegorz Golebiowski, CC BY-SA 4.0
- С. 75.** Берестянка. Автор: Vogelartinfo, GNU (FDL) 1.2
- С. 85.** Крейдяні гори. Автор: Ann Velichko, Free Art License 1.3
- С. 93.** Гори Карпати. Автор: BrainwOrker, CC BY-SA 4.0
- С. 96.** Кукурудза. Автор: Spedona, CC BY-SA 3.0. Безметрик. Автор: Дядько Igor, CC BY-SA 3.0. Цикорій. Автор: Iorsh, суспільне надбання. Біла лілія. Автор: Ranger, CC BY 2.5
- С. 117.** Портрет князя Дмитра Вишневецького (Байди). Невідомий художник. XVIII ст., суспільне надбання (Public Domain)
- С. 149.** Печера Млиники. Автор: Bumbaka, Attribution only license

А також зображення із <https://www.freepik.com/>

ВІДМІНКИ

НАЗИВНИЙ

ХТО? ЩО?

брат,
школа

РОДОВИЙ

КОГО? ЧОГО?

брата,
школи

ДАВАЛЬНИЙ

КОМУ? ЧОМУ?

братові(-у),
школі

ЗНАХІДНИЙ

КОГО? ЩО?

брата,
школу

ОРУДНИЙ

КИМ? ЧИМ?

братом,
школою

МІСЦЕВИЙ

(НА/У) КОМУ?
(НА/У) ЧОМУ?

на братові(-і),
у школі

КЛИЧНИЙ

(ЛИШЕ ПРИ
ЗВЕРТАННІ)

брате, школо

ВСІМ, ЩОБ ГРАМОТНО ПИСАТИ,
СІМ ВІДМІНКІВ ТРЕБА ЗНАТИ.
НАЗИВНИЙ ЗАВЖДИ ПИТАЄ
(ХТО?) І (ЩО?) — ЦЕ КОЖЕН ЗНАЄ.
РОДОВИЙ ПОВІДОМЛЯЄ
НАМ (КОГО? ЧОГО?) НЕМАЄ.
ВСЕ ДАВАЛЬНИЙ ПОВРУЧАЄ,
ЛИШ (КОМУ? ЧОМУ?) СПИТАЄ.
А ЗНАХІДНИЙ РАДИЙ ЗНОВ:
ВІН (КОГО?) І (ЩО?) ЗНАЙШОВ.
ДЕСЬ ОРУДНИЙ ЗАБАРИВСЯ:
(КИМ?) І (ЧИМ?) ВІН НАТРУДИВСЯ.
І МІСЦЕВИЙ СКАЖЕ ЗНОВУ:
ВИ (НА КОМУ?) І (НА ЧОМУ?).
КЛИЧНИЙ КЛИЧЕ ВСІХ ЗАВЗЯТО
НОВІ ВІРШИКИ ВИВЧАТИ*.